

Årsrapport 2013

Fylkesmannen i Hedmark

Innhold

Kapittel 1 - Om embetet	Side 4
Kapittel 2 - Sentrale politiske føringer	Side 13
Kapittel 3 - Resultatområder	Side 22
Kongehuset	Side 22
Miljøverndepartementet	Side 22
Landbruks- og matdepartementet	Side 32
Kunnskapsdepartementet	Side 55
Statens Helsetilsyn	Side 73
Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet	Side 76
Justis- og beredskapsdepartementet	Side 81
Kommunal- og regionaldepartementet	Side 86
Arbeidsdepartementet	Side 90
Helse- og omsorgsdepartementet	Side 94
Samferdselsdepartementet	Side 105
Utenriksdepartementet	Side 106
Kulturdepartementet	Side 106
Fomyings-, administrasjons- og kirkedepartementet	Side 106
Andre	Side 112
Endringer i årsrapporten	Side 113

Kapittel 1 - Om embetet

1.1 Tilstanden i embetet og fylket generelt

Utviklingstrekk i Hedmark

Befolkningsutvikling

Det er 22 kommuner i Hedmark med stor variasjon både i størrelse og antall innbyggere. I forhold til de kommunale tjenestene er det store avstandene utfordrende. Den største kommunen er Rendalen som har 3178 km² og nesten 1,7 km² til disposisjon pr innbygger. I den motsatte enden finner vi Hamar som har 351 km² og nesten 30 000 innbyggere. Pr. 01.01.14 var det 194 433 innbyggere i fylket. I den regionale planstrategien er det satt et mål om 220.000 innbyggere i 2020. Befolkningsutviklingen og – sammensetning er en viktig både i forhold til økonomien og i forhold til muligheter og utfordringer innen det kommunale tjenestetilbudet.

Over år er det bare Hamar regionen og regionsentrene som har vekst i folketallet. Ingen kommuner har folketallsvekst på eller over landsgjennomsnittet. Hedmark som helhet hadde en vekst på 714 innbyggere (0,4 %) i fjor. I 2013 var det 13 kommuner med nedgang, 4 kommuner med vekst under 1 prosent og 5 kommuner med vekst over 1 prosent. Høyest prosentvis vekst hadde Stor-Elvdal med 2,2 %. Dette er en liten kommune hvor forholdvis små endringer gir store utslag. Endringene i 2013 kan i stor grad tilskrives økt antall personer ved flyktningemottaket. Størst vekst i antall hadde Stange kommune med 330 flere innbyggere, noe som utgjorde en økning på 1,7 %. Den minste kommunen er Engerdal med 1345 innbygger og en nedgang på 31 innbyggere i fjor. I Hedmark, som ellers i landet, vil de store endringene i sammensetningen av befolkningen de neste tiårene reise store utfordringer. Hvordan kommunene skal møte denne utviklingen blir en hovedoppgave framover. Fullførelsen av store samferdselsprosjekter (E6, E 16, riksvei 25/3 og Dovrebanen) åpner nye mulighet for store deler av fylket og bidrar positivt til utviklingen.

Arbeids- og næringsliv

Utdanningsnivået ligger under gjennomsnittet for landet. Andelen med grunnskoleutdanning som høyeste fullførte var 34,8 % (28,2%), videregående 42,7 % (42,0 %), universitet og høyskole inntil 4 år 18,4 % (22,1 %), universitet og høyskole over 4 år 4,1 % (7,7 %). Alle tall fra SSB 2012, tallene i parentes er landsgjennomsnitt. Kvinner og menn er like på grunnskolenivå, mens flere menn enn kvinner har bare videregående utdanning. En større andel kvinner enn menn har høyere utdanning.

Ved årsskiftet var på 2 675 helt ledige arbeidssøkere i Hedmark (Tall fra Nav Hedmark). Det tilsvarer 2,8 prosent (2,7 i 2012) av arbeidsstyrken. Det er flere menn enn kvinner som er helt ledige. Som tidligere år er ledigheten lav i Nord-Østerdal. Høyest andel ledige er det i Glåmdalsregionen. Unge mennesker under 30 år utgjør 35 % av de helt ledige. Nav fylke, fylkesmannen og kommunene har i en strategiplan for Nav i Hedmark satt søkelys på og prioritert tiltak rettet mot denne gruppen. Sammen med tiltak rettet mot frafall i videregående skole ser det etter vår oppfatning ut til at utviklingen går i positiv retning. Samtidig er dette et langsiktig arbeid som krever samarbeid mellom aktørene over mange år.

Vi har noen store virksomheter i fylket, men hovedtyngden er mindre bedrifter. Hovedtyngden er sysselsatt i landbruk, næringsmiddelindustri, trelast/trevare og offentlig virksomhet. Det er og har vært en krevende situasjon for konkurranseutsatte virksomheter, særlig innen trebearbeidende næringer. Vi ser også at det stadig skjer strukturtilpasninger i industrien. Større industrinedlegginger er krevende for de kommunene som blir rammet av dette. I 2013 har det særlig vært Rendalen og Elverum som har merket dette. Kommunen har fokus på og arbeider godt i kommunene i forhold til utvikling og bevaring av arbeidsplasser. Infrastruktur i form av vei og jernbane vil være av stor betydning for utviklingen i Hedmark.

Kommunene

Kommunene er førstelinjen i store deler av velferdsproduksjon i Norge. Kommunene i Hedmark legger ned en stor innsats og gjør jevnt over en god jobb for å sikre innbyggerne gode tjenester. Kommunene er tillagt mange nye oppgaver det siste tiåret og fått økt ansvar. Kommunene har hatt en stor inntektsvekst de siste årene, men nye oppgaver og økte utgifter stiller krav til streng prioritering for å holde seg innenfor rammene. Slik sett opplever flere kommuner i Hedmark at de har begrenset økonomisk handlefrihet. Flere kommuner har større aktivitet enn det inntektene gir rom for. Sammen med bl.a høy gjeldsbelastning og rettighetsfestede krav gjør dette at disse kommunene er i en krevende økonomisk situasjon.

Kommunene har dyktige ansatte som bidrar til gode tjenester. Samtidig sliter mange kommuner i Hedmark sliter med å rekruttere kvalifisert arbeidskraft. Kompetanse og kapasitet blir derfor en utfordring i flere kommuner. Særlig urovekkende er dette innen barnevern, landbruk, juridiske spørsmål og på samfunnssikkerhet og beredskapsområdet. Interkommunale løsninger bidrar til å styrke kompetansen innen tjenestene/forvaltningen. Vi vil stimulere og bidra til at samarbeidet mellom kommunene forsterkes

Våre egne virksomhetsområder

Kommuneøkonomi

Kommunene har generelt en stram økonomi. For noen kommuner er situasjonen spesielt utfordrende. Selv om driftsbalansen generelt er bedret i løpet av 2012, er den knapp for mange kommuner. Det er få reserver i budsjettene til å møte uforutsette utgifter. Mange av kommunene har i tillegg høy gjeld og langt over normen på 50% av driftsinntektene. Den økonomiske handlefriheten er begrenset. Det er viktig at kommunene hele tiden har fokus på organisering og ressursinnsats i tjenesteproduksjonen. Det er pr. i dag to ROBEK kommuner i Hedmark, disse følges tett opp og det er løpende dialog i forhold til utviklingen i den økonomiske situasjonen. Nord-Odal og Eidskog kommune ble meldt ut av ROBEK sommeren 2013, mens Åsnes ble meldt inn igjen. I tillegg er det noen kommuner som sliter med å få en positiv balanse i økonomien som vi også følger tett. De fleste kommuner i fylket har lave korrigerede frie inntekter. Gjennomsnittlig utgjør disse inntektene 97 % av landsgjennomsnittet (2012). Kommuner som sliter med økonomistyringen krever mye oppfølging fra Fylkesmannen, men vi opplever at dialogen er god og at de tilbakemeldinger vi gir blir positivt mottatt. De senere år er det gjennomført en rekke omstillingstiltak i kommunene ved hjelp av skjønnsmidler. Vi har prioritert kommuner som har utfordringer i forhold til det lovpålagte tjenestetilbudet og/eller økonomi.

Kommunale planer

Antall saker som har kommet inn er lavere enn foregående år.

Det har vært 2 kommuneplaner til høring. Seks kommuner har startet arbeidet med revidering av kommuneplanens arealdel, tre av disse reviderer samfunnsdelen parallelt. Vi har dialog med kommunene under planprosessen gjennom uttalelser, møter i regionalt planforum og møter knyttet til spesielle temaer eller områder i planen. Vi har videre avgitt uttalelse til 3 saker om konsesjon for vindkraftverk (1 melding, 2 høringer) og et vannkraftverk og 4 små-/minikraftverk.

Fylkesmannen behandlet i 2013:

- 219 plansaker. Innsigelse i 15 saker (ca. 7 % av sakene). Tema for innsigelsene var jevnt fordelt på våre fagområder. Til kommuneplaner/større planer ble det fremmet innsigelser til flere tema. I løpet av året er innsigelsene til 8 av disse sakene, samt 4 saker fra tidligere år avklart
- 189 dispensasjonssaker. Av disse frarådet vi at det ble gitt dispensasjon i 13 saker (6,8 %). En dispensasjonssak ble påklagd, og denne klagen ble tatt til følge av kommunen. Faglig tema ved fraråding var: 9 strandsone, 2 biologisk mangfold, 2 støy og jordvern og 1 villrein
- 19 i kategorien andre høringer, herav 4 driftsplaner for massetak, tre kraftverksaker, samt høringer av lov- og forskriftsendringer

Vi har gitt uttalelse til forslag til to kommunale planstrategier. Her har vi gitt innspill for å fremme folkehelse og sikre gode oppvekst- og levekår. Det er fremdeles 6 kommuner som ikke har vedtatt noen planstrategi.

Bemanning og kompetanse er lav i flere kommuner og gjør at det er krevende for dem å tilfredsstillende kravene som stilles planteknisk, planfaglig og i medvirkning. Dette fører til dårlige planer, innsigelser og større behov for veiledning.

Vergemål

Det var to faser i vergemålsarbeidet i 2013. Første fase fram til 30.06.13 var en prosjektfase som besto av kartlegging, datainnsamling og planlegging for framtidig drift. Den ble gjennomført i henhold til planene. Alle kommuner ble besøkt, data tilknyttet vergemålene ble overført og personell ble tilsatt etter hvert som behovene var der. Prosjektfasen ble vel gjennomført i Hedmark. Driftsfasen som startet 01.07.13 har vært og er fortsatt krevende. Vi visste på forhånd at det ville bli krevende i startfasen da bare en av våre medarbeidere hadde erfaring med å arbeide med vergemålsaker. Oppstartfasen ble imidlertid enda mer krevende en forutsatt.

Vergemålsapplikasjonen ARVE har på ingen måte svart til forventningene og har ført til merarbeid og forsinkelser hele perioden. Mange fil og tungvinte løsninger med lite automatikk i informasjonsinnhenting og stadige driftsstans har skapt en uholdbar situasjon i hele perioden. Utfordringene har også vært knyttet til personaressurser sett i forhold til saksmengden. Det ble det registrert om lag 500 nye saker hver måned som vi ikke klarte å ta unna, slik at restansen økte i hele perioden. ARVE har ikke et tilfredsstillende rapporteringssystem noe som gjør det vanskelig å få oversikt over restanser og saksbehandlingstid.

Oppvekst og utdanning

Vi har utført så å si alle oppgaver som ble gitt oss gjennom embetsoppdraget. Grunnet mangel på ressurser har ikke tilsynet med introduksjonsloven og oppfølging av dette tilsynet blitt gjennomført som forutsatt.

De videregående skolene i fylket sliter med stort frafall. Kommunene og fylkeskommunen har gjort og gjør en stor innsats for å bedre dette. Vi ser at innsatsen virker og at resultatene sakte blir bedre. Tilsynene vi gjør er et viktig bidrag til kvalitetsforbedringsarbeidet i kommunene. Vi ser at kommunene gjør en stor innsats for å lukke avvikene raskt. I noen få kommuner er det krevende og det tar for lang tid å få lukket avvik. Vi bruker mye tid på å veilede kommunene i tilknytning til avvik ved tilsyn og i klagesaksbehandling. Kompetansetiltak har vært prioritert høyt. Vi har mange fagsamlinger gjennom året hvor vi setter søkelys på temaer som vi gjennom tilsyn og klagesaker ser er utfordrende for kommunene. I tillegg har vi brukt mye ressurser på å øke deltagelsen i etter- og videreutdanning for ansatte i skole og barnehage.

Barn- og ungeprosjektet går inn i slutfasen og har ført til mange gode tiltak ute i kommunene. Selv om prosjektet er avsluttet vil vi videreføre arbeidet med tverrfaglig innsats rettet mot barn- og unge.

I 2013 har vi brukt ressurser på å planlegge og tilrettelegge for en mer helhetlig og koordinert innsats rettet mot oppvekstsektoren i Hedmark. Vi erfarer at det er mange aktører som har ansvar for og gjennomfører tiltak mot målgruppen, men innsatsen er lite koordinert og derfor krevende for kommunene å få oversikt over. Vi har tro på at målrettet og felles innsats vil utgjøre en forskjell. Vi har utarbeidet et opplegg for organisering av sektoren som vil presentere for kommunene i 2014 med sikte på rask igangsetting. Vi ønsker å bidra til å skape en bedre kultur for læring i kommunene, skolene og hjemmene. Opplegget for organisering har vi derfor kalt «Kultur for læring».

Landbruk

2013 har vært et år hvor strategiarbeid, planlegging og iverksetting av større aktiviteter har stått i fokus. Aktiviteten har vært stor og vi er fornøyd med den innsatsen som er lagt ned gjennom året. Vi har i stor grad utført det som var forutsatt i embetsoppdraget og planlagt i avdelingen. På grunn av kapasitet måtte noen kontroller som var planlagt gjennomført i 2013 utsettes til 2014.

Vi har brukt mye ressurser på å skape fokus og bevissthet omkring betydningen av landbruket som verdiskaper i Hedmark. Hedmark er landets største jord- og skogfylke, og hvor en vesentlig andel av verdiskapingen (ca 11 %) og sysselsettingen (ca 16 %) har grunnlag i primærproduksjonen. Alt i alt har 2013 vært et godt år for jord- og skogbruk i Hedmark.

Vi har i løpet av året ferdigstilt og vedtatt et Regionalt Bygdeutviklingsprogram for Hedmark (2013-2016). Dette innebærer at Fylkesmannen har fått på plass strategiene for økt innsats i retning av økt produksjon og verdiskaping i landbruket i Hedmark, jf. ny Melding om landbruks- og matpolitikken. For Hedmark er det satt som mål å øke matproduksjonen med 20 % innen 2030. Programmene er utviklet innen rammen av det regionale partnerskapet der en ordfører fra hver region har vært med i tillegg til regionale aktører.

Vi har i tråd med de nasjonale føringene stort fokus på jordvern og å bevare og utvikle arealer for matproduksjon. Dette kan i utgangspunktet føre til konflikter med ønsket arealbruk i kommunene. Gjennom god dialog og godt samarbeid med kommunene er det mulig å finne samlende løsninger. Etter vårt syn bør fylkesmannens rolle som samordnende regional myndighet på planområdet styrkes.

Hedmark passerte i 2013 250 gårdsvarmeanlegg for biobrensel, mer enn noe annet fylke. Fylkesmannen har i 9 år, sammen med Innovasjon Norge og Fylkeskommunen, hatt et prosjekt for økt bruk av bioenergi til oppvarming i Hedmark. Prosjektet ble avsluttet sist årsskifte. Kunnskapen og kompetansen om biovarme er nå så utbredt og forankret at det er etablert en naturlig etterspørsel i markedet. Antall anlegg øker fortsatt. Etterspørselen etter tilskudd gjennom Innovasjon Norge var i 2013 større enn tildelt ramme fra nasjonalt hold.

Til tross for betydelige utfordringer i treforedlingsindustrien både lokalt og nasjonalt, er avvirkingen og aktiviteten i primærskogbruket større enn på mange år. Samlet avvirking i Hedmark i 2013 ventes å ende på ca. 3 mill kbm, dvs i overkant av 30 % nasjonal avvirking.

Sosial og helse

Sosial- og helseområde krever stor innsats i kommunene. De bruker mellom 30-40 % av sine ressurser på disse områdene. Vår oppgave er å føre tilsyn, veilede og bidra til kompetanseheving i kommunene. Tilsyn er et viktig bidrag i kommunenes kvalitetsarbeid. Det gjøres mye bra arbeid i kommunene. Flere kommuner sliter med å gi et tjenestetilbud som er i tråd med forskriftskravene og ha tilstrekkelig kompetanse i tjenestene. Kommuner bruker også for lang tid på å lukke avvik bl.a som følge av manglende kapasitet og/eller kompetanse. I 2013 har vi fulgt

opp kommunene gjennom å stimulere til at de starter opp utviklingsprosjekter hvor vi bl.a bidrar med finansiering gjennom skjønsmidlene.

Vi er fornøyd med hvordan vi har gjennomført oppdragene i 2014. Det ble lagt ned en betydelig innsats for å redusere saksbehandlingstiden på flere sentrale områder. Som tidligere år har vi måttet nedprioritere noen områder som ikke er direkte relatert til rettsikkerhet og enkeltindivider. Klagesaksbehandling og tilsyn har høyeste prioritet. Deretter har vi prioritert ut fra den kjennskap vi har til Hedmark og de behov kommunene har for veiledning. Derfor har vi ikke fått gjennomført oppgavene helt som forventet når det gjelder rehabilitering, systematisk kvalitetsarbeid, forebyggende helsetjenester og helsetjenester til flyktninger/asylsøkere. Vi har heller ikke klart å overholde behandlingsfrister for rettighetsklager på økonomisk sosialhjelp.

I 2013 har vi klart å behandle et stort antall saker slik at vi nå stort sett ligger innenfor kravene til saksbehandling som er satt av overordnet myndighet. I foregående år har vi slitt med dette.

Vi har gjennomført en omfattende opplæringsaktivitet overfor kommunale helse- og omsorgstjenester, barnevernet og sosiale tjenester i Nav i 2013. Det er gjennomført store konferanser om demensomsorg, framtidens omsorgsutfordringer og om omsorgsetikk. En stor konferanse om rusomsorgen og en konferanse om arbeid, psykisk helse og kvalifiseringsprogram er også avholdt. To konferanser om fosterhjemsarbeid i barnevernet er gjennomført – med deltagelse fra omtrent alle i det kommunale barnevernet. Flere kurs om lov om sosiale tjenester i Nav er arrangert, med bred deltagelse fra de lokale Nav-kontorene. Det er også gjennomført opplæring i boligsosialt arbeid, gjeldsrådgivning og tiltak mot barnefattigdom. I tillegg har vi arrangert nettverkssamlinger, ledersamlinger og fagsamlinger for ulike målgrupper i kommunene.

Vi har systematisert oppfølgingen av kommuner som ikke overholder fristene for å undersøke bekymringsmeldinger til barnevernet. Dette innebærer raskere tilbakemeldinger til kommunene dersom fristene blir overskredet, råd og veiledning til kommunene, og eventuelt sanksjoner i form av mulkt dersom forholdene ikke bringes i orden. Sammen med systemtilsyn i det kommunale barnevernet, og vår grundige behandling av tilsynssaker basert på klager og meldinger, mener vi dette bidrar godt til at barn med risiko for omsorgssvikt får den oppfølging de har behov for.

Miljøvern

Hedmark har en variert natur preget av skog og fjell. Litt over 12 prosent av arealet i Hedmark er vernet etter naturmangfoldloven, mens omtrent 25 prosent kommer inn under definisjonen av inngrepsfrie områder, det vil si områder uten tunge tekniske inngrep. Fem prosent av arealet er ferskvann og vannkvaliteten er gjennomgående god. Konsentrasjonen av miljøgifter som kvikksølv, PCB, dioksiner og bromerte flammehemmere i fisk er imidlertid høyere enn ønskelig i flere vassdrag i Hedmark. Vi har 245 innsjøer som kalkes i Hedmark. Kalkingen virker og sammen med en reduksjon av svovelforbindelser i nedbøren over Hedmark, har dette ført til en generell bedring av vannkvaliteten. Kalkbehovet har avtatt noe, og i mange innsjøer har vi nå avsluttet kalkingen.

Oppdragene på miljøområdet er gjennomført i tråd med embetsoppdraget.

Rovviltforvaltningen er et krevende område i Hedmark. Det er et tett samarbeid mellom miljø- og landbruksavdelingen på området. Tapene av beitedyr er store og konfliktnivået i perioder stort. Fylkesmannen mottok 304 søknader om erstatning i 2013, og det ble utbetalt kr. 13,3 mill. Vi må tilbake til 1997 for å finne lavere tapstall enn det vi har hatt i 2012 og 2013, i 2013 var det en liten økning fra 2012. Fylkesmannen har gitt omkring 215 tilskudd til ulike typer forebyggende tiltak i 2013. Rundt 125 ulike brukere (enkeltpersoner og beitelag) har fått tilskudd til gjennomføring av tiltak. Søknader om skadefelling behandles i all hovedsaken innen 2 timer. Vi har også i 2013 hatt en vakttelefon for oppfølging av akutte rovviltsaker i helger og på kveldstid. Det er brukt ca. 13 ukeverk på vaktordningen.

Fylkesmannen har sammen med svenske myndigheter fått tildelt interregmidler vedrørende tilbakeføring av Vänernlaksen til norsk side av Femund/Trysilvassdraget. Prosjektet startet opp i januar 2011 og avsluttes i 2014. I 201 har aktivitetene blitt gjennomført som forutsatt.

Det er etablert styrer for alle nasjonalparker/verneområder som vi har ansvar for. I påvente av avklaring av knutepunkt for områdene har vi brukt mye ressurser på sekretariatsfunksjon for styrene i 2013.

Det ble etter 4 år fattet vedtak om veitrase for E6 gjennom Åkervika i Hamar kommune. Fylkesmannen er tillagt et koordineringsansvar i oppfølgingen av dette vedtaket med utforming av vei og justering av grensene for naturreservatet. Organiseringen av dette arbeidet ble avklart og arbeidet startet opp.

Tilsyn på forurensningsområdet er gjennomført som planlagt. Vi fikk økte gebyrinntekter som følge av flere tillatelser til behandling. Vi har fulgt opp med krav om tiltak der det er overskridelse av rense- og utslippskrav.

Kommunene i Glåmdalsregionen har fått pålegg om at de må etablere nytt slambehandlingsanlegg innen 2019.

Samfunnssikkerhet og beredskap

Samfunnssikkerhets- og beredskapsarbeidet har en tydelig sektorovergripende plass med god forankring i embetsledelsen. Arbeidet med å redusere samfunnets risiko og sårbarhet samt å øke krisehåndteringsevnen har prioritet. Fylkesmannen gjennomfører øvelser, tilsyn og samhandlingsmøter for å bidra til at krisehåndteringsevnen er god. Aktivitetene får god tilbakemelding og oppleves som verdifullt for deltakerne. Det forebyggende beredskapsarbeidet prioriteres og samtlige kommuner har utarbeidet risiko- og sårbarhetsanalyser. Det er tydelig framgang hos kommuner og konsulentfirmaer når det gjelder å følge opp kravene til samfunnssikkerhet og beredskap i Plan- og bygningsloven og Sivilbeskyttelsesloven, men det er fortsatt noen mangler i forhold til myndighetskravene.

Gjennom målrettet og systematisk arbeid har evnen til krisehåndtering lokalt og regionalt generelt blitt god. Rådgivning og kompetanseutvikling gjennom kurs, øvelser, tilsyn og andre møteplasser har resultert i kvalitetsheving av beredskapsplanene og framgang i krisehåndteringsevnen. Krisehåndteringsverktøyet DSB-CIM er implementert i kommunene og opplæring er gjennomført. Arbeidet med å videreutvikle bruken av verktøyet fortsetter. Fylkesmannen har etablert sin beredskapsplan med tiltakskort i DSB-CIM og benytter verktøyet til loggføring, rapportering og informasjonsdeling.

Samhandlingsøvelser på regionalt nivå, i egen regi og i samarbeid med sentrale og regionale myndigheter, samt samarbeid og øvelser med svenske myndigheter gjennom Grenseredningsrådet for Dalarna, Värmland og Hedmark gjør at beredskapsplaner på alle nivåer blir testet og videreutviklet.

Gjennom et tverrfaglig samarbeidsprosjekt bestående av fem faglige arbeidsgrupper har Fylkesmannen i samarbeid med Hedmark fylkeskommune videreutviklet fylkes-ROS ved utarbeidelse av Regionalplan for samfunnssikkerhet og beredskap i Hedmark. Regionalplanen ble vedtatt i Hedmark fylkesting i september 2013. I løpet av 2014 skal det utarbeides handlingsprogram til planen. Hovedhensikten med dette prosjektet er å etablere et bedre sektorovergripende grunnlag for og videreutvikle samfunnssikkerhets- og beredskapsarbeidet i Hedmark. Titak rettet mot klimatilpasning har stått sentralt i dette arbeidet og vil bli fulgt i handlingsplanen og i dialogen med kommunene.

Tilstanden i embetet

Årsrapporten viser at vi har nådd resultatkravene på nesten alle områder. Vi har medarbeidere med høy kompetanse innen sine fagområder. Det er god søkning til ledige stillinger. Vi har 120 dyktige og innsatsvillige medarbeidere.

Vi må prioritere nøye innenfor de rammene vi har til disposisjon. For 2013 innebærer det at vi har måttet nedprioritere noen oppgaver på alle resultatområder og at vi av kapasitetshensyn ikke har kunnet gjennomføre det planlagte antallet på noen områder. Vi har prioritert ut fra den kunnskap vi har om fylket og hvilken risiko unnlattelse av oppgaver vil ha for rettsikkerheten. For å holde rammene har vi en bemanningsplan for perioden 2010-2015 som innebærer en nedbemanning på 12 personer i perioden. Nedbemanningen fordeler seg på alle områder.

Organisasjon

Fylkesmannen i Hedmark er organisert i 6 avdelinger pluss stabsfunksjon. Avdelingene er: Beredskaps- og administrasjon, Kommunalavdelingen, Miljøvern avdelingen, Landbruksavdelingen, Oppvekst- og utdanningsavdelingen og Sosial- og helseavdelingen.

Stillinger

Antall årsverk i embetet fordeler seg slik:

Avdeling	Pr 31.12.2011	Pr 31.12.2012	Pr 31.12.2013
Ledelse / stab	8,7	9,0	8,7
Beredskaps- og adm.avd.	17,3	16,5	16,5
Kommunalavd.	6,5	8,0	12,3
Landbruksavd.	25,0	23,5	23,3
Miljøvern avd.	19,6	18,2	19,3
Oppvekst- og	11,8	11,8	11,6

utdann.avd.			
Sosial- og helseavd.	25,8	24,0	24,8
Lærlinger	2,0	2,0	2,0
Totalt for hele embetet	116,7	113,0	118,5

Antall ansatte utgjør 118,5 årsverk, hvorav 9 er vikariater/engasjementer pr. 31.12. I årsverkene inngår alle fast ansatte, engasjementer og lærlinger.

Embetet har stabil bemanning. Økning i Kommunalavdelingen skyldes vergemålsreformen som ble gjeldende fra og med 1. juli 2013.

Embetet har god økonomistyring og effektiv saksbehandling. Vi utnytter aktivt fagsystemene på økonomiområdet og har god oversikt og styring med den økonomiske situasjon. Oppgaveløsning på tvers av avdelingsgrenser, der dette er hensiktsmessig, har vært en viktig strategi. Vi har jevnt over god måloppnåelse i forhold til resultatkravene i tildelingsbrevet og embetsoppdragene. For nærmere beskrivelse vises til rapportering på de ulike resultatområder.

Helhetlig og strategisk ledelse

Strategiplan

Vi har utarbeidet en strategiplan for perioden 2013-2016 som er førende for vår aktivitet internt og eksternt. Planen har følgende strategier:

Eksterne:

1. et mer helhetlig embete
2. samordne og samhandle til beste for innbyggerne i Hedmark
3. kvalitet i alt vi gjør
4. bidra til utvikling

Interne:

1. samhandling til beste for oss som jobber ved embete
2. utvikling av den enkelte

Vi har hatt og har flere tverrgående innsatsområder/-grupper for å se helheten og utnytte kompetansen på tvers bl.a Barn- og ungeprosjektet som ble avsluttet i 2013, rovvilt, rettsikkerhet. Vi ser at vi henter mye gjennom å sette sammen kompetansen på tvers av avdelingene med ulik fag og erfaringsbakgrunn. Ledergruppa hadde et seminar i forbindelse med virksomhetsplanleggingen hvor dette var tema.

I forhold til kommunene har vi brukt noen ledermøter til å drøfte utfordringer for kommunene på de ulike fagområder og oppdatert kommunebildene våre. Vi har fulgt opp kommuner med utfordringer samlet for fagområdene. Vi har også vært i dialog med kommunene for å planlegge og iverksette utviklingsprosjekter for å bedre spesielt helse og utdanningssektoren. Vi bidrar også til utvikling i kommunene gjennom vårt ordinære tilsyns- og rådgivingsarbeid.

Internt har vi innført månedlige allmøter. Vi setter av midler til større kompetansehevingstiltak for den enkelte og har dette som fokus i medarbeidersamtaler.

Ledelse

Vi har i løpet av 2013 hatt tre heldags strategimøter. I tillegg til temaer knyttet til strategiplan har risikostyring, budsjett, personaloppfølging, bemanningsplanlegging, felles virksomhetsplan, kommunikasjon og hvordan måle effekten av virksomheten vår vært på dagsorden.

Det viktigste i det lange løp er kanskje den daglige dialogen mellom embetsledelsen og avdelingslederne og avdelingslederne imellom som bidrar til å sette strategiene ut i livet. Vi opplever at vi bruker mye tid på dette, at det oppleves meningsfylt og utvikler embetet videre. Hverdagsutvikling og – effektivisering på denne måten driver virksomheten framover. Det er viktig å sette av tid til strategisk arbeid, men vel så viktig er tiden vi investerer i hverandre.

Risikostyring

Fylkesmannen i Hedmark har et helhetlig system for styring og kontrolltiltak. Risikostyringen inngår som en

integreert del av embetets økonomi- og virksomhetsstyring, som legger vekt på god mål- og resultatstyring. Hensikten med risikostyringen kan oppsummeres i følgende punkter:

- Forebygge og begrense negative hendelser
- Tydeliggjøre sammenhengen mellom mål, risiko og tiltak
- Bidra til bedre prioritering og ressursstyring
- Fastsette mer realistiske mål og ambisjonsnivå for det enkelte år
- Effektivisere og spisse styringsdialogen
- Oppfylle kravene i økonomiregelverket § 4

Embetet har en egen administrasjonsordning hvor prinsippene rundt ansvar og roller i embetet er beskrevet. De samme prinsipper gjelder i forhold til risikostyring. Risikovurderinger skal generelt inngå som et element i kvalitetssikring av alle arbeidsprosesser med sikte på å unngå feil, og sikre god ressursutnyttelse.

Risikofunn som vi har hatt fokus på i 2013 har vært: jordvern, lang saksbehandlingstid på sosialhjelpsklager, vergemål, rovviltforvaltning og naturtyper (prioriterte/utvalgte arter). Dette rapporteres halvårlig i ledermøter.

1.2 Ressursbruk og andre økonomiske forhold

Kapittel 1510 er lønn og andre driftsutgifter. Fagkapitlene gjelder utgifter til lønn og godtgjørelse fra andre departementer enn FAD og dekker både egne ansatte og eksterne.

Andelen fra fagdepartementene som gjelder eksterne er følgende:

- KD: kr 42 500
- AD: kr 22 000
- JD: kr 168 500 til tolker innenfor fritt rettsråd
- HOD: kr 730 000 som i hovedsak gjelder kontrollkomisjonene
- MD: kr 392 000 innenfor miljøvernområdet

Embetet har ikke hatt noen vridning i ressursbruken utover rammeoverføringene på HOD sitt område, kr 1 897 000.

Samlet bevilgning kr 83 308 000 på post 01 viser et mindreforbruk på kr 2 032 500 som gir et akkumulert mindreforbruk på kr 2 584 500. Mindreforbruket skyldes blant annet større innkjøp på FRI-området i 2013 som først forfalt til betaling i januar. I tillegg ble flere oppgaver på miljøvernområdet som var finansiert utenfor kapittel 1510 ivaretatt av folk som normalt lønnes over kap. 1510. Stillingene som nasjonalparkforvaltere ble utlyst da knutepunkt ble fastsatt på slutten av året. Våre medarbeidere vil gå tilbake til ordinære oppgaver på kap 1510.

Kapittel 1510.21/4510.01 har mindreforbruk på kr 3 011 000 for 2013 mot kr 1 093 500 for 2012. Posten kan ha store bevegelser fra det ene året til det neste. De største overførte postene fra 2013 er overførbare midler fra interregprosjektet Vänernlaksen og prosjektet samarbeidskompetanse og medbestemmelse.

Resultatområde	Kapittel 1510	Fagdep.
Miljøverndepartementet	kr 8 196 780,17	kr 4 426 586,08
Landbruks- og matdepartementet	kr 15 192 048,52	kr 0,00
Kunnskapsdepartementet	kr 6 327 542,51	kr 529 122,79
Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet	kr 2 461 417,42	kr 480 764,46
Justis- og beredskapsdepartementet	kr 2 803 407,23	kr 2 861 077,86
Kommunal- og regionaldepartementet	kr 2 139 128,42	kr 0,00
Arbeidsdepartementet	kr 1 274 162,98	kr 1 241 135,31
Helse- og omsorgsdepartementet	kr 11 324 662,94	kr 941 007,16
Andre	kr 31 004 220,43	kr 0,00
Sum:	kr 80 723 370,00	kr 10 479 693,00

1.3 Andre forhold

Informasjonssikkerhet

Embetet har i 2013 gjennomført tiltak for å øke bevisstheten på informasjonssikkerheten. Informasjonssikkerhetsinstruksen er oppdatert. Videre har alle fått tilbud om Norsis sin e-opplæring på området. Cirka 80% av de ansatte gjennomførte dette opplæringsprogrammet. Tiltaket ble avsluttet med et innlegg fra Nasjonal sikkerhetsmyndighet hvor forskjellige aspekter innenfor området ble belyst. Embetes sikkerhetsutvalg har gjennomført en kontroll for å sjekke ut om prosedyrer og rutiner blir fulgt og for å kunne få et bilde av sikkerhetskulturen ved embetet. Kontrollen omfattet adgangsrettigheter, tilganger til datasystemet, rettigheter i ephorte, dokumentetsikkerhet, samt taushetsklæringer og egenklæring på at inforsjonssikkerhetsinstruksen er lest og forstått. Kontrollen avdekket flere avvik fra de fastlagte rutinene. Avdelingssjefene skal følge opp dette. Generelt så viser det seg at vi fortsatt må jobbe målbevisst for å øke kunnskapen om informasjonssikkerhet blant de ansatte og dermed forbedre sikkerhetskulturen.

Det er levert en egen rapport til FAD om tilstanden i embetet.

Lærlinger i staten

Fylkesmannen i Hedmark er medlem i og hovedansvarlig for lærlingordningen Løvene. Det er nå et samarbeid mellom 4 av etatene i Statens Hus på Hamar: Fylkesmannen, Forsvarsbygg, Utdanningsdirektoratet og Jordskifteoverretten som ble med i 2013. Ved årets slutt hadde vi 2 kvinnelige lærlinger. Begge er lærlinger i kontorlaget. 1 lærling tok fagbrev i 2013. Vi har innledet et samarbeid med Hamar katedralskole som innebærer at de bl.a er med på prøvofagprøvene. Utveksling av informasjon om opplæringsmålene har vært verdifullt.

Medarbeiderundersøkelsen

Det ble gjennomført medarbeiderundersøkelse i 2012. Alle ansatte ble involvert i prosessen ved at arbeidet foregikk både avdelingsvis og på embetsnivå. Arbeidet med oppfølging av medarbeiderundersøkelsen ble avsluttet i 2013.

Innkjøp

Embetet har arbeidet mye for å øke bruken av e-handel. Fokuset har vært å få flere levereandører inn i systemet. Dette har vi greid i godt samarbeid med DFØ. Det viser seg at det er arbeidskrevende å etablere leverandører inn i systemet. Videre er innkjøpspersonellet ytterligere skolert i bruken av ordningen.

Kommunikasjonspolitik

Vi slutførte vårt arbeid med Strategi 2013 – 2016 «Pådriver for utvikling» og vår grafiske profil.

Vi har fortsatt arbeidet med å tydeliggjøre våre oppgaver og vår rolle i Hedmarksamfunnet gjennom følgende tiltak:

- Møte med våre stortingsrepresentanter første fredagen i januar
- Møte med Hedmark Journalistlag og Oplandenes redaktørforening
- Pressemøter der vi setter dagsorden med aktuelle saker

I tillegg har vi hatt høy medieprofil gjennom hele året. Vi har bevisst plukket ut saker der vi sammen med berørte parter og kommuner har invitert media hvor vårt vedtak i saken presenteres. Dette er gjort bl.a. ved tildeling av tilbakeholdte skjønnsmidler der vi har presentert våre vedtak ute i berørte kommuner i samtlige regioner i fylket. Vi tror at ingen sak er helt avsluttet før saken er presentert for media.

Vi har videreutviklet vår facebookside. Hensikten er å synliggjøre mangfoldet av

oppgaver vi har for innbyggerne i Hedmark og som en kanal ved rekruttering av søkere til ledige stillinger. Vi har åpnet for administratorer fra samtlige avdelinger som skal kunne legge ut direkte ved ved eksempelvis konferanser eller tilsyn ute i kommunene. I skrivende stund har vi 666 "likes". I følge facebook statistikk ligger antallet på de som leser våre saker fra 200 - 1200.

I tillegg til innbyggere har vi både lokale og nasjonale politikere, og mediafolk som følger oss. Vi erfarer at dette er et meget godt virkemiddel for å få ut våre budskap.

Vi har og tatt i bruk Youtube og Blogg.

På kommunikasjonssiden jobber vi videre med innkjøringen av nye nettsider, og er i gang med å lage nytt intranett for embetet. Fortsatt lider nettsidene av startvansker, og vi føler at det blir lagt for lite vekt på å tilføre videreføringen av nettsiden ressurser både på budsjett- og personalsiden.

Fylkesmannsembetenes nye nettsider fikk lavere score enn tidligere i Difi-evalueringen, blant annet for sviktende

universell utforming. Dette fører til frustrasjon for lesere og leverandører, og bør rettes opp i inneværende år.

Embetet satser på videreutvikling av hjemmesiden som fagkanal mot kommunene, og vi driver markedsføring med fokus på abonnementsstjeneste og nyhetsfeed (RSS).

Klart språk og samisk språk

Vi har generell informasjon om embetet og fagområder på samisk på vår nettside (fellesteksten for embetene).

Kapittel 2 - Sentrale politiske føringer

2.1 Generellesamordningsoppgaver. Fornyning av offentlig sektor

Generelt

Fylkesmannen har løpende kontakt og dialog med kommunene. Vi har styrket kontakten med kommunene ytterligere i 2013. Fylkesmannen besøkte enkelte kommuner for gjensidig orientering og i forbindelse med spesielle saker. I tillegg er det gjennomført mange møter i ulike faglige sammenhenger hvor statlige styringssignaler er formidlet. Fylkesmannen deltok også på regionrådsmøter for å avklare forventninger til samhandling og dialog mellom kommunene.

På plan- og bygningsrettsområdet har vi de senere årene holdt oss innen den lovpålagte fristen på 3 mnd., men for 2013 ble saksbehandlingstiden 4 mnd. Dette hadde sammenheng med at det ble omfordelt resurser til vergemål. Embetet arbeider nå for å få ned saksbehandlingstiden og vi forutsetter at vi kommer innen fristen i løpet av 2014. Innen området fri rettshjelp holdes fristene. Fra 1.07.13. overtok fylkesmennene vergemålsområdet fra kommunene. Dette medførte stor saksmengde og lang saksbehandlingstid på enkeltsaker. Innen de juridiske områdene der vi bare har et fåtall av saker, valglov, inndelingslov, navnelov, helligdagsfred, gravferdslov med mer har vi relativt kort saksbehandling.

Omstillingsarbeid

I perioden 2003 til 2011 støttet Fylkesmannen en rekke omstillingsprosjekter. I 2013 er samarbeidsprosjektet for å bedre barn og unges oppvekstvilkår støttet med 2,5 mill. kr., og i tillegg er det gitt støtte til andre prosjekter med 7,0 mill. kr. Midlene har i hovedsak gått til å styrke utdanningsområdet og helsefaglige prosjekter.

Tverrgående prosjekter / arbeidsgrupper

For å oppnå en best mulig intern samordning og koordinering har vi opprettet tverrfaglige arbeidsgrupper spesielt innenfor områdene Barn og unge, Rettsikkerhet, Kommunedialogen, Plan, Rovvilt og Beite- og kulturlandskap.

Fylkesmannen har flere samhandlingspartnere hvor det kreves tett og nært samarbeid. Fylkesmannen deltar blant annet i Enhetsrådet, Samhandlingsreformen, NAV Koordineringsgruppe, Fylkesberedskapsrådet m.fl. Utover dette er det løpende kontakt med en rekke forskjellige samarbeidspartnere.

Tilsynskalenderen samordnes internt. Samordning utover dette har dette ikke vært nødvendig.

2.2 Velferd, helse og personlig tjenesteyting

Fylkesmannen har ført tilsyn med at innbyggerne får de tjenester de har krav på etter lovgivningen, både på helse- og omsorgsområdet, sosialtjenesten og barnevernet. Detaljert oversikt over gjennomførte planlagte tilsyn er oversendt Statens helsetilsyn, sammen med oversikt over tilsynssaker basert på klager eller annen informasjon på de ulike områdene. Behandlingen av rettighetsklagene står også sentralt for å ivareta innbyggernes behov for tjenester. Oppgavene er i hovedsak gjennomført i samsvar med embetsoppdraget, bortsett fra at vi har for lang saksbehandlingstid på klagesakene på området økonomisk sosialhjelp. Generelt ser vi at det er større eller mindre avvik fra myndighetskrav i en stor del av våre tilsyn, men at dialog med kommunene og sykehusene sørger for at avvikene blir lukket. I tillegg til de landsomfattende tilsyn som blir omtalt nærmere, har vi blant annet gjennomført tilsyn med kommunale tjenester til personer med rusavhengighet og samtidig psykisk lidelse. Mange kommuner har store utfordringer med koordinering og samordning av tjenestetilbudet. Vi har også ført tilsyn med saksbehandling ved søknad og tildeling av tjenester, og sett at det er store muligheter for å bringe behandlingen mer i samsvar med kravene i forvaltningsloven.

Vi har gjennomført tilsyn med kommunenes oppfølging av kvalifiseringsprogrammet i tre kommuner. Tilsynet viser at dette arbeidet ikke alltid har tilstrekkelig styring og oppmerksomhet i de lokale Nav-kontorene, og at kommunene derfor ikke heller tilbyr denne tjenesten til alle som kan ha rett til det. Det ble funnet avvik ved alle tre tilsyn. Disse er fortsatt ikke lukket.

Det er gjennomført omfattende opplæring i myndighetskravene i lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen i 2013. Det er også gjennomført informasjons- og veiledningsaktiviteter for å bidra til videre implementering av kvalifiseringsprogrammet. Vi har holdt kurs og samlinger om gjeldsrådgivning, boligsosialt arbeid og sosiale tjenester som angår barn og unge. Opplæringsaktivitetene samordnes med NAV

Hedmark, og våre egne aktiviteter innen rus og psykisk helse. Det ble utarbeidet en felles kompetanseplan for Nav-kontorene i fylket i samarbeid mellom Nav og Fylkesmannen.

Også i 2013 har samordningsgruppen for NAV-reformen som Fylkesmannen leder blitt videreført i Hedmark. Både måloppnåelsen i den strategiske planen for NAV Hedmark og samarbeidet mellom stat og kommune har vært sentrale temaer. Det er planlagt en konferanse for NAV og kommunene i samarbeid med Nav Hedmark og KS med partnerskaperfaringer og utfordringer på dagsorden. Denne konferansen måtte utsettes i 2013 og vil bli holdt i januar 2014.

Fylkesmannen har hatt et eget prosjekt for å samordne tjenestene til barn og unge med sammensatte problemer. Til dette har fylkesmannens skjønnsmidler blitt brukt for å bidra til bedre koordinering av tjenestene i kommunene. Dette prosjektet blir ikke videreført i 2014, men erfaringene skal videreføres i et samarbeid mellom fylkesmannens ulike avdelinger.

Som en del av landsomfattende tilsyn er det ført tilsyn med helsestasjonene i 5 kommuner i 2013. Det ble funnet avvik i tre kommuner, og det er særlig barnas rett til forsvarlige helseundersøkelser som ikke er tilstrekkelig ivaretatt.

I samarbeid med fylkesmannen i Oppland og Østfold er det gjennomført tilsyn med tilbudet i en barne- og ungdomspsykiatriske poliklinikk, og de andre poliklinikkene i fylket har gjennomført en egevaluering etter de samme kriterier. Det ble funnet mangler både ved undersøkelser og diagnostikk, men psykiatridivisjonen har i ettertid gjort en omfattende innsats for å rette på forholdene. Vi har få klager på vedtak om tvangsbehandling i psykisk helsevern (11 i 2013 - 10 saker i 2012). Disse sakene behandles raskt.

Målsettingene i Omsorgsplan 2015 er ivaretatt på mange ulike måter i 2013. Demensplanen er fulgt opp i samarbeid med Alderspsykiatrisk forskningscenter i Sykehuset Innlandet, og vi har ellers et utstrakt samarbeid med KS, Høgskolen i Hedmark, Senter for omsorgsforskning (Gjøvik), og utviklingssentrene for sykehjem og hjemmetjenester i fylket. Vi har hatt en egen konferanse om innovasjon i omsorg ("omsorgsplan 2020"). Utfordringene i Hedmark er blant annet kompetansemangel i tjenestene, og her er kompetanseplanen et viktig bidrag. Gjennom tilsynsaktiviteter ser vi også at rettighetsaspektet ved behov for tjenester ikke alltid er like godt ivaretatt. Endringene i forbindelse med Samhandlingsreformen øker også behovet for omstilling i tjenestene.

Innføring av ny turnusordning for leger har gått forholdsvis greit i Hedmark. Sykehuset Innlandet i samarbeid med KS har bidratt til at fordeling av kandidater både til sykehus og kommunal helsetjeneste har gått uten for store problemer. Fylkesmannen har hatt ansvaret for å skaffe til veie kommunale turnusplasser. Det har vært god balanse mellom behov for plasser og tilbudet. Arbeidet gjøres i samarbeid med Fylkesmannen i Oppland.

På folkehelseområdet er samarbeidet med fylkeskommunen videreført. Vi har avklart fylkeskommunens og fylkesmannens oppgaver i planprosessene, og informert kommunene om de plikter de er pålagt etter folkehelseloven, særlig om arbeidet med oversikt over helsetilstand og levekårsforhold i kommunene. Det er et godt samarbeid om plansakene i fylkesmannsembetet på tvers av avdelinger og fagområder. Det er gitt opplæring til kommunene i bestemmelsene i alkoholloven.

Fylkesmannen leder koordineringsgruppen for samhandlingsreformen i Hedmark. Det er et godt samarbeid mellom Sykehuset Innlandet og KS på dette området. Det har vært fokus på de økonomiske forhold, utskrivningsklare pasienter og kommunal medfinansiering så langt i reformen, mens det nå er mer interesse rundt kvaliteten i behandlingen, etablering av kommunale ø.hj.-senger og rehabilitering.

På grunn av den omfattende oppgaveporteføljen vi har på helseområdet (blant annet forvaltningsoppgavene knyttet til førerkortforskriften) har det vært nødvendig med en streng prioritering av oppgaver. Dette medfører først og fremst at vi ikke har vært så aktive som det er forventet på folkehelseområdet, innen rehabiliteringsfeltet, og på en del oppgaver i kommunal helsetjeneste. Vi har også nedprioritert oppgaver i flyktningehelsetjenesten og helsetjenesten overfor innsatte i fengsel. Dette framgår av virksomhetsplanen for 2013, og det må foretas en slik prioritering også for 2014. Den innbyrdes fordelingen av oppgaver på Helsetilsynets og Helsedirektoratets områder er opprettholdt, samtidig som vi ser at det er en stor fordel å se tilsyns- og utviklingsoppgavene i sammenheng.

2.3 Oppvekst, barnehager og opplæring

Hedmark er et fylke med mange utfordringer på oppvekst- og opplæringsfeltet. Vi har en noe svakere kultur for læring enn det som er ønskelig. Det gjøres mye godt arbeid ute i kommunene/fylkeskommunen for å endre dette.

Positive resultater innenfor to områder bør nevnes særskilt:

1. Det er en positiv utvikling på andel elever som gjennomfører videregående opplæring. De nyeste tallene i skoleporten viser at 68,6 % av elevene fullfører og består videregående opplæring
2. Andel elever med spesialundervisning i grunnskolen synker

Fylkesmannen har i 2013 gjennomført alle oppdrag fra Utdanningsdirektoratet. Målet med arbeidet er å gi barn og unge en bedre oppvekst eller en bedre utdanning. Videre har vi jobbet for å få et overordnet og helhetlig fokus på oppvekstsektoren i fylket.

Oppdragene fra Barne- og likestillingsdepartementet er i hovedsak gjennomført, med unntak av tilsynsoppdrag etter introduksjonsloven. Dette arbeidet avsluttes i løpet av februar 2014. Tilsynet er utført som skriftlig tilsyn og ikke stedlig slik oppdraget forutsetter.

Kommuner, fylkeskommunen og flere andre aktører jobber for å nå mål knyttet til barn og unges oppvekst. Fylkesmannen samarbeider med de fleste av disse. Embetet har utarbeidet en modell for organisering av oppvekstfeltet i Hedmark. Målet med dette arbeidet er å samle aktørene for å jobbe mer helhetlig for å gi enda flere barn/unge en mulighet til å utnytte sitt potensiale. I løpet av 2013 har vi kommet langt i dette arbeidet. Vi har hatt møter med alle aktuelle samarbeidsparter inkl kommuner/fylkeskommunen. I mars 2014 er alle aktører invitert til workshop for å stake ut videre kurs for å sikre et mer helhetlig samarbeid i fylket.

Det er gjennomført felles nasjonalt tilsyn med kommuner i Hedmark. Tilsynet har vist at kommunene har jobbet mye for å få på plass rutiner og systemer knyttet til elevenes psykososiale miljø. Mange avvik viser imidlertid at mye gjenstår før alle elever i fylket går på skoler hvor alle systemer og rutiner er på plass.

Det er gjennomført informasjons- og veiledningsaktiviteter for å bidra til kompetanseheving innenfor områdene barnehage og skole. Det har også blitt gjennomført kurs og samlinger om gjeldsrådgivning, boligsosialt arbeid og sosiale tjenester som angår barn og unge.

Barnehage

Det er god barnehagedekning i fylket. Kommunene har gitt tilbakemelding om at retten til plass innfris, jf. barnehageloven. Kommunene har lyktes i å få på plass tilstrekkelig antall førskolelærere. Ressurssituasjonen på kommuneadministrasjonsnivå er svak innenfor barnehagefeltet.

Fylkesmannen har hatt sterkt fokus på kompetanseheving. Det har vært gjennomført kompetansehevende tiltak bl.a. innenfor temaet barnehagejuss, kurs for assistenter og småbarnspedagogikk. Tre kommuner i fylket har vært pilotkommuner i prosjektet *Barnehagen som læringsmiljø og dannelsesarena*. Fylkesmannens arbeid innenfor dette området har i flere år vært preget av langsiktighet og samarbeid med aktører når det gjelder nødvendig kompetanseheving. Dette har også vært situasjonen i 2013 og fortsetter i 2014. I tillegg er forvaltningsoppgaver utført i tråd med embetsoppdraget.

Barnevern

Fylkesmannen har foretatt en risikovurdering av tilsynsoppgavene på barnevernsområdet for å innrette tilsynet og øvrige oppgaver slik at effekten blir best mulig. I 2013 har vi også hatt omfattende forvaltnings- og opplæringsaktiviteter rettet mot det kommunale barnevernet. Disse er gjennomført i samsvar med oppdraget fra BLD. Vi fikk bare halvårsvirkning på den nye stillingen på barnevernområdet.

Det er sendt en omfattende årsrapport for tilsynet på barnevernsområdet til Statens helsetilsyn. Vi mener å ha god oversikt over det kommunale barnevernet i fylket gjennom planlagt tilsyn, tilsyn basert på enkelthendelser, klagesaker og innrapportering av fristoversittelser og henleggelse i barnevernet. Flere kommuner rapporterer om omfattende fristoversittelser i barnevernet, og fylkesgjennomsnittet for hele året ligger på ca. 20 %. Dette er uakseptabelt, og vi har laget et opplegg for oppfølging, rådgivning og veiledning til de kommunene som har de største problemene i samsvar med bestemmelsene i mulktforskriften. Ingen kommuner ble ilagt mulkt i 2013, men det er gitt varsel om mulkt i to kommuner. Det har vært ytterligere interkommunalt samarbeid om barnevernet i 2013, slik at det nå bare er fire kommuner som har mindre enn 5 ansatte i barnevernet.

Det landsomfattende tilsynet med kommunenes oppfølging av barn som bor i fosterhjem er gjennomført i tre kommuner. Det ble funnet avvik fra myndighetskravene i to av disse, og tilsynet her er ikke endelig avsluttet.

Alle de pålagte individtilsyn i fylkets barnevernsinstitusjoner er gjennomført i 2013, både anmeldte og uanmeldte. Stort sett har vi lyktes i å samtale med de barna som er til stede i institusjonen og som ønsker å snakke med tilsynsmyndigheten. Besøkene er lagt til tidlig ettermiddag etter skoletid, da det erfaringsmessig er i denne tidsperioden de fleste er til stede i institusjonen. Vi har ikke hatt kapasitet til å gjennomføre systemrevisjoner på

institusjonene, men vi har god kjennskap til hvordan institusjonene drives gjennom de tilsynene vi har gjennomført og oppfølgingen av de forholdene vi mener ikke er i samsvar med myndighetskravene. Vi har gjennomført tilsyn ved den institusjonen for mindreårige asylsøkere som finnes i fylket.

2.4 Arealdisponering, byggesaker og universell utforming

Nasjonale forventninger og nasjonal politikk blir formidlet i møter med administrativ og politisk ledelse i kommunene og gjennom den løpende planbehandling. Samordning av interesser med andre statlige og regionale myndigheter skjer rutinemessig på saksbehandlernivå, men også ledernivå spesielt ved kommuneplaner og konfliktfylte reguleringsplaner. Oppgavene gjennomføres i et fast etablert samarbeid mellom embedets avdelinger. Det er samlet sett forholdsvis få arealkonflikter, men enkelte mangler har ført til et mindre antall innsigelser.

Fylkesmannen er fast representert i regionalt planforum, hvor en bl.a. vektlegger å formidle nasjonal politikk på et tidligst mulig stadium i prosessen. I 2013 ble innsigelse fremmet i 7 % av sakene. Innsigelsene kan i noen grad settes i sammenheng med at flere av kommunene har utfordringer med å opprettholde en tilstrekkelig plankompetanse.

Hedmark har ingen store byer eller byer som er med i "Framtidens byer". Byfornyelse og fortetting byr på utfordringer også i vårt fylke, blant annet med å utvikle tilstrekkelige arealer egnet for barn og unges aktiviteter. Som del av oppdraget knyttet til kompetanseheving i kommunene og oppfølging av RPR for barn og unge, arrangerte Fylkesmannen sammen med Hedmark fylkeskommune et kommunerettet seminar med deltakere fra ca. halvparten av fylkets kommuner.

I mangel av en plan for handel og service for hele fylket må søknader om etablering eller utvidelse av kjøpesentre over 3000 kvm avgjøres av Fylkesmannen. Det var i 2013 ingen saker av denne type utenfor Hamarregionen, som har en plan.

Fylkesmannen avholdt seminar om naturmangfoldloven for kommunene i Hedmark og fylkeskommunen. Hovedfokus var å gi kommunene faglig påfyll både om utvalgte naturtyper, fremmede arter og rødlista for arter, samt vurderinger etter § 8-12 i nml. Vår egen temanside om naturmangfold ble oppdatert i 2013. Vi har også gitt råd til kommuner i saker der naturmangfold er berørt.

Fylkesmannen har gjennom deltagelse i arbeids- og styringsgruppe hatt en tett oppfølging av arbeidet med regional plan for Forollhogna fram til godkjent plan. Vi har også tatt initiativ til oppstart av et prosjekt for ferdselsregistreringer som oppfølging av handlingsdelen til planen. Fylkesmannen er videre engasjert i ytterligere kunnskapsinnhenting i Rondane og Knutshø gjennom et pågående FOU-prosjekt. Fylkesmannen deltar ellers aktivt i styrings- og arbeidsgruppe for Regional plan Dovrefjell etter oppstart i desember 2013.

Den politiske målsettingen om å halvere omdisponeringen av dyrka mark innebærer for Hedmark et mål om å redusere omdisponeringen fra 600 til 300 daa/år. Dette målet ble nådd i 2010 og 2011. Tall fra KOSTRA viser imidlertid at det i 2012 ble rapportert omdisponert i alt 1229 daa dyrka mark og 1072 daa dyrkbar mark. Ca. 60 % av omdisponeringen både i 2012 og 2013 kan forklares med utbyggingen av det nasjonale motorvegnettet, spesielt E6, E16 og Rv 25. Flere av disse vegprosjektene er nå ferdig regulert, og vil bidra til en lavere omdisponering. Høyt utbyggingspress i sentrale områder vil imidlertid gjøre det krevende å nå målet på kort sikt. Videre vil den fremtidige utbyggingen av Dovrebanen til dobbeltspor med ny linjeføring bli en betydelig utfordring.

Fylkesmannen legger stor vekt på å komme tidlig inn i de kommunale planprosessene. Ivaretagelse av jord- og kulturlandskapsressursene er også tema i møtene, både i konkrete arealplansaker og på generelt nivå. De vanskeligste avveiningene skjer på politisk nivå i kommunene. Vi ser at hensynet til jordvern og landbruk må vike i forhold til nærings- og utviklingsvekst.

Fylkesmannen deltar i alle relevante fora der markslagsoppdatering er tema og kommunene er invitert. Ikke alle kommuner prioriterer dette arbeidet like høyt. Gjennom planprosjektet i Hedmark og Oppland og innsynsløsningen "InnlandsGIS" har hele plantemaet fått økt fokus. Planene kontrolleres i henhold til standarder og gjøres tilgjengelig gjennom kommunal plandialog og ulike WEB innsynsløsninger lokalt, regionalt og nasjonalt.

Vangrøftdalen-Kjurrudalen er Hedmarks utvalgte kulturlandskap. Fylkesmannen har også i 2013 planlagt og gjennomført en rekke tiltak i området. Det samarbeides godt med kommunen, som har flere konkrete oppgaver i

arbeidet. Vi opplever en økende interesse fra berørte kommuner for næringsutvikling i området, spesielt i sammenheng med Forollhogna nasjonalpark i samme område. Det er ellers grunn til å anta at utvelgelsen og fokus på verdiene i området er en viktig årsak til at seterdrifta stort sett er opprettholdt til tross for nedgang ellers i fylket.

Det er inngått avtale mellom Fylkesmannen i Hedmark og Fylkesmannen i Sør-Trøndelag om bruk av kompetanse innen reindrift i behandling av arealplansaker. Det er også etablert rutiner for å holde Fylkesmannen i Sør-Trøndelag informert om igangsatte plansaker i Hedmark, og om når Fylkesmannen i Hedmark skal ta kontakt for reindriftsfaglig bistand.

I landbrukslovssaker er det stor variasjon i kommunal forvaltning m.h.t. kompetanse og kvalitet i saksbehandlingen. Det er derfor et betydelig veiledningsbehov overfor kommunene. Fylkesmannen har avholdt en rekke kurs på området rettet både mot politisk og administrativt nivå i 2013. Med hjemmel i jordlovens § 3, har Fylkesmannen pålagt 2 kommuner å innrapportere alle avgjørelser knyttet til §§ 9 og 12 i konsesjonsloven.

Fylkesmannen har prioritert det forebyggende samfunnssikkerhets- og beredskapsarbeidet ved å være pådriver og veileder for oppdatering av risiko- og sårbarhetsanalyser og ivaretagelse av samfunnssikkerhets- og beredskapshensyn i kommuneplanleggingen. Klimautfordringer har stått sentralt.

Målsettingen om at alle byggesaksklager skal være avgjort innen 12 uker er ikke nådd. I gjennomsnitt ble klagene avgjort innen 15 uker. Opplæring i reglene om uavhengig kontroll ble gitt på plankonferansen i 2012, og tema på plankonferansen i 2013 var kontroll og erfaringer med tilsyn.

Fylkesmannen har fulgt opp arbeidet med universell utforming overfor kommunene. Fokuset har vært å fremme folkehelse og sikre gode oppvekst og levekår blant annet ved å følge opp de rikspolitiske retningslinjene for barn og unge. Fylkesmannen har siden 2009 deltatt i Regjeringens K1-satsing i et samarbeidsprosjekt mellom fylkeskommunene og fylkesmennene i Hedmark og Oppland. Prosjektet har hatt fire satsingsområder; folkehelse, stedsutvikling, reiseliv og transport. Prosjektet ble avsluttet høsten 2013 med en nasjonal erfaringskonferanse på Hamar.

2.5 Landbruksbasert forvaltning og næringsutvikling, naturressursforvaltning og miljøvern

Oppfølging av målene i Meld.St. nr 9 (2011-2012) om økt produksjon og verdiskaping hadde hovedfokus. Nye strategier på miljø-, skog- og jordbruksområdet er vedtatt og er under oppfølging. Rapporten "Verdiskaping i landbruk og landbruksbasert virksomhet i Hedmark" er brukt aktivt overfor kommuner, næring og politikere. Styrking av kompetanse og kvalitet i saksbehandlingen på kommunalt nivå hadde hovedprioritet i 2013. Fylket som helhet har hatt vekst i produksjon og verdiskaping, men med en bekymringsfull utvikling spesielt langs grensen mot Sverige og i Sør-Østerdal.

Oppdragene på naturforvaltningsområdet er gjennomført som forutsatt. Styrer for nasjonalparkene og andre større verneområder er etablert og fulgt opp. Oppfølgingen av vedtaket om ny E6 gjennom Åkersvika er igangsatt og arbeidet med forvaltningsplaner for verneområdene er forsert. Fylkesmannen følger opp vannforskriften med overvåking, veiledning og egne tiltak. Rovviltforvaltningen er gjennomført som tidligere. Oppdragene knyttet til truede arter og naturtyper er gjennomført og videreføres i 2014. På forurensningsområdet har vi også i 2013 prioritert tilsyn. Det er gitt varsel om revidering av utslippstillatelser etter ny mal og det er varslet pålegg om etablering av nytt slambehandlingsanlegg for Glåmdalsregionen.

Landbruksbasert forvaltning og næringsutvikling

Fylkesmannen har hatt et hovedfokus på å omsette signalene i landbruks- og matmeldinga om økt produksjon og verdiskaping til handling. Gjennom rapporten "Verdiskaping i landbruk og landbruksbasert virksomhet i Hedmark" er landbrukets betydning og muligheter i Hedmark synliggjort. Regionalt bygdeutviklingsprogram (RBU) for Hedmark som ble vedtatt våren 2013 utgjør strategien for å vise mulighetene og utfordringene i fylket. Både Verdiskapingsrapporten og RBU-prosessen er brukt aktivt som virkemidler for å komme i tettere dialog med næring, lokale og regionale myndigheter og det regionale partnerskapet. Det har hatt en positiv effekt, samtidig som de har bidratt til en solid forankring og oppslutning om de mål, strategier og valg som er gjort innenfor RBU.

Fylkesmannen er bredt engasjert i det regionale partnerskapet for å sikre et best mulig grunnlag for utviklingsprosesser i, og i tilknytning til landbruket. I 2013 har dette spesielt vært knyttet til forvaltningen av BU-

midlene, RBU-prosessen og innenfor arbeidet med lokalmat og det landbruksbaserte reiselivet. Det er også lagt vekt på å etablere gode møteplasser/nettverk for å bidra til at innsatsen innen næringsutvikling- og miljøarbeidet ses i sammenheng med innovasjon, forskning og øvrig utviklingsarbeid. Selv om det er etablert en god løpende dialog og en rekke møtearealer med verdikjeden både på jord- og skogsiden, gjenstår imidlertid å få på plass en bredere møteplass av mer regulær karakter som inkluderer også forsknings- og industrimiljøene i fylket.

Etterspørselen etter lokalmat fra regionen er økende. Spesielt er det et uforløst potensiale i koblingen reiseliv og lokalmat. Det er derfor satt i gang tiltak for å rekruttere flere lokalmatprodusenter. Videre er det satt i gang et målrettet utviklingsarbeid med Innovasjon Norge og fylkeskommunen for å få flere lønnsomme og kommersielle produkter innenfor mat- og reiselivsområdet. Arbeidet har basis i en regionalplan for opplevelsesnæringer vedtatt i 2012. Det er også satt i gang et forprosjekt om en mulig deltakelse på IGW i 2015 i samarbeid med fylkene på Østlandet.

Fylkesmannen samarbeider med Innovasjon Norge og fylkeskommunen om nettverkssamlinger og kurs for 1. linjen, samt etablerer opplæringen i fylket. Fylkesmannen avholdt i tillegg en 2-dagers samling høsten 2013 for landbruksforvaltningen i kommunene med fokus på implementering av RBU og RNP.

Nettverket "Inn på Tunet Hedmark" (IPT) ble etablert i 2009, og hadde 33 medlemmer ved utgangen av 2013. Fylkesmannen og Innovasjon Norge har besluttet å delfinansiere en prosjektstilling for IPT-nettverket i ytterligere 3 år. Nettverket har en viktig funksjon når det gjelder markedsføring av Inn på tunet i fylket, men også i forhold til kompetanseheving og nettverksbygging mellom tilbyderne. Det har i 2013 vært stor fokus på å få flest mulige Inn på tunet-tilbydere KSL-godkjent gjennom Matmerk. I Hedmark er det 30 tilbydere som er godkjent eller i prosess for å bli godkjent.

Hedmark har hatt 2 IPT-løftprosjekter som ble avsluttet høsten 2013, henholdsvis i Nord-Østerdal (Os og Tolga) og på Hedmarken (Løten, Stange og Hamar). I samarbeid med Nettverket og de to IPT-løft prosjektene har det vært gjennomført flere møter med ulike kommuner og NAV for å støtte opp om arbeidet. Fylkesmannen og Innovasjon Norge har sammen med IPT-nettverket startet opp arbeidet med å utarbeide en handlingsplan for IPT.

Innenfor økologisk landbruk arbeides det bredt for å øke aktiviteten både på produksjons- og forbrukssiden. Hedmark fylke opplever imidlertid en avtagende interesse for økologisk landbruk. Fylkesmannen er i 2013 engasjert i to større utviklingsprosjekter, henholdsvis kornområdet i samarbeid med Fylkesmannen i Oppland og melk i samarbeid med Fylkesmennene i Sør- og Nord-Trøndelag.

Fylkesmannen arbeider for å redusere utslippene fra landbruket. Vi har vært en aktiv bidragsyter til Regional plan for samfunnssikkerhet og beredskap, og i forhold til oppfølging av kommunenes arbeid med klima- og energiplaner. RMP og RSK er også en viktig del av den helhetlige satsingen på klimaområdet, og klimautfordringene er i større grad enn tidligere hensyntatt ved utformingen av virkemidlene i de to programmene.

Økt bruk av tre til bygningsmaterialer og til bioenergi er prioriterte satsingsområder i "Strategi for skog- og tresektoren i Hedmark og Oppland 2013-2016. Prosjektet "Grønn Varme fra landbruket" med Innovasjon Norge og fylkeskommunen som samarbeidspartnere, ble avsluttet i 2012. Fylkesmannen har i 2013 fulgt opp dette arbeidet med veilednings- og informasjonstiltak i forhold til gårdsvarmeanlegg. Gjennom målrettet arbeid over flere år er det nå ca 250 gårdsvarmeanlegg i fylket.

Tilskudd til produksjon av energiflis fra skogsråstoff har blitt godt utnyttet i Hedmark, og har bidratt til betydelige investeringer i utstyr, anlegg og kompetanse. Fylkesmannens arbeid med økt bruk av tre som bygningsmaterialer skjer gjennom pågående prosjekter i Hedmark. Spesielt kan nevnes "Tredrive'n i Trefylket" som har som hovedmål å bidra til økt bruk av tre i bygg gjennom utvikling og realisering av industrialiserte løsninger.

Hedmarksskogbruket har fortsatt den positive utviklingen med økende aktivitet på de fleste områder. Det ble avvirket et rekordhøyt volum, med over 3 mill. m³ virke til industrielt formål, inkl. skogflisråstoff. Det ble plantet over 7 mill. planter og markberedt 40 000 daa, dvs. det er svært høyt trykk på foryngelse. Ungskogpleiearealet ble kun 59 000 daa, en nedgang på 10 000 daa. Det er en stor utfordring å utløse nok aktivitet i ungscoen, men det er flere initiativer på gang. Ombygging og generelt bedre vegvedlikehold er satt i fokus, og aktiviteten har økt.

En hovedutfordring i skogbruket blir å følge opp og videreutvikle det høye aktivitetsnivået. Satsing på utviklingsprosjekter og kompetanse sees som en viktig strategi i samarbeid med næringen. Det er gledelig at rekrutteringen til skogutdanning har økt på Solør vgs Sønsterud og Høgskolen på Evenstad.

Rovvilt utgjør en trussel for beitebruken i store deler av fylket. Nærheten til Sverige kombinert med at Hedmark er eneste fylke med bestandsmål for alle de 4 store rovviltartene gjør at utfordringene er store og setter Hedmark i en særstilling. En ny forvaltningsplan for rovvilt i Hedmark ble utarbeidet i 2013 og formelt vedtatt 10.01.2014. Landbruksavdelingen deltok aktivt i dette arbeidet. Fylkesmannens landbruksavdeling inngår i sekretariatet for den regionale rovviltnemnda. I 2013 har forvaltningsplanen for rovvilt blitt revidert, og ny forvaltningsplan ble vedtatt 10.01.2014. I 2013 var tapsprosenten for sau på utmarksbeite 8,8 % mot 8,4 % i 2012. I enkelte beiteområder har det vært kontinuerlig skadefellingstillatelse, men med et magert resultat.

Styrking av kompetanse og kvalitet i saksbehandlingen i kommunal forvaltning, har hatt en hovedprioritet også i 2013. Innsatsen er styrt av en egen handlingsplan for kommunedialog, som omfatter både kompetanseheving, landbrukspolitisk dialog og forvaltningskontroll. Fylkesmannen avholder jevnlig fagmøter, kurs og samlinger for kommunene der aktuelle saker, tema og utfordringer gjennomgås og drøftes. Det ble avholdt ialt 22 kurs og fagsamlinger i 2013. Kompetansen og kapasiteten i en rekke kommuner er en vedvarende utfordring. Kontrollplanen for 2013 er gjennomført med unntak av noen forvaltningskontroller som er forskjøvet til 2014 grunnet kapasitetsproblemer.

Naturforvaltning

Det er etablert nasjonalpark-/verneområdestyrer for Femundsmarka/ Gutulia nasjonalparker, Fulufjellet nasjonalpark og Sølen landskapsvernområde. Forvaltningen av Hemmeldalen er delegert til nasjonalparkstyret for Rondane. Fylkesmannen har bidratt med opplæring og rådgivning og utført et ressurskrevende sekretariatsarbeid. Knutepunktene for nasjonalparkforvaltere for områder som berører Hedmark ble fastlagt høsten 2013. Ansettelsesprosessen pågår og stillingene forventes besatt vinter/vår 2014.

Fylkesmannen har fått et betydelig ansvar med oppfølgingen av vedtaket om ny E6 gjennom Åkersvika naturreservat. Det er etablert koordineringsgruppe, arbeidsgruppe og konsulent er valgt. I 2014 vil det bli gjennomført omfattende registreringer og undersøkelser for å klarlegge økologisk status og få et faggrunnlag for arbeidet med utvidelse av reservatet.

Arbeidet med frivillig vern av skog er utført fortløpende. Selv om arbeidet med forvaltningsplaner er forsert i 2013, vil dette måtte videreføres i 2014.

Oppdragene innenfor vannforvaltningsområdet er fulgt opp med kvalitetssikring av informasjonen i Vann-Nett, oppfølging av tiltaksprogram, faglig veiledning og etablering av overvåking. Vi har også kontakt med svenske myndigheter om grensevassdragene.

Prosjektperioden for interregprosjektet om Vänernlaksen er forlenget til ut august 2014. Det arbeides fortsatt med å få nødvendig avklaringer med veterinærmyndighetene i Norge og Sverige. Vi mener for øvrig at det er god progresjon i prosjektet. Kalking er gjennomført som tidligere, regulanter er fulgt opp med pålegg og det er sammen med fylkeskommunen arbeidet med forenkling av lokale fiskeforskrifter. Arbeidet med en handlings- og prioriteringsplan for fiskepassasjer forbi kraftverk avsluttes med et seminar våren 2014.

Arbeidet med prioriterte arter og utvalgte naturtyper skjer dels gjennom fylkesspesifikke oppdrag og dels ved oppfølging av arter og naturtyper der andre fylkesmenn har et koordineringsansvar.

Prosjektet med flybildetolkning av høgmyrer er videreført i 2013. Arbeidet med opplegg for registrering av huldrestry har fortsatt i 2013 og det er nå inngått en avtale for gjennomføring av registreringen av arten i ulike regioner. Det er også utført noe arbeid på spesielle sandforekomster og handlingsplanene for andre arter er blitt fulgt opp.

Rovviltforvaltningen er gjennomført som tidligere og rovviltforliket følges opp. Nærheten til Sverige kombinert med at Hedmark er eneste fylke med bestandsmål for alle de 4 store rovviltartene skaper store utfordringer. Sauenæringa har stor betydning og det er mye sau på utmarksbeite. Vi er både sekretariat for rovviltnemnda i region 5 og egen myndighetsutøver i forbindelse med tilskuddsforvaltning, skadefelling, ettersøk, gjennomføring av kvotejakt, lisensfelling og erstatningsoppgjør. Arbeidet på dette forvaltningsområdet er svært ressurskrevende og skjer gjennom et utstrakt samarbeid mellom miljøvern- og landbruksavdelingen. En ny forvaltningsplan for rovvilt i Hedmark ble utarbeidet i 2013 og formelt vedtatt 10.01.2014. Vi har også i 2013 hatt en vakttelefon for oppfølging av akutte rovviltsaker i helger og på kveldstid. Det er brukt ca. 13 ukeverk på vaktordningen. Vi må tilbake til 1997 for å finne lavere tapstall enn det vi har hatt i 2012 og 2013, i 2013 var det en liten økning fra 2012. Fylkesmannen har behandlet 54 søknader om skadefelling. Det ble gitt 43 fellingstillatelser (54 i 2012), som resulterte i to fellinger (to i 2012). Arbeidet med erstatningssakene har vært spesielt krevende i 2013. Antall klager har økt, noe som får betydning for arbeidet i 2014. Vi har lagt ned et betydelig arbeid i høringsuttalelser til nytt forslag til erstatningsordning.

Arbeidet med bekjempelse av fremmede arter skjer gjennom kommunene. Vi har prioritert arbeidet med fjerning av kjempespringfrø. Det foreligger et utkast til handlingsplan for bekjempelse av fremmede arter som har vært på høring. Vi har ikke ferdigstilt denne, da vi mener det er behov for en nærmere avklaring av rolle- og ansvarsfordeling på området.

Forurensning

Tilsyn er gjennomført i henhold til planen. Vi har også i 2013 fått flere tillatelser til behandling enn forutsatt. Dette gjelder særlig søknader om endringer av tillatelser til sorteringsanlegg for næringsavfall. Dette er en medvirkende forklaring til økte gebyrinntekter i 2013. Kommuneundersøkelsen er gjennomført i samarbeid med landbruksavdelingen.

Oppfølging av sivevanns- og deponigassdata er gjennomført i forbindelse med gjennomgang av egenrapportene. I Hedmark har vi et aktivt deponi for restavfall som følger de krav som gjelder for sivevann- og gassoppsamling. I tillegg har vi to deponi for inert avfall. De har ikke krav om sivevann- og gassoppsamling. Norsk gjenvinning har avsluttet sitt deponi i Kongsvinger – Korperud – i 2008. På grunn av lukt er det lagt nytt toppdekke (biofilter) på deponiet som ble ferdigstilt i 2013.

I Hedmark har vi ingen prioriterte grunnforurensningssaker som skal følges opp. Vi arbeider imidlertid med en grunnforurensningssak fra et nedlagt renseri. Arbeidet vil fortsette i 2014.

Overskridelser av rense- og utslippskrav er fulgt opp med krav om tiltak. 3 renseanlegg hadde mindre overskridelser i 2013. Det er sendt ut varsel om revidering av utslippstillatelse etter ny mal for samtlige anlegg som omfattes av forurensningsforskriftens kap. 14. De fleste anleggene vil få ny tillatelse i løpet av 2014. Kommunene i Glåmdalsregionen har ikke en tilfredsstillende og framtidsrettet løsning for behandling av slam. Det er derfor sendt varsel om pålegg til disse kommunene om etablering av nytt slambehandlingsanlegg innen 1.01.2019.

I løpet av 2013 og 2014 er de fleste klima- og energiplanene i kommunene i Hedmark over 4 år og modne for revisjon. Tre kommuner Hamar, Elverum og Grue skal revidere klima- og energiplanen i 2013/2014. For resten har ikke Fylkesmannen oversikt over revisjonsplanene.

Vi har behandlet to søknader om konsesjon for vindmølleparker i Hedmark i 2013. Vi har hatt innsigelse til deler av den ene søknaden på bakgrunn av at den kommer i konflikt med et område med gammel barskog med regional verdi. Skogområdet er en aktuell lokalitet i frivillig vern av skog. En tredje søknad er behandlet av Fylkesmannen i Oppland av habilitetsårsaker.

I de siste 14 sakene om kraftutbygginger i Hedmark har Fylkesmannen ment at utbyggingen vil kunne la seg forsvare i 8 saker. I 6 saker har Fylkesmannen frarådet utbygging. I de 2 siste tilfellene, Hovda og nå Tolga kraftverk, har Fylkesmannen frarådd utbygging og samtidig varslet innsigelse til planene.

Miljødata og miljøinformasjon

Vi har en oppdatert lokal Miljøstatus for Hedmark.

Det har vært gjennomført en systematisk kartlegging av naturtyper etter DN-håndbok 13. Kvalitetssikringa har gjennom flere år ligget noe på etterskudd.

2.6 Samfunnssikkerhet og beredskap

Det arbeides godt med samfunnssikkerhet og beredskap på alle nivåer i Hedmark.

Kompetanseheving og kvalitetssikring i kommunene er ivaretatt ved at Fylkesmannen har gjennomført krisehåndteringsøvelser i seks kommuner og beredskapstilsyn i fem. Selv om det fortsatt er utviklingspotensiale har denne satsingen gitt økt bevissthet om beredskapsansvaret og framgang i krisehåndteringsevnen, noe som også viste seg i håndtering av flommen som rammet en del kommuner i Hedmark i 2013.

I tillegg til øvelser og tilsyn har forebyggende beredskapsarbeid hatt fokus og tydelig framgang gjennom oppdatering av ROS-analyser og ivaretagelse av samfunnssikkerhet og beredskap i kommuneplanleggingen.

På regionalt nivå samarbeides det godt med alle relevante aktører, bl.a gjennom fylkesberedskapsrådet, atomberedskapsutvalget og annen bilateral kontakt. Dette ble understreket i samarbeidsprosjekt for utarbeidelse

av Regional plan for samfunnssikkerhet og beredskap i Hedmark som ble vedtatt i fylkestinget i september 2013. Samarbeidsprosjektet videreføres i 2014 ved utarbeidelse av handlingsprogram til planen. I fylkesberedskapsrådet ble det som en oppfølging av 22. juli- kommisjonens rapport holdt et innlegg som fokuserte på ledelse, holdninger og kultur med hensyn på å styrke egen evne til risikoerkjennelse og gjennomføringsevne.

Gjennom jevnlig kontakt med kommunene og regionale fagetater blant annet i arbeidet med fylkes-ROS og Regional plan for samfunnssikkerhet og beredskap holder Fylkesmannen seg oppdatert på særskilte risikoområder, aktuelle risikovirkosomheter, samfunnskritiske funksjoner og andre beredskapsmessige utfordringer i fylket.

I sammenheng med ovennevnte har Fylkesmannen prioritert følgende:

- Pådriver og veileder overfor kommunene i arbeidet med forebyggende samfunnssikkerhet og beredskap ved fast deltakelse i fylkets planforum og ved beredskapsmessig oppfølging av alle kommunale plansaker.
- Fortsatt implementering og utvikling i bruk av DSB-CIM og opplæring av egne medarbeidere og kommunene.
- Informasjonsberedskap og evnen til å kunne koordinere/samordne informasjonshåndteringen i krisesituasjoner.
- Oppfølging av kravene i Helse- og sosialberedskapsloven og Smittevernloven, jf. resultatområde 77.1 Helsemessig og sosial beredskap.

Kapittel 3 - Resultatområder

Kongehuset

00.1 Kongelige besøk

I 2013 hadde vi ett besøk av den Kongelige familie. H.M. Kongen var tilstede under Ski NM på Gåsbu i Hamar i januar inkludert Hamar kommunes middag på Staur i Stange.

00.2 Saksforberedelse av tildeling av ordener og medaljer

Kongens fortjenstmedalje: 5 innvilget, 2 avslag.

Miljøverndepartementet

Resultatområde 01 – 06 Naturmangfold, vannforvaltning og vannforurensning

Arbeidet med landsplanen for nasjonalparker og tematiske verneplaner er slutført i Hedmark. Nasjonalparkstyret er etablert, knutepunkter er valgt og nasjonalparkforvaltere tilsettes vinteren 2014. På naturvernområdet er det stor aktivitet med utarbeidelse av forvaltningsplaner. Interessen for frivillig vern av skog er stor.

Fylkesmannen legger ned en betydelig innsats i forvaltning av de store rovpattedyrene. Skadeomfanget i 2013 har økt noe fra 2012, men er det nest laveste på svært mange år. Konfliktnivået er høyt.

Faggrunnlag for truede arter og naturtyper er blitt fulgt opp. Samtidig gjennomføres tilskuddsforvaltning og handlingsplaner for prioriterte/truede arter og utvalgte naturtyper. Flere regionale planer for villrein berører Hedmark. Planarbeidet følges opp sammen med andre berørte fylkesmenn.

Vannkvaliteten i Hedmark er gjennomgående god. Karakterisering av vannforekomstene og kvalitetssikring av data er gjennomført og tiltaksorientert overvåking videreføres.

Det er et betydelig etterslep på fornying av avløpsnett i Hedmarkskommunene. Varsel om revidering av utslippstillatelser er sendt ut og det er gitt varsel om pålegg om etablering av nytt slambehandlingsanlegg for kommunene i Glåmdalsregionen.

Fylkesvise verneplaner

Fylkesmannen har ikke hatt oppgaver på dette feltet i 2013.

Utvidet skogvern

I 2013 er det ikke mottatt noen nye tilbud om frivillig vern av skog. Det er gjennomført skogfaglige registreringer i 8 områder og gjennomført forhandlinger for et område. Det er takket nei til to tilbud. For 4 områder har verneforslag vært på høring, og forslagene er oversendt Miljødirektoratet med tilrådning. Det er opprettet 5 nye naturreservater.

Nasjonalparker og større verneområder

Arbeidet med landsplanen for nasjonalparker er fullført i Hedmark. Et forslag til forvaltningsplan for Femundsmarka nasjonalpark er oversendt til Miljødirektoratet for godkjenning. For Fulufjellet nasjonalpark er utkast til forvaltningsplan oversendt Miljødirektoratet for faglig gjennomgang. Et forslag til forvaltningsplan for Sølen landskapsvernområde er bearbeidet og klargjort for høring. Arbeid med en forvaltningsplan for Gutulia

pågår. Det gjennomføres samtidig prioriterte restaureringstiltak på bygninger på Gutulivollen, skjøtsel og tilrettelegging for funksjonshemmede på setervollen.

Forvaltning og naturoppsyn i verneområder

Det er gjennomført kompetansekurs for de nye nasjonalparkstyrene i Femundsmarka og Fulufjellet nasjonalparker og for verneområdestyret for Sølen. Etter konstitueringen av de tre styrene i mars, har Fylkesmannen fungert som sekretariat og gjennomført 3 møter i hvert av styrene. For styrene eller på delegert fullmakt fra disse er det behandlet 90 søknader om dispensasjon fra verneforskriftene, hvorav 80 for Sølen landskapsvernområde.

Det er behandlet 65 søknader om dispensasjon fra verneforskriftene for ulike naturreservater og 47 søknader om dispensasjon fra verneforskriftene for nasjonalparker og landskapsvernområder før myndigheten ble delegert. To klager er behandlet, hvorav én ble videresendt til Miljødirektoratet for avgjørelse. Et antatt ulovlig forhold ble anmeldt, men anmeldelsen ble etter klargjøring av faktiske forhold trukket.

Forvaltningsplanen for Tufsingdeltaet naturreservat er godkjent. Utkast til forvaltningsplaner for Rotlia og Bjørgedalen naturreservater er sendt på høring, og planutkast for Kløvstadhøgda og Buttekvern naturreservater er klargjort for høring. Det har vært arbeidet videre med forvaltningsplanutkast for Gardsjøen, Seimsjøen og Jutulhogget naturreservater.

Fylkesmannen har bistått nasjonalparkforvalterne i Forollhogna, Rondane/Dovre og Dovrefjell.

Det er holdt bestillingsdialogmøte med Statens naturoppsyn, som har ivaretatt oppsynet i verneområdene.

Vi har bistått Regjeringsadvokaten i forberedelsen av erstatningsoppgjøret for 5 nasjonalparker og 7 landskapsvernområder.

Opplæring i naturmangfoldloven

01-06 SO18 I oktober arrangerte vi et seminar om naturmangfoldloven for kommunene og fylkeskommunen med 57 påmeldte. 19 av våre 22 kommuner var representert. Vi fikk gode tilbakemeldinger. Hovedfokuset var utvalgte naturtyper, fremmede arter og rødlista for arter. Vi hadde også eksempler på vurderinger etter § 8-12 i nml. Vår egen temanettside om naturmangfold er oppdatert i løpet av året. Vi har også brukt en del tid på rådgiving til kommuner i saker der naturmangfold er berørt.

Kartlegging og overvåking av biologisk mangfold

Naturtypemateriale fra Elverum og Åmot kommuner ble kvalitetssikret i løpet av året og innlagt i Naturbase. Dette materialet er 2. generasjons naturtypekartlegging. Slike data er mottatt for kvalitetssikring også fra Os, Tolga, Tynset og Alvdal kommuner. Tilsvarende kartlegging er gjennomført i Follidal, Hamar, Løten og Stange kommuner. Data fra kartlegging av åpen kalkmark i Ringsaker kommune i 2012 er mottatt og kartlegging av denne naturtypen er gjennomført i Hamar og Stange kommuner.

Helhetlig vannforvaltning- oppfølging av vannforskriften

Videreføring av arbeidet med å gjennomføre vannforskriften har vært en hovedoppgave i 2013. En viktig del av dette har vært å sørge for et oppdatert datagrunnlag i databasene Vann-Nett og Vannmiljø i forbindelse med arbeidet med tiltaksanalyser og overvåkingsprogram. Videreføring av tiltaksrettet overvåking i utvalgte vassdrag har også vært en prioritert oppgave. De fleste kommunene har bidratt til finansiering av denne overvåkingen. Det er i 2013 gjennomført tiltaksrettet overvåking i 6 innsjøer og 7 elver i kommunene Våler, Åsnes, Grue, Kongsvinger, Sør-Odal, Nord-Odal og Stange. Vi er i mål med fullkarakteriseringen av vassdrag i Hedmark, men oppdatering må skje løpende. Videre har vi sørget for at nye vassdragsrelaterte data er tilgjengelige i databasen Vannmiljø. Datamangel for en stor del av vannforekomstene i Hedmark gjør at det ikke er mulig å gjennomføre klassifisering i henhold til vanddirektivets veileder for disse. Fylkesmannen i Hedmark har hatt hovedansvar for utarbeidelsen av regionale overvåkingsprogrammer for vannområdene Glomma (øvre del) og Grensevassdrag. Overvåkingsprogrammene ble oversendt Vannregionmyndigheten for Glomma og prosjektleder for vannområdene i desember 2013. Videre har Fylkesmannen hatt kontakt via e-post og deltatt i møte med svenske myndigheter for å samordne arbeidet med grensekryssende vassdrag.

I reggulerte vassdrag skal fylkesmannen systematisk følge opp naturforvaltningsvilkår i vassdragskonsesjoner og tilpasse disse til tidsplanen for vannforskriften (01-06SO7). I 2013 har Fylkesmannen derfor fortsatt hatt et fokus på fiskepassasjer. Sammen med representanter fra regulantene og forskningen har det blitt gjennomført befaringer til de fleste reguleringene i fylket med eksisterende fisketrapper. Enkle forbedrende tiltak på de eksisterende trappene er påpekt og begynt utbedret. Det er gitt pålegg om utarbeidelse av driftsplan for hver enkelt trapp og disse vil gjelde fra og med sesongen 2014. Rapport fra pålegg om undersøkelser i Møkeren og Søndre Rena har kommet inn fra konsesjonæren. Med bakgrunn i dette vil Fylkesmannen avslutte pålegg om

kompensasjonsutsettinger. Pålegget i Røgden skal gjennomføres i 2014.

På oppdrag fra Fylkesmannen i Hedmark og Fylkesmannen i Oslo og Akershus utarbeider NINA en handlingsplan for fiskepassasjer i de 3 fylkene. På grunn av sykdom vil denne bli levert noe senere enn avtalt. Arbeidet som avsluttes med et eget seminar vil svare på status til fiskepassasjer i fylket på en god måte, jf 01-06SO8.

01-06SO2

Regionale overvåkingsprogrammer for vannområdene Glomma (øvre del) og Grensevassdrag er utarbeidet og oversendt Vannregionmyndigheten for Glomma i desember 2013. Bidrag til overvåkingsprogram for vannområde Mjøsa er oversendt Fylkesmannen i Oppland i desember 2013.

01-06SO3

Det er arbeidet videre med karakterisering og risikovurdering, og nødvendige endringer er gjort i databasen Vann-Nett. Berørte sektorer har bidratt i dette arbeidet gjennom egne møter og kontakt via e-post og telefon.

01-06SO4

Fylkesmannen har deltatt på arbeidsmøter og bidratt med informasjon pr e-post og telefon til prosjektlederne for vannområdene Mjøsa, Glommen øvre del og Grensevassdrag i arbeidet med tiltaksanalyser.

01-06SO5

Tiltak i pilotvannområdet Femund-/Trysilvassdraget og Røgden hvor FM har ansvar gjennomføres og følges opp iht gjeldende handlingsprogram.

01-06SO6

Fylkesmannen har vurdert og gitt innspill til aktuelle tiltak innenfor sine ansvarsområder. Dette gjelder blant annet oppfølging av kalking og tiltak for å bedre leveforholdene for stedegen fisk og vandringsmulighetene i regulerte vassdrag.

01-06SO9 Det er ikke meldt inn særskilte behov for nye virkemidler/nytt regelverk innenfor miljøforvaltningens ansvarsområde i forbindelse med målene i vannforvaltningsplanene.

Forvaltning av anadrom laksefisk og innlandsfisk

Fylkesmannen samarbeider godt med fylkeskommunen om forvaltningen av innlandsfisk. Sakene fordeles jf. myndighetsområdene. Hoveddelen av Fylkesmannens arbeid på dette feltet går på revisjon av fiskeforskrifter, dispensasjoner fra forskrifter og informasjonsarbeid.

Fylkesmannen har et fylkesspesifikt oppdrag med å forenkle de lokale fiskeforskriftene. I Hedmark er det gitt fiskeforskrifter for hver kommune og de fleste av disse er fra 1992. Unntaket er Mjøsa hvor fisket reguleres med én forskrift for alle tre berørte fylker. Vi har påbegynt arbeidet med å revidere og forenkle fiskeforskriftene i fylket. Målsettingen er å tilstrebe en lik forvaltning i nedbørsfelt eller store deler av nedbørsfelt. På grunn av et stort arbeid med uttalelse til konsesjonssøknaden for Tolga kraftverk, har det i 2013 ikke vært ledig kapasitet til å følge opp arbeidet med revisjon av forskrifter.

Vänerlaksprosjektet skal avsluttes 31. august 2014. Det har stort sett gått i henhold til oppsatt plan med noen avvik:

- Feltarbeidet ble vanskeliggjort både i sommeren 2011 og 2012. Arbeidsforholdene var gode i 2013 og undersøkelsene gikk da etter programmet.
- Programmet hadde ikke tatt tilstrekkelig høyde for fiskehelseproblematikken. Arbeidet med Gyrodactylus salaris- og BKD (bakteriell nyresjuka) har tatt mye tid og ressurser. Uten en løsning av disse problemene er det umulig med en enhetlig forvaltning av laksen i vassdraget. To ekspertgrupper har utarbeidet hver sine problemnotater som grunnlag for det videre arbeidet. Trolig vil det ta tid utover prosjektperioden for å komme fram til en tilfredsstillende løsning.

Kalkingen i Hedmark ble gjennomgått og justert i henhold til nye anbefalinger for kalkingsslutt. Av 249 kalkingsobjekter er 181 nå avsluttet (73 %). Hele 80 (32 %) av disse ble avsluttet i 2013.

Ivaretagelse av viktige arealer for biologisk mangfold

Det er gitt uttalelse til 47 søknader om nydyrking, 5 søknader om bygging av landbruksveger og 3 søknader fra kommuner om sprøyting av skog. Det er gitt uttalelser til 67 meldinger om tiltak etter energiloven, vassdragstiltak og 4 meldinger/konsesjonssøknader om mini/småkraftverk.

Fylkesmannen har fokus på rovviltforvaltningen. Arbeidet er fulgt opp både som sekretariat for rovviltnemnda i region 5 og som egen myndighetsutøver i forbindelse med tilskuddsforvaltning, skadefelling, ettersøk, gjennomføring av kvotejakt, lisensfelling og erstatningsoppgjør. Arbeidet på dette forvaltningsområdet er svært ressurskrevende og skjer gjennom et utstrakt samarbeid mellom miljøvern- og landbruksavdelingen. Det blir på vanlig måte utarbeidet en egen rapport om arbeidet med forebyggende og konfliktdempende tiltak for 2013.

Rovviltnemnda har avvirket 6 egne møter og 5 fellesmøter med region 4 i 2013. Det har i tillegg vært gjennomført 4 arbeidsmøter i forbindelse med rullering av forvaltningsplanen. To av disse var dialogmøter med organisasjoner, og et tredje var høringsmøte. Ny forvaltningsplan er vedtatt i januar 2014.

Fylkesmannen mottok 304 søknader om erstatning, det laveste antall siden 1991. Antall dyr krevd erstattet var økte noe fra 2012, men er det nest laveste siden 1997. Det er søkt erstattet 8135 søyer og lam, hvorav 5416 er erstattet. Til sammen ble det utbetalt kr 13 348 262. Jerv er største skadegjører (33 %) etterfulgt av ulv (29 %). Ulveskadene er uforutsigbare og oppstår i hovedsak når ungulv på vandring slår seg til i områder med mye beitedyr. På grunn av bestandsutviklingen til ulv i Sverige må en forvente at ulveskadene i Hedmark vil holde seg på et relativt høyt nivå, også i årene framover. Når det gjelder skader forvoldt av bjørn, har omfanget blitt redusert de siste årene. Dette gjelder både dokumenterte skader og erstatningskrav. Skader forårsaket av gaupe er svært mye redusert sammenlignet med noen år tilbake. Vi har mottatt 66 klager på vedtakene, nesten en dobling fra 2012. Utfallet av den såkalte Krokann-saken i Frostating lagmannsrett skapte en ekstra utfordring for gjennomføringen av erstatningsoppgjøret.

I tillegg til sau er det erstattet 27 storfe, 25 tatt av bjørn og 2 av ulv.

Det er utbetalt kr 15 044 342 i tilskudd til forebyggende og konfliktdempende tiltak over statsbudsjettet kap. 1427 post 73.3. Fylkesmannen har gitt omkring 215 tilskudd til ulike typer forebyggende tiltak for ca. 125 brukere. 48 brukere har fått tilskudd til hjemmebeite for ca. 7000 sau og lam. 30 brukere/beitelag har mottatt tilskudd for å gjennomføre tidlig sanking, noe som omfatter i størrelsesorden 20 000 sau og lam.

Fylkesmannen har behandlet 54 søknader om skadefelling i 2013. Det ble gitt 43 fellingstillatelser (54 i 2012), som resulterte i to fellinger (to i 2012). Det er utbetalt kr 1 111 591 i fellingsvederlag til de kommunale skadefellingslagene. Fylkesmannen har som en følge av rovviltforliket i Stortinget senket terskelen for iverksettelse av skadefellingstillatelse i de prioriterte beiteområdene og differensierer tydelig mellom de ulike sonene i forvaltningsplanen.

Fylkesmannen har behandlet 16 søknader om midler til konfliktdempende tiltak og FoU. Det er gitt tilsagn om kr 500 000 og tiltakene omfatter bl.a. kunnskapsformidling særlig rettet mot skoleklasser, rovdyrseminar, rovviltregistrering og prosjekter for å avklare tapsårsaker for sau på utmarksbeite.

Fylkesmannen gjennomførte i 2013 innsamling av DNA fra bjørn i regi av elgjegere. Det ble sendt ut materiell for innsamling av DNA til 800 jaktlag i de kommunene i fylket med binner og størst forekomst av brunbjørn. I tillegg ble det sendt ut materiell til de resterende kommuner og til Norges Jeger- og Fiskerforbund i Hedmark, hvor interesserte jegere kunne henvende seg.

Fylkesmannen arrangerte sin årlige beitekonferanse med fokus på andre faktorer ved utmarksbeite enn kun rovvilt. Konferansen har god deltagelse og gode tilbakemeldinger. Landbruksavdelingen og miljøvern avdelingen samarbeider om arrangementet.

Pågangen fra brukere, kommuner og media i rovviltspørsmål er stor og mye ressurser brukes derfor på å veilede og besvare henvendelser. Fylkesmannen legger vekt på en helhetlig og omforent opptreden i rovviltspørsmål. Dette er viktig for å dempe konfliktnivået og bedre troverdigheten til Fylkesmannen på området.

Fylkesmannen i Hedmark har siden 1999 hatt en beredskapsordning. Den innebærer at saueiere kan komme i kontakt med rovviltansvarlige hos Fylkesmannen på kveldstid og i helger, fra midten av mai og så lenge det foregår lisensfelling. Det har vært brukt mye ressurser utenom ordinær kontortid på oppfølging av akutte situasjoner. Det er loggført 654 henvendelser på telefon, en stor andel av disse utenfor ordinær arbeidstid. Åpningstid for vakttelefonen var fra 08:00-21:00.

Fylkesmannen benytter aktivt internettssidene til å informere om aktuelle saker innenfor rovviltforvaltningen. Internett benyttes til å informere blant annet om søknadsfrister, regler for tilskudd til forebyggende og konfliktdempende tiltak, erstatningsoppgjøret samt om endringer i ulike ordninger. Fra 2010 har interesserte via hjemmesidene kunnet registrere seg som SMS-mottakere for oppdateringer om kvoter og fellinger under kvotejakt og lisensfelling. For kvotejakt på gaupe og lisensfelling av ulv og brunbjørn har det vært satt som vilkår for deltagelse at jeger har registrert seg som mottaker av SMS.

Det er laget en egen internettside for Rovviltnemnda i Hedmark, innkallelser, saksframlegg og protokoller samt dokumenter som gjelder forvaltningsplanen ligger der.

Motorferdsel i utmark

I oktober hadde vi et dagskurs for kommunene i Hedmark om motorferdsellovgivningen, forvaltningslov og bruk av naturmangfoldloven i kommunens behandling av saker etter lov om motorferdsel i utmark. Samlingen hadde 36 deltakere, og 18 av våre 22 kommuner var representert. Det var gode tilbakemeldinger.

Ellers har vi foretatt lovlighetskontroller av dispensasjonsvedtak. Vi har behandlet noen klagesaker. Antallet henvendelser fra kommunene er økende.

11 kommuner i Hedmark har fått tilbud om å delta i forsøket med etablering av snøskuterløyper. Vi forventer at disse blir med videre i forsøket, og har allerede merka en betydelig pågang fra kommunene etter informasjon og veiledning.

Forvaltning av villrein

01-06SO24 Vi er sekretariat for villreinnemnda for Forollhogna. Vi har fulgt tett opp arbeidet med regional plan for Forollhogna fram til godkjent plan. Og har tatt initiativ til oppstart av prosjekt for ferdselsregistreringer i området som oppfølging av handlingsdelen til planen. Vi følger også aktivt opp ytterligere kunnskapsinnhenting i Rondane og Knutshø gjennom pågående FOU-prosjekt. Fylkesmannen deltar aktivt i styrings- og arbeidsgruppe for Regional plan Dovrefjell etter oppstart i desember 2013. For øvrig gjennomføres oppdragene iht. embetsoppdraget.

Kulturlandskap

Kulturminnemyndighetene har bistått Fylkesmannen på dette området, særlig i arbeidet med fylkets ”utvalgte kulturlandskap i jordbruket”.

Truede arter

Det er gitt tilskudd til skjøtsel av lokaliteter for den prioriterte arten dragehode og den truede arten svartkurle. Det er gjennomført supplerende kartlegging av lokaliteter for disse artene. Et inngrep i en lokalitet for dragehode er anmeldt.

Det er gjennomført registrering av kjente og potensielle lokaliteter for heroringvinge i hele artens utbredelsesområde for å få bedre kunnskap om dens nåværende forekomst. Det er gjennomført en anbuds konkurranse for kartlegging av huldrestrylokaliteter i 2014 og 2015. Tilleggsregistreringen av forekomster av bred blålibelle medførte at videre arbeid med et faggrunnlag for arten er skrinlagt.

Overvåking av hekkestatus for de truede artene hortulan og vierspurv på kjente hekkelokaliteter i Hedmark er videreført. Kartlegging av hekkestatus på kjente lokaliteter for hubro er gjennomført. Fylkesmennene i Oslo og Akershus og i Rogaland er gitt bistand i oppfølgingen av ”handlingsplanene” for henholdsvis storsalamander og åkerrikse. Undersøkelser av forekomst av elvemusling er viderført i 2013. Ingen nye bestander er funnet, men grundigere undersøkelser i Løvhaugsåa viser at denne bestanden var langt bedre enn man tidligere trodde. For å kunne sikre bestanden i Gjerda, bør det iverksettes tiltak.

Etter et pilotprosjekt for kartlegging av forekomsten av høgmyrer i innlandet ut fra flyfotostudier, er det gjennomført slik kartlegging for Østfold, Akershus og den sørlige delen av Hedmark. Kartleggingen videreføres i 2014 for resten av Hedmark, Oppland og deler av Buskerud.

Utvalgte naturtyper

Det er behandlet 13 søknader om tilskudd til skjøtsel av utvalgte naturtyper, herav 3 områder med hule eiker og 10 slåttemarker. Det er utarbeidet skjøtelsesplaner for 3 slåttemarksområder.

Avløp

Alle anlegg som omfattes av forurensningsforskriften kap. 14 følges opp gjennom årsrapporter og frekvensbasert tilsyn (revisjoner og inspeksjoner). 3 renseanlegg har ikke overholdt rensekrav for 2012, disse avkreves rutinemessig redegjørelse og tiltaksplan. Ett av disse anleggene skal nedlegges i nær framtid og erstattes av et nytt renseanlegg. Fokus og prioritet blir dreid mer mot vedlikehold og fornyelse av avløpsnett, foruten risikovurderinger og tiltaksplan knyttet til forventet økt nedbørsintensitet i framtida. Det er igangsatt et overordnet arbeid med vurdering av konsekvenser av økt framtidig nedbørintensitet og utredning av behov for tiltak.

Arbeid med revidering av tillatelser er igangsatt. 5 kommuner har fått oversendt forslag til ny tillatelse til uttalelse.

Det er sendt varsel om pålegg om etablering av nytt slambehandlingsanlegg for Glåmdalsregionen. Anlegget skal etter planen stå ferdig innen 01.01.2019.

Det er i samarbeid med Hedmark fylkeskommune og vannregionmyndigheten for vannregion Glomma arbeidet med beslutningsgrunnlag for tiltak for å begrense overgjødning.

Oljeforurensning

Miljøårbarhetskart er oppdatert. Aktuelle/delegerte saker er behandlet og fulgt opp.

Fremmede organismer

Fylkesmannen mottok kr 200 000 for bekjempelse av fremmede arter. Eidskog, Kongsvinger, Grue, Åsnes, Sør-Odal, Stange og Hamar kommuner er gitt tilskudd til bekjempelse av kjempespringfrø. I Gardsjøen naturreservat er det gjennomført rydding av kjempespringfrø.

01-06SO34: Prioriterte behov for midler til tiltak mot fremmede organismer er meldt inn til Miljødirektoratet innen fastsatt frist.

01-06SO35: Storørretprosjektene i Storsjøen i Rendalen (krøkle), Store Gjersjøen og Stor-Innsjøen (ørekyte) er videreført.

Resultatområde 07 Godt bymiljø

Hedmark har ingen store byer eller byer som er med i Framtidens byer. Byfornyelse og fortetting byr på utfordringer også i vårt fylke, blant annet med å utvikle tilstrekkelige arealer egnet for barn- og unges aktiviteter. Som del av vårt oppdrag med kompetanseheving i kommunene og oppfølging av RPR for barn og unge arrangerte vi sammen med Hedmark fylkeskommune et seminar i mai med deltakere fra halvparten av kommunene våre. Det er laget en digital verktøykasse for «barnerepresentantene» som er tilgjengelig via fylkeskommunens nettsider.

Se for øvrig 12.1

Resultatområde 08 Aktivt friluftsliv

Ved omlegging av dagens jernbanetrase langs Mjøsa i Stange og Eidsvoll er det aktuelt å omdisponere jernbaneverkets areal til friluftsmål. Vi har i den forbindelse deltatt på møter og befarng. Arbeidet er utført i samarbeid med fylkeskommunen. I tillegg har vi hatt noen saker til uttalelse som grunneierrepresentant i statlig sikra friluftsområder.

Allemannsretten forsøkes ellers ivaretatt gjennom innspill til plan- og dispensasjonssaker.

Oppgavene knyttet til jegerprøven er gjennomført på vanlig måte.

Resultatområde 09 Giftfritt miljø

Oppdragene på resultatområdet er gjennomført som forutsatt. Vi har i 2013 arbeidet med en grunnforurensningsak i Hamar kommune. Arbeidet fortsetter i 2014. Det er gjennomført kurs for kommunene om forurenset grunn. 3 kommuner er undersøkt med gjødselvereforskriften som tema. Antall søknader om endring av tillatelser for sorteringsanlegg for næringsavfall er fortsatt høyt.

Grunnforurensning

09SO2 I Hedmark har vi ingen prioriterte grunnforurensningssaker som skal følges opp i hht oppdraget.

Grunnforurensningsdatabasen har blitt jevnlig vedlikeholdt for å kunne følge opp områdene hvor Fylkesmannen har delegert myndighet.

Vi har en større grunnforurensningssak gående i Hamar kommune der Fylkesmannen er myndighet. Saken er faglig og juridisk krevende. Det peker seg ikke ut en klar ansvarlig for opprydding av forurensningen. Det er dialog med Miljødirektoratet om støtte til videre undersøkelser. Det er viktig å få avklart omfanget av

forurensningen og hvor mye det vil koste å få ryddet opp eiendommen da det vil ha betydning for videre håndtering av saken og en eventuell klage/rettsak.

09SO3 Etter kommuneundersøkelsen i 2012 og kurs vi holdt om forurenset grunn i 2013 har vi fått en del henvendelser fra kommunene angående regelverket om opprydding i forurenset grunn ved bygge- og gravesaker (kap 2). Vi har vært rådgivere for kommunene i forhold til enkeltsaker og informert om at data om områder med forurenset grunn skal legges inn i Grunnforurensningsdatabasen. Kommuneundersøkelsen ble gjennomført i 3 kommuner med gjødselsvareforskriften som tema.

Vi har ikke mottatt noen klager på kommunale vedtak fattet i medhold av forurensningsforskriften kapittel 2.

Avfall og gjenvinning

09SO4 - I Hedmark har vi kun ett pukkverk som har tillatelse til knusing av betong. Tillatelsen er foreløpig ikke tatt i bruk.

09SO5 - Havner i Innlandet er ikke relevant for regelverket - Avfallsplaner i havner.

09SO6 - Oppdraget er utført i forbindelse med egenrapporteringen fra deponiet og vår tilbakemelding.

Vi får stadig inn søknader om endringer av tillatelser til sorteringsanlegg for næringsavfall. Anleggene tar stort sett inn samme type avfall (usortert/sortert næringsavfall, trykkimpregnert og farlig avfall) og driver samme type aktivitet (mottak, sortering, kverning og mellomlagring). Vi ser med fordel at slike anlegg kan håndteres i egen forskrift.

Resultatområde 10 Rein luft

Resultatområdet følges i første rekke opp gjennom arealforvaltningen. Det er gjennomført utslippskontroll på biobrenselsanlegg og støykurs for kommuneansatte.

Regelverk for lokal luftkvalitet er ikke gitt spesiell oppfølging i 2013 utover å sjekke kommunenes handtering av temaet i arealplaner som har vært på høring og gjennomføring av utslippskontroll på 10 biobrenselsanlegg.

Fylkesmannen i Hedmark arrangerte kurs om støyretningslinjen T-1442 i januar 2013 for å øke kunnskapsnivået og å bidra til bedre håndtering av støy i plansammenheng. Kurset hadde 47 deltakere fra kommuner i Hedmark og Oppland. Vi fikk gode tilbakemeldinger. Vi hadde færre innsigelser knyttet til manglede i varetaking av støy i plansaker enn i 2012.

Resultatområde 11 Stabilt klima

Arbeidet på resultatområdet har i hovedsak blitt ivaretatt gjennom arealforvaltningen. Vi har sammen med Oppland gjennomført en større klimakonferanse.

Klimakonferansen Grønn utvikling i Innlandet samlet 100 deltakere og fikk gode tilbakemeldinger. Fylkesmannen arrangerte konferansen i samarbeid med Fylkesmannen i Oppland og fylkeskommunene i Hedmark og Oppland, samt Energiråd innlandet.

Alle kommuner i Hedmark har vedtatt 1. generasjons klima- og energiplan.

I løpet av 2013 og 2014 er de fleste klima- og energiplanen i kommunene over 4 år og modne for revisjon. Ingen kommuner har så langt hatt revidert plan til høring. Gjennomføring av tiltak og grad av måloppnåelse varierer. Utfordringen er at målene ofte ikke er målbare og at kommunen mangler operative handlingsprogrammer. Det er også et betydelig problem at SSBs kommunefordelte statistikk på klimagassutslipp og energiforbruk ikke er publisert etter 2009.

Det er gjennomført flest tiltak innenfor energisparing og energiøkonomisering. Tiltak innenfor landbruk er nesten helt fraværende og det er også lite gjennomført innenfor transportområdet. Forklaringen er at kommunene har lite effektive virkemidler på disse områdene.

Resultatområde 12 Resultatkrav knyttet til Tverrgående virkemidler

Antall plansaker vi har fått til behandling er noe lavere enn i 2012. For 2014 har vi fått varsel om at et større antall kommuneplaner (7) vil komme på høring. I tillegg har 11 kommuner i Hedmark søkt om deltakelse i forsøksordningen med motorisert ferdsel i utmark. Vi hadde innsigelse til under 7% av planene. En innsigelse gikk til mekling, men ingen innsigelser ble videresendt.

Vi har behandlet to søknader om konsesjon for vindmølleparker i Hedmark i 2013. Vi har hatt innsigelse til deler av den ene da den var i konflikt med et område med gammel barskog med regional verdi. Skogområdet er en aktuell lokalitet i frivillig vern av skog. En tredje søknad er behandlet av Fylkesmannen i Oppland ut fra fylkesmannens inhabilitet.

I de siste 14 sakene om kraftutbygginger i Hedmark har Fylkesmannen ment at utbyggingen vil kunne la seg forsvare i åtte saker. I seks saker har Fylkesmannen frarådet utbygging. I de to siste tilfellene, Hovda og nå Tolga kraftverk, har Fylkesmannen frarådd utbygging og samtidig varslet innsigelse til planene.

Tilsyn etter forurensningsloven er gjennomført i henhold til planen.

Vi har en oppdatert lokal Miljøstatus for Hedmark som etter vårt syn har tilfredsstillt kravene som stilles til oss gjennom Miljøinformasjonsloven.

Det har vært gjennomført en systematisk kartlegging av naturtyper etter DN-håndbok 13, men kvalitetssikringa har gjennom flere år ligget på etterskudd.

12.1 Planlegging for en bærekraftig utvikling

Antall saker som er innkommet til behandling er lavere enn foregående år. Vi har hatt innsigelser til under 7% av planene og alle innsigelsene er løst lokalt. Fylkesmannen har påklaget ett kommunalt vedtak om dispensasjon fra plan- og bygningsloven. Klagen ble tatt til følge av kommunen.

Antallet plan- og dispsaker er lavere enn foregående år, særlig andre halvår har det kommet inn merkbart færre saker. Dette har bidratt til at Fylkesmannen i Hedmark har hatt ressurser til å følge opp bestillingen fra MD som kom i april om å koordinere arbeidet med utarbeiding av reguleringsplan for E6 og grensejustering i Åkersvika naturreservat. Dette arbeidet er godt i gang og har krevd ressurser estimert til et årsverk og vil kreve mer.

I 2013 har vi gitt uttalelse til forslag til to kommunale planstrategier. Her har vi gitt innspill for å fremme folkehelse og sikre gode oppvekst- og levekår. Det er fremdeles 6 kommuner som ikke har vedtatt noen planstrategi.

Av fylkets 22 kommuner har 6 satt i gang arbeidet med kommuneplanens arealdel i 2013 (Åsnes, Våler, Rendalen, Trysil, Tynset og Løten). Tre av disse reviderer samfunnsdelen parallelt med arealdelen. Ytterligere to kommuneplaner har vært på høring i 2013 (Sør-Odal og Ringsaker). Videre har vi hatt kommunedelplaner og reguleringsplaner for E6, E16 og Tangen sentrum til uttalelse. I disse sakene er det arealutfordringer knyttet til blant annet jordvern, støy og lokalisering av nye næringsområder. Disse sakene, samt vurdering av utredninger i forbindelse med Dovrebanen. Regional plan for samfunnssikkerhet, regionale planer for villrein fjella og behandling av vindkraftsaker, har vært særlig ressurskrevende.

Lovverket er relativt nytt og stiller omfattende krav til kommunene. Bemanning og kompetanse er lav i flere kommuner, og fører til dårlige planforslag (planteknisk, planfaglig og i medvirkning), innsigelser og større behov for veiledning.

Vi har avgitt uttalelse til en melding og to høringer om konsesjonssøknad for vindkraft, samt tilleggsutredninger. Videre har vi behandlet søknad om konsesjon for Tolga vannkraftverk samt 4 meldinger/konsesjonssøknader om mini/småkraftverk

Se også Resultatområde 01, 07, 10 og 11.

Arealpolitikk og samfunnsutvikling - spesifikke oppdrag

Vi og Hedmark fylkeskommune arrangerte den årlige konferansen for kommunene med tema plan- og bygningsloven. Det var 112 deltakere og generelt gode tilbakemeldinger på gjennomføring og utbytte.

Der ble informert om miljøkommune.no på alle kurs for kommunene.

12.1SO6

Fylkesmannen er fast representert i regionalt planforum. Vi stiller på en rekke møter for å bidra til å formidle nasjonal politikk tidlig i prosessen. Vi har sett det nødvendig å fremme innsigelse i noen saker (7 % av sakene i 2013). I enkelte kommuner er det lite plankompetanse, noe som krever ekstra mye veiledning fra oss. Dette gjelder spesielt når det kommer til planbestemmelser. De fleste innsigelsene kan løses relativt raskt gjennom dialog med saksbehandlere i kommunene. Innsigelsene var relativt jevnt fordelt over alle fagområder.

Rapportering

12.1RA 1

Fylkesmannen behandlet 88 klager på vedtak etter plan- og bygningsloven, dvs. omtrent som året før. Av klagene gjaldt 27 reguleringsplanvedtak, 30 om dispensasjon fra plan og 31 byggesaker samt pålegg om vann- og avløpstilknytning. 9 klager ble gitt helt eller delvis medhold. Det innkom 102 saker i løpet av året, 38 saker var ubehandlet ved årsskiftet. Saksbehandlingstiden varierer fra sak til sak (fra 4 til 23 uker) og økte noe mot slutten av året. I gjennomsnitt ble klagene avgjort innen 15 uker året sett under ett.

Kjøpesentersaker

I mangel av en plan for handel og service for hele fylket må søknader om etablering eller utvidelse av kjøpesentre over 3000 kvm utenfor Hamarregionen avgjøres av Fylkesmannen. Vi har ikke behandlet slike saker i 2013.

12.1RA2

Det var 219 planer til behandling. I tillegg 19 i kategorien andre høringer, herav 4 driftsplaner for massetak, tre kraftverksaker, samt høringer av lov- og forskriftsendringer.

Innsigelse i 15 saker (ca. 7 % av sakene). Tema for innsigelsene var jevnt fordelt på våre fagområder. Til kommuneplaner/større planer ble det fremmet innsigelser til flere tema. I løpet av året er innsigelsene til 8 av disse sakene, samt 4 saker fra tidligere år avklart.

189 dispensasjonssaker ble behandlet, flest fra Ringsaker (44). Av disse frarådet vi at det ble gitt dispensasjon i 13 saker (6,8 %). En dispensasjonssak ble påklagd, og denne klagen ble tatt til følge av kommunen. Faglig tema ved fraråding var: 9 strandsone, 2 biologisk mangfold, 2 støy og jordvern og 1 villrein.

En mekling i kommuneplanens arealdel for Sør–Odal førte fram og ingen saker ble oversendt til MD.

12.2 Tilsyn og konsesjonsbehandling

Fylkesmannen har også i 2013 prioritert arbeidet med tilsyn og konsesjonsbehandling. Tilsynet er gjennomført i henhold til egen plan mens antall saker til konsesjonsbehandling har vært noe større enn forventet.

Frekvensbasert tilsyn er gjennomført iht. egen, rullerende kontrollplan. I tillegg er det utført inspeksjoner i tilknytning til sentrale og lokale kontrollaksjoner. Det er til sammen gjennomført 2 revisjoner og 53 inspeksjoner.

Gebyrinntektene på tilsynsområdet var noe høyere enn budsjettet. Dette skyldes primært mer inntekter fra konsesjonsbehandling.

12.2SO1P: Alle virksomheter som hadde tillatelser innen ff §§ 24 - 30 er gjennomgått. Alle tillatelser som skal trekkes er trukket tilbake.

12.2SO2P: Fylkesmannen har deltatt i følgende kontrollaksjoner:

- forbrenningsanlegg for rene brensler
- kjemisk overflatebehandling
- mottaksanlegg for farlig avfall

I tillegg er det gjennomført noen inspeksjoner i lokal aksjon rettet mot bilverksteder.

12.2SO5P: Alle gjennomførte tilsyn registreres løpende i Forurensning.

12.2SO7P: Det er gjennomført undersøkelse av 3 kommuner når det gjelder kommunens myndighetsutøvelse på landbruksområdet.

12.2SO8P: Der er informert om miljøkommune.no overfor kommunene ved egnede anledninger og fora.

12.3 Kunnskapsgrunnlag og miljøinformasjon

Miljøstatus Hedmark er oppdatert og overført fra Digimaker til Episerver. Naturtypekartlegging og kvalitetssikring av denne er videreført i 2013. Det er gjennomført en periodisk gjennomgang og oppdatering av INON-databasen.

12.3SO3/12.3SO4/12.3.SO8: Naturtypemateriale fra Elverum og Åmot kommuner ble kvalitetssikret i løpet av året og innlagt i Naturbase. Dette materialet er 2. generasjons naturtypekartlegging. Tilsvarende data er mottatt for kvalitetssikring også fra Os, Tolga, Tynset og Alvdal kommuner. Videre kartlegging er i 2013 prioritert og gjennomført i Follidal, Hamar, Løten og Stange kommuner, og data vil bli levert til fylkesmannen i 2014.

Data fra kartlegging av åpen kalkmark i Ringsaker kommune i 2012 er mottatt og vil bli kvalitetssikret i 2014. Kartlegging av denne naturtypen er også gjennomført i Hamar og Stange kommuner og vil bli levert til fylkesmannen i 2013 sammen med øvrig naturtypekartlegging.

12.3SO6: Se beskrivelse i kapitlet *Helhetlig vannforvaltning - oppfølging av vannforskriften*.

12.3SO9: Det er i 2013 gjennomført en periodisk gjennomgang og oppdatering av INON-databasen. De fleste kommuner har selv gjennomført denne oppdateringen, mens Fylkesmannen har sett på flybilder og oppdatert databasen for de resterende kommunene. Det er i 2013 ikke registrert noen saker som gjelder inngrep i Inon-områder.

12.3RA1: Det sendes rutinemessig kopi av plansaker som omhandler INON (gjelder kun to vindkraftsaker i 2013). Det vil bli rapportert mer detaljert om dette dersom det kommer krav om rapport fra Miljødirektoratet.

12.3RA2: Det sendes kopi av saker der naturfaglige verdier i deltaområder berøres. Det vil bli rapportert mer detaljert om dette dersom det kommer krav om rapport fra Miljødirektoratet.

12.3SO10P: I samarbeid med Hedmark fylkeskommune er det gjort et stort arbeid med å oppdatere Miljøstatus i Hedmark. Det ble avholdt felles skrive dag i februar med overføring fra Digimaker til Episerver. Flere nye temasider er opprettet, blant annet faktaark om alle flaggermusarter som finnes i fylket. Vi fikk ekstra arbeidsbelastning på grunn av manglende funksjonalitet i den nye løsningen.

12.3SO11P: Miljøtall kunne ikke tas i bruk på grunn av manglende funksjonalitet og lite innlagte data.

12.3SO13P: Manglende funksjonalitet i løsningen gjorde det lite aktuelt å markedsføre Miljøstatus overfor nye skoler.

12.4 Internasjonalt samarbeid

Vi samarbeider med svenske myndigheter om gjennomføringen av EUs vanndirektiv og Vänerlaksprosjektet.

Fylkesmannen har videreført samarbeidet med svenske myndigheter om gjennomføringen av EUs vanndirektiv. Vi deltok i desember 2013 på møte med berørte regionale og nasjonale myndigheter i begge land. Det arbeides videre med harmonisering av tilstands- og risikovurdering, utveksling av overvåkingsdata samt forslag til/samarbeid om tiltak i grensevassdragene.

Vänerlaksprosjektet skal avsluttes 31. august 2014. Det har stort sett gått i henhold til oppsatt plan med noen avvik:

- Feltarbeidet var vanskelig både sommeren 2011 og 2012. Arbeidsforholdene var gode i 2013 og undersøkelsene gikk etter programmet.
- Programmet hadde ikke tatt tilstrekkelig høyde for fiskehelseproblematikken. Arbeidet med Gyrodactylus salaris- og BKD (bakteriell nyresjuka) har tatt mye tid og ressurser. Uten en løsning av disse problemene er det umulig med en enhetlig forvaltning av laksen i vassdraget. To ekspertgrupper har utarbeidet hver sine

problemnotater som grunnlag for det videre arbeidet. Trolig vil det ta tid utover prosjektperioden for å komme fram til en tilfredsstillende løsning.

Ressursrapportering

Resultatområde	Kapittel 1510	Fagdep.
01-06 Naturmangfold, vannforvaltning og vannforurensning	kr 3 706 711,84	kr 3 427 076,22
09 Giftfritt miljø	kr 330 601,13	kr 135 404,50
Andre oppgaver under MD	kr 0,00	kr 0,00
11 Stabilt klima	kr 103 089,33	kr 0,00
12.1 Planlegging for en bærekraftig utvikling	kr 2 114 236,50	kr 441 795,77
12.2 Tilsyn og konsesjonsbehandling	kr 760 291,69	kr 315 943,95
12.3 Kunnskapsgrunnlag og miljøinformasjon	kr 1 181 849,68	kr 106 365,64
12.4 Internasjonalt samarbeid (Finnmark)	kr 0,00	kr 0,00
Sum:	kr 8 196 780,00	kr 4 426 586,00

Landbruks- og matdepartementet

Resultatområde 21 Matsikkerhet

Hedmark er landets største jordbruksfylke målt i jordbruksareal. Det forplikter i forhold til målet om økt matproduksjon. Store variasjoner i naturgitte forhold setter høye krav til regional tilpasning i programmer og virkemidler dersom det skal lykkes i å mobilisere hele fylket.

Vi har jobbet for å bidra til målet om økt produksjon og verdiskaping. Rapporten "Verdiskaping i landbruk og landbruksbasert virksomhet i Hedmark" er brukt aktivt for å synliggjøre og bevisstgjøre landbrukets betydning og muligheter. Fylkesmannen har opprettholdt fokus på kapasitet og kompetanse i kommunene. Det er lagt stor vekt på lokal forankring, samspill og å bruke det regionale handlingsrommet i utforming av programmer og strategier.

Det Regionale Bygdeutviklingsprogrammet (RBU) for Hedmark ble vedtatt våren 2013. Hovedmålet er at Hedmark skal ha et livskraftig og attraktivt landbruk av høy kvalitet som bidrar til vekst og utvikling i hele fylket. Det Regionale Næringsprogrammet (RNP) har at matproduksjonen i Hedmark skal øke med minst 20 % innen 2030 som mål. Dette er en dreining mot det tradisjonelle jordbruket og volumproduksjon.

For jord- og husdyrbruket er det samlet sett en vekst, men med store variasjoner innen fylket og mellom produksjoner. Nedgangen i kornareal og manglende avlingsøkning er bekymringsfull. På husdyrsiden er det en positiv utvikling i de kraftfôrbaserte produksjoner, stabilt for storfe, mens det fortsatt er nedgang i saueholdet.

Hedmark har behov for å rekruttere flere produsenter av lokalmat, og å få flere til å ønske og vokse. Det er etablert et tettere samarbeid med fylkeskommunen og Innovasjon Norge om koblingen mat og reiseliv med sikte på å etablere en felles satsing i 2014. Fylkesmannen har god dialog med Mattilsynet regionalt.

21.1 Økt matproduksjon og trygg mat

Landbruket er en viktig næring i Hedmark. Den jordbruksbaserte verdikjeden har en verdiskaping på ca 3,2 mrd kr og de ca 3 800 årsverkene i primærjordbruket gir grunnlag for sysselsetting av ca 9 000 personer.

Sentrale utviklingstrekk og drivkrefter i utviklinga av jordbruket

For fylket som helhet har produksjon og verdiskaping økt i de senere år, men med økende regionale forskjeller. Utviklingen i Nord-Østerdal og på Hedmarken er stort sett positiv, mens antall bruk og arealbruk i Sør-Østerdal har en betydelig reduksjon. Glåmdalen er i en mellomstilling, er sterke på planteproduksjon og har en positiv utvikling i produksjon av ammeku og kylling. Det registreres en stor nedgang i grovføretende dyr øst for Glomma (prioriterte rovviltområder), dette er også områder som har begrensede muligheter for korndyrking.

3 390 foretak søkte om produksjonstilskudd til 1 039 100 daa jordbruksareal, en nedgang på 102 foretak eller 2,9 % fra 2012. Nedgangen er på nivå med tidligere år og på gjennomsnittet for landet. Nedgangen i omsøkt jordbruksareal er ca. 5 000 dekar. Det er bare i kommunene Trysil og Engerdal at vesentlige arealer har gått ut av drift de senere år. I Trysil ble det i 2013 søkt om produksjonstilskudd til 60 % av det fulldyrkede arealet, 23 % av det overflatedyrkede arealet og 13 % av innmarksbeitet.

Antall foretak som søker produksjonstilskudd har gått ned med 924 eller 21 % de siste 10 år. Jordbruksarealet har i samme periode gått ned med 26 650 dekar eller 2,5 %. Mesteparten av nedgangen antas å ha sammenheng med nye gardskart. Gjennomsnittlig jordbruksareal pr. foretak var 306 dekar i 2013 som innebærer en økning på 60 dekar på 10 år.

Sesongen 2013

Værmessig var våren og forsommeren 2013 helt spesiell. Telen i jorda gikk sent. Store nedbørmengder utover våren førte til flom og forsinket våronn. På det meste stod ca. 20 000 daa langs Glomma under vann. Anslagsvis halvparten av kornet i Hedmark var sådd 25. mai. Normalt er alt korn sådd på den tida. 2 000-3 000 daa forble usådd. Korn- og potetavlingene ble likevel tilnærmet normale, mens grovfôravlingene ble ca. 10 % under normalen.

I Nord-Østerdalen er det fortsatt stor interesse for nydyrking og utbygging av mjølkeproduksjon. Flere foretak på Hedmarken og i Solør har startet opp med slaktekylling siste året for å utnytte markedsmulighetene. Med unntak av Tolga og Tynset kommuner er det en avtagende interesse for omlegging til økologisk drift.

Nærmere om utviklingen i husdyrholdet

Antall mjølkekyr og sauer er betydelig redusert siste 10 år, mens det har vært en vesentlig økning i antall ammekyr, slaktegris, kylling og eggproduksjon. Antall mjølkegeiter og avlspurker har holdt seg forholdsvis konstant. Det har vært en sterk strukturutvikling i ku- og geitmjølkeproduksjonen, i svineholdet og eggproduksjonen. Besetningsstørrelsen i saueholdet er forholdsvis lite endret.

Antall melkekyr har gått ned med ca. 2 200 dyr (- 14 %) siste 10 år, mens antall ammekyr er økt med 2 900 dyr (+ 50 %). Antall mjølkekubesetninger er redusert med 38 %. Gjennomsnittsbesetningen i 2013 var på 24,4 melkekyr mot 17,5 kyr 10 år tidligere. Hedmark hadde 57 samdrifter i mjølkeproduksjonen i 2013, 25 færre enn i toppåret 2008.

Antall søyer over ett år er redusert med 9 400 dyr (- 17 %) siste 10 år, og det har blitt 30 % færre sauebesetninger. Gjennomsnittsbesetningen i 2013 var 67 søyer over ett år, mot 57 søyer 10 år tidligere.

Det har vært en nedgang i antall besetninger med mjølkegeiter på 32 % siste 10 år. I dag er gjennomsnittsbesetningen på 76 geiter, en økning på ca 30 geiter.

Antall besetninger med avlspurker er redusert med 42 % siste 10 år. Gjennomsnittsbesetningen har i samme periode økt fra 34 til 56 purker. Antall slaktegriser har økt med ca. 25 %. I gjennomsnitt leverte hvert foretak 840 slaktegriser i 2012, en fordobling på 10 år.

Det har vært en økning i antall verpehøner på 34 % og besetningsstørrelsen er fordoblet. Antall slaktekyllingprodusenter har vært forholdsvis konstant siste 10 år, mens selve produksjonen har økt med 43 %. Hedmark hadde i 2013 17 nye kyllingprodusenter, en større økning enn på mange år.

Nærmere om utviklingen i planteproduksjon

Etter to høster og en vår med mye nedbør, er det tydelig at jordpakking pga. store og tunge maskiner utgjør den største utfordringen i forhold til å øke avlingene. Større enheter med mye leiejord og bruk av entreprenører gjør at jordarbeiding og høsting ofte blir gjort på for fuktig jord.

Kornarealet har gått ned fra 586 800 dekar i 2004 til 521 500 dekar i 2013, en nedgang på 11,1 %. I samme periode har grovfôrarealet økt fra 420 400 dekar til 454 200 dekar, en økning på 8 %. Potetarealet er økt med 3 %, mens grønnsaksarealet er økt med hele 32 %. Antall foretak med potet og grønnsaker er redusert med ca. 40 %, slik at arealet pr. foretak har økt vesentlig.

Arealet med frukt og bær har gått ned med 20 %, mens antall foretak med frukt og bær er halvert. Jordbærarealet er sterkt redusert, mens det har vært en viss økning for bringebær.

Fylkesmannens bidrag til målet om økt matproduksjon

Vi har lagt til grunn at målsettingen krever en bred tilnærming. I tillegg til en aktiv og målrettet bruk av virkemidlene er en dyktig førstelinje i kommunene og engasjerte næringsutøvere, politikere og

myndigheter som ser mulighetene i landbruket viktig.

Rapporten "Verdiskaping i landbruk og landbruksbasert virksomhet i Hedmark" er også i 2013 brukt aktivt for å synliggjøre og bevisstgjøre om landbrukets betydning og muligheter. Fokuset på kapasitet og kompetanse i kommunene er opprettholdt. Det er lagt vekt på lokal forankring, samspill og å bruke det regionale handlingsrommet i utforming av programmer og strategier.

Hedmark er landets største jordbruksfylke målt i areal, og viljen til å være med å videreutvikle landbruket er stor. I det Regionale Næringsprogrammet (RNP) er målsettingen at matproduksjonen i Hedmark skal øke med minst 20 % innen 2030. Sammenlignet med den tidligere næringsstrategien "Ta Hedmark i bruk" er dette en dreining mot det tradisjonelle jordbruket og volumproduksjon. Også i det Regionale Miljøprogrammet (RMP) er det lagt vekt på at virkemidlene i større grad enn før skal innrettes mot økt produksjon innenfor en miljømessig ramme.

Fylkesmannen arrangerte en kommunesamling på området næringsutvikling med fokus på RNP og økning i produksjon og verdiskaping. I tillegg til å støtte lokale prosjekter har vi tatt initiativ til to prosjekter med økt produksjon som mål innen storfekjøttproduksjon og grønnsaker, frukt og bær.

Vi har videreført arbeidet med Småfeprogrammet som har en produksjonsinnretning (se nærmere omtale under 22.4) og startet opp arbeidet med Fjellandbruket i samarbeid med Fylkesmennene i Oppland, Sør- og Nord-Trøndelag. Prosjekter med fokus på økt volumproduksjon og utvikling av det tradisjonelle jordbruket er prioritert innenfor våre BU-midler.

Samarbeid med Mattilsynet

Fylkesmannen har etablert en tettere dialog med Mattilsynet knyttet til dyrevelferd. Blant annet er det etablert faste rutiner for oversendelse av vedtak om brudd på dyrevelferdslovgivningen som benyttes i vurdering av eventuell avkorting i produksjonstilskudd (se også kap. 22.3).

Fylkesmannen har avholdt 144 eksamener/avsluttende prøver i autorisasjon for handtering og bruk av plantevernmidler, og har vært engasjert av Mattilsynet i ca. 100 timer til vekstkontroll av sertifiserte settepoteter.

Tilskudd veterinærtjenester

Det er en stor utfordring å opprettholde en tilfredsstillende veterinærtjeneste i deler av Hedmark, spesielt i kommunene i Sør-Østerdal der det har vært stor nedgang i dyretall. Stimuleringstilskuddet er helt avgjørende for å sikre inntektsgrunnlaget til veterinærene og derved veterinærdekningen i dette området. Fylkesmannen har rapportert om forbruk av vakttilskudd og stimuleringstilskudd til SLF.

Utviklingsprogrammet for lokalmat og grønt reiseliv

Prosjektet "Mat i Hedmark" ble avsluttet i 2012 etter 8 år. Prosjektet nådde sine mål. Samtidig ser vi at innsatsen for å rekruttere flere produsenter og øke volumet til de som er må forsterkes. Det er et uforløst potensial i koblingen mellom reiseliv og lokalmat. Det ble fastsatt nye mål og strategier for mat og reiselivsområdet i RNP.

I Hedmark er det behov for flere produkter innenfor både mat- og reiselivsområdet. I 2013 ble det derfor innledet et samarbeid med Innovasjon Norge og fylkeskommunen med sikte på å starte opp et felles utviklingsprosjekt.

I samarbeid mellom fylkene på Østlandet er det startet opp et forprosjekt for å vurdere eventuell deltakelse på IGW i 2015. Arbeidsgruppen skal levere sin anbefaling våren 2014. Forprosjektet er godt forankret hos fylkeskommunen og Innovasjon Norge i Hedmark.

Se ellers 23.1.

Resultatområde 22 Landbruk over hele landet

Hedmark er et stort landbruksfylke med store variasjoner i naturgitte forhold og derved utfordringer. Fylkesmannen har i 2012 og 2013 brukt RBU-prosessen til en tettere dialog med forvaltning, politikere og næring om utfordringer og muligheter. Dette har gitt grunnlag for målretting og prioritering av virkemidlene, samt geografisk differensiering f.eks. av investeringsstøtten.

Lokal landbruksforvaltning har en viktig rolle i gjennomføringen av landbrukspolitikken. Kommunenes kutt i ressurser og kapasitet er bekymringsfull. Enkelte kommuner er på et kritisk lavt nivå i forhold til oppgaveløsning. Oppfølging av lokal landbruksforvaltning har derfor stort fokus, som gir positiv effekt. Fylkesmannen utarbeider årlig en plan for kommunedialogen med fokus på kompetanseheving, landbrukspolitisk dialog og

forvaltningskontroll. Det ble avholdt 22 kurs og fagsamlinger i 2013.

Beite og beitebruk er viktig for Hedmarkslandbruket, og er en forutsetning for å kunne øke produksjonen av kjøtt og melk i fylket. Fylkesmannen bruker derfor mye ressurser på å legge til rette for bruk av utmarksbeitet. Rovvilt utgjør en trussel for beitebruken i store deler av fylket. Nærheten til Sverige kombinert med at Hedmark er eneste fylke med bestandsmål for alle de 4 store rovviltartene gjør at utfordringene er store og setter Hedmark i en særstilling. En ny forvaltningsplan for rovvilt i Hedmark ble utarbeidet i 2013 og formelt vedtatt 10.01.2014. Landbruksavdelingen deltok aktivt i dette arbeidet.

22.1 Bruk av landbruksarealer

Gjennom ordningen Organisert beitebruk er det rapportert en tapsprosenten for sau på utmarksbeite på 8,8 %. De største tapene skjer i prioriterte beiteområder. Det gis raskt skadefellingstillatelse i beitesesongen men det resulterer sjelden i felling. Ifølge søknad om produksjonstilskudd er det sluppet ca. 20 000 storfe, 107 000 sau/lam, 2 500 geiter og 760 hester på utmarksbeite i Hedmark i 2013.

Bruken av data fra både Geovekst og Norge digitalt er økende for embetet som helhet. Økende bruk henger sammen med at vår innsynsløsning «[Innlandsgis](#)» har fått inn flere temadatasett fra Norge digitalt, som gjør at flere fagområder blir dekket. Fylkets [Geodataplan](#) viser status og beskriver aktivitetene.

Beitenæring og fredet rovvilt

Hedmark opplever fortsatt store tap av beitedyr til rovvilt, selv om tapene har vært noe lavere de siste 2 årene. I 2013 var tapsprosenten for sau på utmarksbeite 8,8 % mot 8,4 % i 2012. Nærheten til Sverige, bestandsmål for alle de store rovdirene sammen med et stort antall sau på utmarksbeite er utfordrende.

Over tid er det etablert mer varige løsninger (hjemmebeite, elektriske gjerder, flytting) i områder hvor rovdirene skal ha prioritet. Her er det lite dyr på utmarksbeite og følgelig små tap. De største tapene skjer i prioriterte beiteområder. Det er særlig streifdyr av bjørn og ulv som er krevende for beitenæringa, selv om jerv er den arten som tar flest sau. I 2013 hadde beiteområdene i sørvest gjentatte ulveangrep. Tap til ulv forekommer i en stadig større del av fylket.

Det har de siste par årene vært fokus på å redusere jervebestanden ned mot bestandsmålet på 5 årlige ynglinger. I 2013 ble det registrert 7 ynglinger og felt 11 jerv (lisensfelling og skadefelling). Det gis raskt skadefellingstillatelse i beitesesongen. Gjennomsnittlig behandlingstid hos Fylkesmannen er i snitt på under 2 timer. Enkelte beiteområder hadde kontinuerlig skadefellingstillatelse uten særlig resultat.

Fylkesmannens landbruksavdeling er med i sekretariatet for den regionale rovviltneemnda. I 2013 har revidering av forvaltningsplanen for rovvilt krevd mye ressurser. Ny forvaltningsplan ble vedtatt 10.1.2014.

Landbruksavdelingen deltar i ordinær saksbehandling innenfor rovviltområdet (forebyggende tiltak, erstatningsoppgjør) og utarbeider i samarbeid med miljøvernavdelingen felles uttalelser på fagområdet. I mars 2013 arrangerte Fylkesmannen (miljøvern- og landbruksavdelingen) beitekonferanse med ca. 70 deltakere fra beitenæring, forvaltning og kommuner.

Utviklingen i beitebruk

Ifølge søknad om produksjonstilskudd er det sluppet ca. 20 000 storfe, 107 000 sau/lam, 2 500 geiter og 760 hester på utmarksbeite i Hedmark i 2013. Tallene viser en økning i antall storfe, mens antall sau har gått noe ned. Til sammen høstes det fôr i utmarka gjennom beiting til en verdi av over 50 mill. kroner pr. år.

Fylkesmann har gjennom flere år arbeidet med å legge til rette for økt bruk av utmarksbeite som ressurs. Rovvilt er en utfordring i forhold til optimal utnyttelse av beiteressursene. I tillegg ser vi utfordringer knyttet til endret bruk av utmarksbeitet, færre beitebrukere, større besetninger og endret organisering av beitelag. Fortsatt bruk av utmarka som ressurs er en forutsetning for å kunne øke produksjonen av mjølk og kjøtt.

Fylkesmannen initierer og støtter opp om vegetasjonskartlegging av viktige beiteområder, utarbeidelse av beitebruksplaner, endret organisering av beitebruken og tilrettelegging for økt bruk av utmarksbeitene.

Samfinansiering med midler til forebyggende tiltak over Miljøverndepartementets budsjett

Midler til forebyggende tiltak og investeringsmidler (organisert beitebruk) ses i sammenheng og tilskudd til elektronisk overvåking er samordnet. Det er ikke gjennomført omstillinger i Hedmark i 2013. Fylkesmannen har etablert en tverrfaglig beite- og kulturlandskapsgruppe for bedre samordning av midler og gjensidig informasjonsflyt.

Bruk og nytte av data fra Geovekst og Norge digitalt

Bruken av data fra både Geovekst og Norge digitalt er økende for embetet som helhet, men varierende blant avdelingene. Variasjonen skyldes mye at behovet for stedfesting er ulikt. Alle avdelinger har imidlertid saker der stedsrelatert informasjon er relevant. Økende bruk henger sammen med at vår innsynsløsning «[Innlandsgis](#)» har fått inn flere temadatasett fra Norge digitalt, som gjør at flere fagområder blir dekket. Analysefunksjonaliteten er også utvidet med arealanalyser for dedikerte fagområder og emner. Det tredje elementet som gjør løsningen attraktiv er koblingen mot offisiell matrikkel.

Geovekst arbeidet og oppfølging av kommunenes arbeid med AR5 ajourføring

Geovekst fungerer etter intensjonene i Hedmark. Kartverket skaper engasjement lokalt og regionalt med aktuelle samarbeidsarenaer. Fylkets [Geodataplan](#) viser status og beskriver aktivitetene. Fylkesmannen deltar på alle relevante arenaer og spiller en aktiv rolle. Fortsatt er skogbruksplanleggingens behov styrende for flere prosjekter.

De regionale kartsamarbeidene, der flere kommuner har fora for ulike fagområder har også sine samarbeidsarenaer. Løpende ajourhold av markslag fungerer best der samarbeidet har fungerende landbruksgrupper og en person har ansvaret for kartdelen. I enkelte kommuner prioriteres ikke vedlikeholdet pga lav kapasitet. Kartverket og Fylkesmannen har i 2013 i samarbeid med Skog og landskap arrangert kurs i vedlikehold for kommunene.

Behov for kontantmidler til Geovekst

Fylkesmannen har løpende kontakt med Skog og landskap om ulike Geovekst-prosjekt og tilhørende økonomi. Regnskapsskjemaet er innsendt til gjeldende frister. Fylkesmannen i Hedmark har bistått Skog og landskap i arbeidet med å utvikle et rapporteringssystem som skal erstatte regnskapsskjemaet.

Tapsstatistikk sau på utmarksbeite

Embeter	Antall sau sluppet (innen organisert beitebruk)		% tilslutning til org. beitebruk i fylket	Tapsprosent		Total tapsprosent	
	Sau	Lam		Sau	Lam	2013	2012
FMHE	34946	59251	88	5,21	10,99	8,84	8,39
Sum	34946	59251	88	0	0	0	

22.2 Eiendom og bosetting

Det er stor variasjon m.h.t. kompetanse og kvalitet i behandlingen av landbrukslovsaker i kommunene. Det er liten kjennskap til landbrukslovene på politisk nivå, noe som ofte fører til mangelfull begrunnelse av vedtak som avviker fra administrasjonens innstilling. Det er derfor et betydelig behov for veiledning overfor kommunene, noe Fylkesmannen har brukt mye ressurser på også i 2013.

Fra 1. juli 2009 fikk Fylkesmannen rapporteringshjemmel i jordlovens § 3. Fylkesmannen påla 2 kommuner å rapportere alle avgjørelser knyttet til jordlovens §§ 9 og 12 og konsesjonsloven.

Klagesaksbehandling mm.

I 2013 behandlet Fylkesmannen 23 klagesaker med følgende fordeling:

Konsesjonssaker inkl. endring av vilkår: 7
 Omdisponerings/delingssaker: 16
 Odelsfrigjøring: 0

I omdisponerings- og delingssaker ble vedtaket endret i 1 sak. Av konsesjonssakene ble vedtaket endret i 2 saker.

Førsteinstansbehandling

Fylkesmannen har behandlet 23 saker i førsteinstans. Dette gjelder søknader som kommunen ikke kan avgjøre selv. Sakene fordeler seg på 16 saker etter jordloven og 7 saker etter konsesjonsloven. Ingen av sakene er avslått.

Overprøving med hjemmel i forvaltningslovens § 35

Fylkesmannen vurderte overprøving i henhold til § 35 i forvaltningsloven i 5 saker, hvorav 3 delingssaker og 2 konsesjonssaker. Fylkesmannen omgjorde kommunens vedtak i 2 av delingssakene og 1 av konsesjonssakene. Alle 3 ble påklaget, vedtakene ble opprettholdt av klageinstansen.

Behovet for oppfølgingstiltak knyttet til kommunens praktisering av regelverket

Behovet for veiledning overfor kommunene vil være betydelig også i 2014. Det vil bli holdt kurs for kommunene innen landbrukslovområdet i tillegg til bilaterale møter med enkeltkommuner. Fylkesmannen vil fortsette med utstrakt veiledning, herunder utsendelse av heftet "Melding til kommunene".

En del av kommunene har utarbeidet egne retningslinjer for behandling av saker på landbrukslovområdet. Fylkesmannen ser positivt på at dette gjøres i kommunene og oppfordrer også de kommunene som ennå ikke har gjort det til å lage egne retningslinjer. Fylkesmannen bidrar etter behov/forespørsel fra kommunene i dette arbeidet.

De gode erfaringene vi har med bruk av rapporteringshjemmelen i jordlovens § 3, legges til grunn når Fylkesmannen viderefører denne praksisen også i 2014. For at kommunene skal ha et best mulig utbytte av rapporteringen, har Fylkesmannen etter avtale med de berørte kommunene både et innledende møte og et avsluttende møte ved utløpet av rapporteringsperioden. Erfaringene fra denne praksisen er spesielt gode der vi har dialog med politisk nivå i kommunen. Det må fortsatt påregnes et ikke ubetydelig ressursbehov i forhold til denne ordningen.

For å gjøre saksbehandlingen bedre benytter vi ofte anledningen til å gå i dialog med kommunene og veilede dem når vi gir klager medhold i klagesaker eller overprøver et vedtak.

22.3 Forvaltning av inntekts- og velferdspolitiske tiltak og kontroll

Fylkesmannen har over flere år arbeidet mye for å styrke kommunenes forvaltning av landbrukspolitiske virkemidler. Spesielt forvaltningskontrollen har gitt et godt grunnlag for å vurdere på hvilke områder det er behov for tettere oppfølging. Vi avholder jevnlig fagmøter, kurs og samlinger for kommunene der aktuelle saker, tema og utfordringer gjennomgås og drøftes. Dette sammen med en løpende kommunikasjon mellom kommunene og Fylkesmannen via epost og telefon er avgjørende for å opprettholde og videreutvikle forvaltningen og regelverksforståelsen i kommunene. Lav kompetanse og kapasitet er en vedvarende utfordring i flere kommuner-.

Kontrollplanen for 2013 er i hovedsak gjennomført. Noen forvaltningskontroller ble forskjøvet til 2014 på grunn av kapasitetsmangel.

Erfaringer og utfordringer knyttet til kommunenes forvaltning av økonomiske og juridiske virkemidler

Det er stor variasjon kommunene imellom m.h.t. kapasitet og kompetanse i forvaltningen av de økonomiske- og juridiske virkemidlene. Spesielt er dette en stor utfordring i kommuner med få ansatte i landbruksforvaltningen. Det er etablert 3 felleskontorer for til sammen 7 kommuner, noe Fylkesmannen i de fleste tilfeller mener har vært en riktig og nødvendig tilpasning.

I 2013 har vi jobbet systematisk mot kommunene for å få dem til å prioritere kontroll av driftsfellesskap høyere og vurdere avkorting ved feilopplysninger og brudd på regelverk for jordbruksproduksjon.

Som oppfølging av SLFs anmodning om å prioritere kontroll av foretak med risiko for driftsfellesskap, ble samtlige kommuner i Hedmark i 2013 bedt om å gjennomføre minst en kontroll etter en risikovurdering. Oppfordringen resulterte i at det ble kontrollert 14 saker av kommunene, det ble ikke konstatert driftsfellesskap i noen av sakene. Fylkesmannen gjennomførte i ettertid stedlig kontroll i to av sakene, og overprøvde kommunens vedtak i ett tilfelle. Syv kommuner meldte tilbake at de ikke hadde foretak i risikograppa, mens 3 kommuner ikke gjennomførte kontrollen.

Fylkesmannen har etablert en tett dialog med Mattilsynet og får rutinemessig oversendt kopi av alle vedtak om brudd på dyrevelferd. Vedtakene gir grunnlag for å be kommunene om å vurdere avkorting eller bortfall av tilskudd.

Ni kommuner avkortet i alt 300 000 kr i tilskudd p.g.a. at det er gitt feilopplysninger i søknaden. Av dette utgjør avkorting pga. feil opplysninger om miljøplan 166 000 kr. Fire kommuner har avkortet i alt 122 000 kr p.g.a. brudd på regelverk for jordbruksvirksomhet, herav 104 000 kr i dyrevelferdsaker. Halvparten av alle avkortingene er gjort i en kommune. Fylkesmannen har overprøvd kommunene i to saker, og foretatt avkorting med 143 000 kr p.g.a. brudd på dyrevelferd. Samlede avkortinger i 2013 utgjorde 565 000 kr.

Kontroll av husdyrkonsesjonsregelverket

I 2013 har Fylkesmannen i Hedmark gjennomført kontroll for årene 2010-2012. Kort oppsummert er erfaringen at de fleste innretter seg etter regelverket, og at det er få brudd. Mange benytter seg av fleksibiliteten i regelverket som gir muligheter for å produsere inntil 15 % over grensa ett år mot en tilsvarende reduksjon det påfølgende året.

Kontrollen er blitt gjennomført i form av maskinell kontroll ut fra innrapporterte data til SLF fra slakterier, eggpakkerier m.v.. Det ble ikke gjennomført stedlige kontroller i 2013.

Status, kontroll 2010-2012

	<u>Kontrollerte besetninger</u>	<u>Standardisert erstatning</u>
Slaktekylling	135	9
Slaktegris	169	3
Verpehøner	54	1
Kombinert gris	206	0

Det er kontrollert totalt 564 besetninger og krevd inn til sammen 224 242 kroner i standardisert erstatning. Det er i tillegg 13 foretak med slaktekylling og 9 foretak med slaktegris som har fått varsel om reduksjon.

Landbruksvikartjenesten i fylket

I Hedmark er det i alt 6 avløserlag som dekker hele fylket. Vi har rapportert om landbruksvikarordningen for 2012 til SLF. I tillegg til rapportskjema har vi sammenstilt rapportene fra de ulike avløserlaga i egne tabeller.

Ulik regnskapsrapportering fra avløserlaga gjør det krevende å fordele tilskuddet til landbruksvikarordningen på en "rettferdig" måte. Standardiserte rapporteringskrav ville forbedret kontrollmulighetene.

Erstatningsordningene i landbruket

Svært sen våronn kombinert med store nedbørmengder og flom i mai, krevde mye ressurser til innhenting og sammenstilling av rapporter for å gjøre det mulig for SLF å anslå erstatningsbehov. Vi brukte også mye tid på informasjon og veiledning til foretak og kommuner om erstatningsordningen ved klimabetinget avlingssvikt. Avlingene i Hedmark ble imidlertid vesentlig bedre enn det først så ut til, og antall søknader om erstatning og utbetalinger blir ventelig ikke større enn i et normalår. Kun to søkere er berettiget en erstatning på over kr 500 000, den ene gjelder bringebær og den andre jordbær.

Fylkesmannen i Hedmark har deltatt i en arbeidsgruppe i SLF for oppdatering av grovfôrmodellen i erstatningsordningen.

Erstatning og tilskudd ved klimabetingede skader i plante- og honningproduksjon

Vi har behandlet 12 søknader om tilskudd for vinterskadet eng, hvorav 11 er innvilget. Videre ble det behandlet 84 søknader om erstatning ved klimabetinget avlingssvikt, 30 ble avslått og 2 ble avvist. De fleste søknadene som ble behandlet i 2013 gjelder skadeåret 2012. Det er mange søknader som blir avslått pga. at beregnet erstatning er mindre enn 5000 kr. Søknadene fordelt på vekstgrupper;

- Korn: 51 hvorav 20 avslått
- Potet: 16 hvorav 1 avslått og 2 avvist
- Grovfôr m/husdyr: 13 hvorav 8 avslått
- Grovfôr u/husdyr: 1 hvorav 1 avslått
- Bær: 3 (alle innvilget)

Vi har behandlet en søknad for svikt i honningproduksjonen. Videre er det behandlet 3 søknader om erstatning for tap av innvintrede bikuber, en er innvilget mens to er avslått da tapet var mindre enn egenandelen på 30 %.

Erstatning etter offentlige pålegg og restriksjoner i plante-, honning- og husdyrproduksjon og tap av sau på beite.

Vi behandlet 6 søknader etter pålegg fra Mattilsynet om sanering av plantesjukdommer. Alle gjelder pålegg som veksthusgartnerier har fått om destruksjon av Senecio Senetti smittet med Tospovirus. Alle var forholdsvis små saker med erstatningsbeløp i størrelsesorden 5-20 000 kr.

Vi behandlet en søknad etter pålegg fra Mattilsynet om sanering av husdyrsjukdommer. Det gjaldt MRSA i en svinebesetning. Søknaden ble avslått da foretaket ikke hadde fått pålegg om å avlive grisene før normal slaktevekt.

Fylkesmannen har ikke behandlet noen søknader for tap av sau på beite i 2013.

Innspill til jordbruksoppgjøret for 2014

Fylkesmannen avga 5.11.2013 innspill til SLF om jordbruksoppgjøret 2014 og forslag til forenkling av virkemiddelforvaltningen i brev av 4.12.2013.

Oversikt over behandling av klager og dispensasjonssøknader 2012 - antall

Klagebehandling

Produksjonstilskudd		Miljøvirkemidler		Andre tilskuddsordninger	
Innvilget	Avslått	Innvilget	Avslått	Innvilget	Avslått
0	6	0	8	0	3

Dispensasjonssøknader

Produksjonstilskudd			Miljøvirkemidler			Andre tilskuddsordninger		
Innvilget	Delvis innvilget	Avslått	Innvilget	Delvis innvilget	Avslått	Innvilget	Delvis innvilget	Avslått
96	0	9	2	0	0	35	0	3

Fylkesmannens kontroll av landbruksvirksomheten i 2012

1. Hvor mye ressurser er avsatt til kontroll?

Årsverk: 1,2

Antall personer: 11

2. Gjennomførte kontroller av kommunenes landbruksforvaltning(forvaltningskontroller)

Kommune:	Alvdal kommune
Orninger/omfang:	Saksbehandling vedrørende landbruksveger
Registrerte avvik:	Ingen avvik
Oppfølging av avvik:	

Kommune:	Elverum kommune
Orninger/omfang:	Skogfond- og rentemiddelregnskap (i samarbeid med ekstern revisor)
Registrerte avvik:	Ingen vesentlige
Oppfølging av avvik:	

Kommune:	Folldal kommune
Orninger/omfang:	Tilskudd av generelle miljøtiltak for jordbruket, 5 % kontroll inkludert kontroll av miljøplan
Registrerte avvik:	Ingen
Oppfølging av avvik:	

Kommune:	Grue kommune
Orninger/omfang:	Rapportering etter jordlovens § 3 fra 15.02 til 31.12.2013 30 saker innkommet etter jordlov og konsesjonslov.
Registrerte avvik:	Ingen avvik
Oppfølging av avvik:	

Kommune:	Nord-Odal kommune
Orninger/omfang:	Produksjonstilskudd, 5 % kontroll inkludert kontroll av miljøplan
Registrerte avvik:	Ingen avvik
Oppfølging av avvik:	

Kommune:	Nord-Odal kommune
Orninger/omfang:	Nærings- og miljøtiltak i skogbruket
Registrerte avvik:	Ingen vesentlige
Oppfølging av avvik:	

Kommune:	Rendalen kommune
Orninger/omfang:	Nærings- og miljøtilskudd i skogbruket

Registrerte avvik:	Ingen vesentlige
Oppfølging av avvik:	
Kommune:	Ringsaker kommune
Orninger/omfang:	Rapportering etter jordlovens § 3 fra 15.02 til 31.12.2013 47 saker innkommet etter jordlov og konsesjonslov.
Registrerte avvik:	Ingen avvik
Oppfølging av avvik:	
Kommune:	Trysil kommune
Orninger/omfang:	Skogfond- og rentemiddelregnskap (i samarbeid med ekstern revisor)
Registrerte avvik:	Ingen vesentlige
Oppfølging av avvik:	
Kommune:	Tynset kommune
Orninger/omfang:	Produksjonstilskudd, 5 % kontroll inkludert kontroll av miljøplan
Registrerte avvik:	Ikke avsluttet
Oppfølging av avvik:	
Kommune:	Våler kommune
Orninger/omfang:	Tilskudd av generelle miljøtiltak for jordbruket, 5 % kontroll inkludert kontroll av miljøplan
Registrerte avvik:	Ikke avsluttet
Oppfølging av avvik:	
Kommune:	Våler kommune
Orninger/omfang:	Skogfond- og rentemiddelregnskap (i samarbeid med ekstern revisor)
Registrerte avvik:	Ingen vesentlige
Oppfølging av avvik:	
Kommune:	Våler kommune
Orninger/omfang:	Nærings- og miljøtiltak i skogbruket
Registrerte avvik:	Ingen vesentlige
Oppfølging av avvik:	
Kommune:	Åsnes kommune
Orninger/omfang:	Skogfond- og rentemiddelregnskap (i samarbeid med ekstern revisor)
Registrerte avvik:	Ingen vesentlige
Oppfølging av avvik:	

3. Gjennomførte foretakskontroller. Foretakene kan anonymiseres ved A, B, C etc.

Foretak:	A
Orninger/omfang:	FM er skogoppsyn for kommuneskogene
Hjemmel for kontroll:	Stedlig kontroll

Registrerte avvik:	Ingen vesentlige
Oppfølging av avvik:	
Foretak:	B
Orninger/omfang:	FM er skogoppsyn for kommuneskogene
Hjemmel for kontroll:	Stedlig kontroll
Registrerte avvik:	Ingen
Oppfølging av avvik:	
Foretak:	C
Orninger/omfang:	Nærings- og miljøtilskudd i skogbruket
Hjemmel for kontroll:	NMS forskrift § 12
Registrerte avvik:	Ingen
Oppfølging av avvik:	
Foretak:	D
Orninger/omfang:	Nærings- og miljøtilskudd i skogbruket
Hjemmel for kontroll:	AMS forskrift § 12
Registrerte avvik:	Ingen
Oppfølging av avvik:	
Foretak:	E
Orninger/omfang:	Driftsfellesskap. Vurdering av kommunens vedtak
Hjemmel for kontroll:	PT forskrift § 4
Registrerte avvik:	Ingen. Kommunens vedtak opprettholdt
Oppfølging av avvik:	

4. Andre kommentarer/ innspill:

Fylkesmannen har over lenger tid prioritert oppfølging av tilskuddsforvaltningen i kommunene. Forvaltningskontrollen har gitt Fylkesmannen god innsikt og kunnskap om hvilke områder kommunene har behov for oppfølging. På grunn av mangel på kapasitet er enkelte kontroller forskjøvet til 2014.

22.4 Regionalt tilpasset innsats

Fylkesmannen har brukt RBU-prosessen som et virkemiddel for å komme i tettere dialog og skape engasjement og entusiasme om landbrukets betydning og muligheter i politikk, forvaltning og næring. Dette har helt klart hatt en positiv effekt. I tillegg utarbeider vi årlig en handlingsplan for kommunedialogen som omfatter både kompetanseheving, landbrukspolitisk dialog og forvaltningskontroll. Kommunenes reduksjon i ressurser og kapasitet er bekymringsfull i forhold til å sikre en forsvarlig løsning av oppgavene de har som landbruksmyndighet.

Tiltak for å styrke kommunens arbeid innenfor landbruks- og matområdet og det landbrukspolitiske engasjementet i kommunene

Vi har også i 2013 hatt stort fokus på kompetanseheving i den lokale landbruksforvaltningen. Foruten å være viktig for landbruket og kommunene, er en kompetent og effektiv førstelinje en god investering i tidsbruk også for Fylkesmannen. Følgende tiltak er gjennomført i 2013:

1. Gjennomført 22 kurs og fagsamlinger
2. Utstrakt veiledning på telefon og e-post
3. Dialogbaserte forvaltningskontroller (positivt for kompetanseheving i kommunen)

4. Deltatt som ressurspersoner på mange møter i kommunene etter forespørsel
5. Deltatt i utvikling av tiltak/prosjekter for å øke aktiviteten i landbruket lokalt og regionalt
6. Gjennomført 4 regionmøter for å presentere regionalt bygdeutviklingsprogram

Den landbrukspolitiske dialogen med kommunene er ivarettatt gjennom kurs, konferanser, fagsamlinger for både administrativt og politisk nivå. Politisk nivå i kommunene møter vi ved:

1. Deltagelse i det regionale partnerskapet på ulike områder
2. Deltagelse i regionrådsmøter
3. Løpende oppfølging og dialog med kommuner etter initiativ fra kommune eller Fylkesmannen.

Kommuneretta arbeid, rovviltforvaltning og rammedirektiv for vatn - kap. 1144 post 77

Midlene har blitt brukt til diverse tiltak for å styrke vår kommunedialog, jf. punktene over. I rovviltforvaltningen og arbeidet med rammedirektivet for vann har midlene sikret landbruksfaglig deltagelse og vurderinger. Landbruksavdelingen deltar også i ordinær saksbehandling innenfor rovviltområdet (forebyggende tiltak og erstatningsoppgjør), ved befaringer knyttet til forebyggende tiltak og i møter med brukere, kommuner og faglag.

Småfeprogrammet - særskilt prosjekt over kap. 1144 post 77

Småfeprogrammet ble etablert i 2009 som en ny kompetansesatsing i forbindelse med nedleggingen av Bioforsk sitt fagsenter på Sæter i Tynset kommune. Fylkesmannen i Hedmark, Regionrådet for Fjellregionen, Bioforsk, landbruksnæringa og kommunene i Fjellregionen utarbeidet programmet. Formålet har vært å styrke og få en positiv utvikling i småfenæringa i Fjellregionen. Programmet har hatt fokus på følgende:

- Pådriver for å få i gang aktuelle utviklingstiltak
- Sette i verk både kortsiktig og langsiktig forskning
- Sørge for at resultater fra denne type aktivitet, både i egen og andres regi, blir formidlet til næringsutøverne på en slik måte at de kan tas i bruk relativt raskt.
- Samarbeide nært med eksisterende offentlig og privat veiledningsapparat
- Styrke rådgivningskompetansen på aktuelle fagfelt
- Etablere fagmiljøer/møteplasser for næringsutøverne
- Bedriftsrådgivning til utøverne i forkant av satsing/utbygging

Forsknings- og utviklingsprosjektene er etablert og gjennomført i tett samarbeid med bl.a. UMB, UIO, NVH, Bioforsk, NILF, Bygdeforsk, Animalia, VI, m. fl. NLR, Nortura, Tine, Bioforsk, NSG, kommunene m. fl. er rådgivningsinstanser programmet også har samarbeidet med.

Slik Fylkesmannen vurderer det er det et stort utviklingspotensial for småfenæringa i fjellregionen. Småfenæringa har i en periode i stor grad vært preget av stillstand, avvikling og redusert aktivitet og faglig engasjement. Det har vært stort behov for faglig oppgradering og ny kunnskap hos småfebrukerne. Etter oppstarten av Småfeprogrammet i 2009 har en registrert økt aktivitet i småfenæringa i forhold til utvidelser av driftsomfanget, ombygginger og nyetableringer. Ordningen under Småfeprogrammet "Gratis 1. veiledning" har vist seg å være en god metodikk. Dette tilbudet har resultert i økt faglig engasjement, økt aktivitet og mer bevisste satsinger innen småfeholdet. Vi kan registrere en økt optimisme i næringa og flere av de som nå satser er yngre brukere. Oppsummert er programmet blitt svært godt mottatt i regionen. Vi mener vi har funnet en god metodikk for gjennomføring av satsingene og kan så langt vise til gode resultater.

Endelig oppsummering og evaluering av Småfeprogrammet vil bli utarbeidet når prosjektene under Småfeprogrammet er slutført, dvs. januar/februar 2016.

Regionalt samarbeid - Regionalt bygdeutviklingsprogram (RBU)

Fylkesmannen i Hedmark vedtok våren 2013 Regionalt bygdeutviklingsprogram for Hedmark 2013-2016. For å sikre en helhetlig strategi og samordning mellom de ulike delprogrammene Regionalt næringsprogram (RNP), Regionalt miljøprogram (RMP) og Regionalt skog- og klimaprogram (RSK) ble det etablert én felles styringsgruppe bestående av representanter fra Hedmark fylkeskommune, Innovasjon Norge, Hedmark Bondelag og Hedmark Bonde- og Småbrukarlag (det regionale partnerskapet). I tillegg ble styringsgruppa supplert med en ordfører fra hver av fylkets fire regioner. Organiseringen med felles styringsgruppe og sekretariatsfunksjon har lagt godt til rette for tverrgående vurderinger mellom de tre programområdene. For å ivareta fagspesifikke behov ble det etablert egne faggrupper for hvert programområde.

Det har vært lagt vekt på å gjennomføre en bred og inkluderende prosess. Det ble i oppstarten av arbeidet avholdt samlinger i alle fire regioner både for RMP og RNP. Videre ble alle regioner, kommuner og faglag på et tidlig tidspunkt invitert til å gi skriftlige innspill. Programmet ble sendt på høring til alle berørte aktører, og Fylkesmannen mottok i alt 29 høringsuttalelser.

En felles beskrivelse av status, utfordringer og muligheter har dannet grunnlaget for felles hovedmål og strategier som de enkelte delprogrammene bygger på. Videre har dette lagt grunnlaget for en felles prosess med utforming av kriterier for bruk og innretning av virkemidlene. På miljøsidene er virkemidlene i større grad enn før innrettet mot målet om økt produksjon. Tilsvarende er det på næringsområdet i større grad lagt vekt på miljøhensyn ved utformingen av strategier og kriterier for bruk av virkemidlene. Dette er viktige grep for å bidra til økt produksjon samtidig som miljøhensyn ivaretas. Prosessen i Hedmark har vært omfattende både i forhold til organisering, gjennomføring og involvering. Til gjengjeld har dette gjort at programmet har blitt svært godt forankret og mottatt både hos næringsorganisasjonene og ute i de ulike regionene.

I oppfølgingen av programmet har det vært arrangert pressemøter i alle regioner der fylkesmannen, næringsorganisasjonene og de ulike regionrepresentantene har stått samlet om presentasjonen av innholdet i programmene. For å styrke mulighetene for og nå felles mål møtes styringsgruppa jevnlig for å drøfte status, muligheter og prioriteringer innen virkemiddelbruken. Det er også lagt vekt på å etablere gode møteplasser/nettverk for å bidra til at innsatsen innen næringsutvikling- og miljøarbeidet ses i sammenheng med innovasjon, forskning og øvrig utviklingsarbeid. Selv om det er en god dialog gjennom verdikjeden, gjenstår det å få etablert en møteplass som inkluderer forsknings- og industrimiljøene i fylket. Det er en ambisjon å få til dette i 2014. Fylkesmannen har ellers bidratt til igangsetting av flere prosjekter som støtter opp under målene i RBU. For mer informasjon om disse vises til rapporteringen under de øvrige resultatområdene.

Oversikt over antall årsverk i kommunal landbruksforvaltning og i Fylkesmannens landbruksavdeling per 1.1.2013

Det er store forskjeller mellom kommunene både med hensyn til ressurser og kompetanse. Kommunenes reduserte ressurser og kapasitet er bekymringsfull i forhold til å sikre en forsvarlig løsning av oppgavene som landbruksmyndighet.

Årsverk i kommunal landbruksforvaltning: 65,3 årsverk (63,8 i 2012)

Årsverk i Fylkesmannens landbruksavdeling: 23,9 årsverk (23,5 i 2012)

22.5 Reindriftsforvaltning

Det er inngått avtale mellom Fylkesmannen i Hedmark og Fylkesmannen i Sør-Trøndelag om bruk av kompetanse innen reindrift i behandlingen av arealplansaker. Det er etablert rutiner for å holde reindriftsfaglig ansvarlig hos Fylkesmannen i Sør-Trøndelag informert om igangsatte plansaker i Hedmark og for når Fylkesmannen i Hedmark skal ta kontakt for reindriftsfaglig bistand.

Resultatområde 23 Økt verdiskaping

Fylkesmannen videreført arbeidet med å omsette signalene i den nye landbruks- og matmeldinga om vekst og utvikling til handling. Det nye RBU utgjør det strategiske grunnlaget for å spisse og målrette innsatsen i forhold til de ulike regioners behov og muligheter.

Fylkesmannen legger stor vekt på samarbeidet i det regionale partnerskapet og med andre kompetansemiljø i forhold til å bidra til næringsutvikling i og i tilknytning til landbruket. Dette gjelder både i forhold til utviklingen i det tradisjonelle landbruket så vel som innen ulike satsinger innen bygdenæringene.

Hedmarksskogbruket har i 2013 fortsatt den positive utviklingen med økende aktivitet på de fleste områder. Det ble avvirket et rekordhøyt volum, med over 3 millioner kubikkmeter virke til industrielt formål, inkl. skogflisråstoff. Innen planting og markberedning var aktiviteten stor, mens aktiviteten i ungsbogen er lavere enn ønskelig. Gledelig er det også at rekrutteringa til skogbruksutdanningene i fylket har tatt seg opp. En hovedutfordring blir å følge opp og videreutvikle det høye aktivitetsnivået.

Pågangeren etter de bedriftsrettede BU-midlene i Hedmark er fortsatt stor. Etterspørselen etter utrednings- og tilretteleggingsmidlene tok seg betydelig opp i forhold til de 2 foregående årene.

Det er ønskelig med økt aktivitet innen flere av satsingsområdene innen bygdenæringene. I 2013 er det satt i gang prosesser for økt mobilisering og aktivitet i tilknytning til lokalmat, landbruksbasert reiseliv og Inn på tunet.

23.1 Næringsutvikling innen jordbruk og bygdenæring

Næringsutvikling innen tradisjonelt jordbruk og bygdenæringer

Hovedmålet i RBU er "Hedmark skal ha et livskraftig og attraktivt landbruk av høy kvalitet som bidrar til vekst og utvikling i hele fylket". Hovedmålet i RNP er at "Matproduksjonen i Hedmark skal øke med minst 20 % innen 2030" og at Hedmark skal få "Flere lønnsomme bedrifter innen bygdenæringer". Hovedstrategiene for å nå målene er å:

- Satse på det tradisjonelle landbruket og den aktive bonden
- Opprettholde og øke volumproduksjonen
- Styrke og utvikle flere lønnsomme bygdenæringer
- Stimulere til investeringslyst, kompetanseheving og rekruttering
- Aktivt, variert og bærekraftig landbruk i hele fylket

I det nye RNP er det, i tråd med politiske signaler, foretatt en klar prioritering av innsatsen rettet mot det tradisjonelle jordbruket. Dette gjelder både i fordelingen av midler til det tradisjonelle jordbruket i forhold til bygdenæringer, og i forhold til fokuset på betydningen av økt volumproduksjon og verdiskaping i primærproduksjonen. For bygdenæringene er kravet til lønnsomhet tydeligere uttalt enn tidligere.

Forvaltning av de fylkesvise BU-midlene.

Fylkesmannen og fylkeskommunen sendte som tidligere år felles oppdragsbrev til Innovasjon Norge Hedmark. Det ble gjennomført 2 dialogmøter om den næringsrettede virksomheten mellom de tre partene FM, FK og IN. Det er tett dialog på saksbehandlernivå i de tre organisasjonene.

Innen tradisjonelt landbruk mottok IN i 2013 i alt 104 søknader om bedriftsstøtte. Det ble innvilget totalt 95 investeringstilskudd og rammen ble oppbrukt. Pga begrensede midler og de restriksjoner som kom på investeringer i svin- og konsumeggproduksjon, er andelen avslag relativt høy. De som fikk innvilget tilskudd fikk, i de aller fleste tilfeller, lavere tilskudd enn det retningslinjene gir rom for. Dette fordi investeringsmidlene er begrensede i forhold til omfanget av søknader og fordi det er ønskelig å bruke midlene slik at flest mulig gode prosjekter blir realisert. Totalt er det fordelt 29 millioner til investeringer innen tradisjonelt jord- og hagebruk og 6 millioner til utviklingstiltak/nye næringer, til sammen 35 millioner. I tillegg er det innvilget rentestøtte for til sammen 88 millioner kroner i 2013.

For utrednings- og tilretteleggingsmidlene har det i 2013 vært spesielt fokus på prosjekter som støtter opp under primærproduksjonen. Det ble mottatt i alt 20 søknader med et samlet søknadsbeløp på ca. 5 mill. kr. Av disse er 18 søknader innvilget. Totalt er det innvilget 4,4 mill. kroner i tilskudd. Totalbudsjettet for de 18 prosjektene som er tildelt støtte er på 20 mill. kr.

Det er registrert en økt interesse for BU-midlene til utredning og tilrettelegging i løpet av 2013. Særlig gjelder dette prosjekter rettet mot primærprodusenter, opprettholdelse og videreutvikling av det tradisjonelle jordbruket. Det vises for øvrig til egen BU-rapport.

Regionale partnerskap

Gjennom RBU-prosessen ble det gjort et omfattende arbeid i et utvidet regionalt partnerskap. (Se også 22.4). Fylkesmannen har god dialog med Hedmark Bondelag og Hedmark Bonde- og Småbrukarlag i arbeidet med næringsutvikling.

Fylkesmannen, fylkeskommunen og IN samarbeider om nettverkssamlinger for næringsutviklingsaktører. Alle som arbeider med næringsutvikling i fylket; kommuner, næringshager, kunnskapsparker og forskningsmiljø blir invitert. Landbruk og øvrig næringsliv deltar på lik linje. Det er gjennomført 2 samlinger og et kurs i EØS-regelverket i 2013. Det samarbeides også om etablereropplæringa.

Også innen arbeidet med lokalmat og landbruksbasert reiseliv er samarbeidet i det regionale partnerskapet grunnleggende i vårt arbeid. Vi har samarbeidet med Høgskolen i Hedmark om utarbeidelse av "Håndbok for kjøpere av Inn på tunet tjenester" og gjennomføring av et forskningsprosjekt i forhold til Inn på tunet. Begge prosjektene er avsluttet ved utgangen av 2013.

Sammen med Hedmark Landbruksrådgivning, Høgskolen i Hedmark og Fagskole Innlandet er Fylkesmannen engasjert i utviklingsarbeidet for å etablere en fagskole innen landbruksteknikk i tilknytning til høgskole- og rådgivingsmiljøet på Blæstad utenfor Hamar.

Lokalmat

Målet for lokal mat i Hedmark er økt verdiskaping gjennom å bidra til utvikling, produksjon, kommersialisering og salg av matspesialiteter. I tråd med utviklingsprogrammet for lokalmat og grønt reiseliv er arbeidet med å koble mat og reiselivsprodusenter tettere sammen påbegynt.

Det er startet et forprosjekt for å vurdere deltakelse på IGW i 2015 for fylkene i Østregionen der både reiselivsnæringene og matnettverkende deltar, sammen med fylkesmenn, fylkeskommuner og Innovasjon Norge.

Følgende er gjennomført i 2013:

- Arbeidsoppgavene innenfor mat og reiseliv er samlet hos en ressurs
- Har gjennomført dialogmøte med virkemiddelapparatet og «kompetansetilbyderne» gjennom utviklingsprogram for lokalmat og grønt reiseliv. Formålet med møtet var å få til en bedre koordinering av og kjennskap til de tilbud som finnes og å etablere grunnlag for en framtidig dialog og møteplass.
- Har startet planlegging av mobiliseringskurs for potensielle nye lokalmat bedrifter, «Start Inspirator». Gjennomføres i februar 2014.
- Har finansiert mobiliseringsprosjekt i Trysil for å få flere lokalmatprodusenter, og samtidig koble disse mot reiselivsbedriftene i kommunen.
- Har bidratt til gjennomføring av det første Barnas Bondens Marked i Norge
- Har tatt initiativ til et bedre regionalt samarbeid på mat og reiselivsområdet gjennom dialogmøter, felles prosjekter og deltakelse i forprosjekt IGW.

Grønt reiseliv

Målet for landbruksbasert reiseliv og opplevelser i Hedmark er økt verdiskaping og produktivitet, flere helårsarbeidsplasser og flere unike gode opplevelser. Fylkesmannen deltar i partnerskap for opplevelsesnæringen i Hedmark. Deltakere i partnerskapet er fylkeskommunen, Fylkesmannen, Innovasjon Norge, Statens vegvesen, NHO Reiseliv og regionrådene i Hedmark. Partnerskapet har inngått avtale frem til 2017. Avtalen forplikter partene til å følge opp og legge "Regional plan for opplevelsesnæringen i Hedmark 2012-2017" til grunn for prioriteringer knyttet til opplevelsesnæringene.

Sammen med Innovasjon Norge og fylkeskommunen nedsatte vi en arbeidsgruppe som har sett nærmere på satsingsområder innen reiselivet i Hedmark. Arbeidet er gjennomført i samarbeid med destinasjonsselskapene. Gjennom dette arbeidet er det besluttet å satse på temabasert produktutvikling innenfor *vandring, fiske, sykkel og ski* i årene fremover. Dette vil bli svært viktige innsatsområder innenfor det grønne reiselivet i Hedmark. Arbeidet med et 3-årig prosjekt innenfor temabasert produktutvikling innenfor fiske, vandring, ski og sykkel er påbegynt. Fylkesmannen vil eie prosjektet sammen med Innovasjon Norge og fylkeskommunen.

Inn på tunet

Målet for Inn på tunet i Hedmark er å: "Utvikle kvalitetssikrede og samfunnsnyttige velferdstjenester".

Det er et nært samarbeid mellom Fylkesmannen, IN og Inn på tunet Hedmark (nettverksorganisasjonen for tilbyderne).

Det er gjennomført:

- flere samlinger for nettverket.
- samlinger hvor kjøpergruppa av Inn på tunet-tjenester har deltatt,
- møter om den høye drop-out prosenten i videregående skole i Sør-Hedmark.

Fylkesmannen har deltatt i referansegruppe til forskningsprosjekt om Inn på tunet i regi av Høgskolen i Hedmark. Fylkesmannen og IN er også i gang med å utarbeide en handlingsplan for Inn på tunet Hedmark.

Inn på tunet løftet

Det ble avsluttet to Inn på tunet-løft prosjekter i 2013. Tolga og Os kommuner avsluttet sitt treårige prosjekt. Målgruppe har vært barnehage/skole, NAV, flyktning- og psykiatritjenesten og pleie- og omsorgssektoren (demens). Prosjektet har resultert i at det er startet opp dagaktivitetstilbud for mennesker rammet av demens i begge kommuner og at det er satt av midler til dette i kommunebudsjettene. Det har også blitt tydelig økt fokus på bruk av Inn på tunet i skoleverket og innen barnevern i de to kommunene.

Hamarregionen hadde et toårig prosjekt. Satsingsområdene her var de samme som i Tolga og Os: flyktninger, barn og unge samt mennesker som er rammet av demens. Det ble jobbet godt og et av resultatene er at det vil bli etablert et interkommunalt samarbeid for å få til dagtilbud for yngre demente hos en tilbyder i Løten.

23.2 Skogbruk

I Hedmarksskogbruket fortsatte den positive utviklingen med økende aktivitet på de fleste områder. Det ble avvirket et rekordhøyt volum, med over 3 millioner kubikkmeter virke til industrielt formål, inkl.

skogflisråstoff. Det ble plantet over 7 mill. planter og markberedt 40.000 dekar, dvs. at det var svært høyt trykk på foryngelse. Ungskogpleiearealet ble kun 59.000 dekar, en nedgang på 10.000 dekar. Det er en stor utfordring å utløse nok aktivitet i ungslogen, men flere initiativer er på gang. Ombygging og bedret vedlikehold av skogsveger er satt i fokus og aktiviteten har begynt å løsne.

En hovedutfordring blir å følge opp og videreutvikle det høye aktivitetsnivået. Satsing på utviklingsprosjekter og kompetanse i samarbeid med næringen sees som en viktig strategi. Det er gledelig at rekrutteringen til skogutdanningene har tatt seg opp, ikke minst på skolene i fylket Solør vgs Sønsterud og Høgskolen i Hedmark, campus Evenstad.

Skog og trestrategi

Strategi for skog- og tresektoren i Hedmark og Oppland 2013-2016 er et samarbeid mellom Fylkesmannen i Hedmark, Fylkesmannen i Oppland, Hedmark fylkeskommune og Oppland fylkeskommune. Strategien ble vedtatt i desember 2012, og dannet utgangspunkt for Østerdalskonferansen som ble arrangert i Elverum i mars 2013. Økt verdiskaping er strategiens hovedbudskap.

Strategien følges opp med årlige handlingsplaner i et nært samarbeid med skog- og trenæringenes organisasjoner og kommunene. Den er førende for bruken av regionale virkemidler innen skog- og tresektoren. Fylkeskommunene har i 2013 ansatt felles prosjektleder («skogambassadør») og avsatt midler for å følge opp sin del av arbeidet.

Trebruk og bioenergi

Økt bruk av tre til mer tradisjonell bruk og til bioenergi er prioriterte satsingsområder i *Strategi for skog- og tresektoren i Hedmark og Oppland 2013-2016*. Interessen for støtteordningene på bioenergi, både når det gjelder etablering av anlegg og spesielt i forhold til produksjon av skogsflis har vært stor. Resultatene av en målrettet innsats over flere år i samarbeid med andre aktører er synlig.

Utviklingen i den innenlandske treindustrien, og treforedlingsindustrien spesielt er bekymringsfull. Fylkesmannen har derfor vært en av pådriverne for bygging av ny Mjøsbru i tre, hvor det nå er igangsatt et forprosjekt. Fylkesmannen sammen med fylkeskommunen og Innovasjon Norge, har også vært blant pådriverne for etablering av en treklynge med basis i den omfattende tremekaniske og trehusvirksomheten i fylket.

Bioenergi

Prosjektet Grønn Varme i Landbruket med Innovasjon Norge og Hedmark fylkeskommune som samarbeidspartnere, ble avsluttet ved utgangen av 2012. I 2013 fulgte vi opp dette arbeidet med en egen ressurs til veilednings- og informasjonstiltak i forhold til gardsvarmeanlegg. Fylkesmannen har vært medarrangør og bidratt med faginnlegg på diverse arrangementer som har hatt bioenergi som tema. Gjennom en målrettet satsing over flere år er det nå er ca 250 gardsvarmeanlegg i fylket. Hovedutfordringen er fortsatt at investeringer i anlegg utsettes fordi elprisen er lav og utkonkurrerer de lokale bioenergiressursene.

Produksjon av skogsflisråstoff

Tilskuddet til produksjon av skogsflisråstoff har vært avgjørende for uttaket av råstoffet og har bidratt til at det er foretatt betydelige investeringer i utstyr, anlegg og kompetanse. Det ble behandlet 396 søknader og utbetalt 13,3 mill.kr, noe som tilsvarer 36 % av den nasjonale tilskuddspotten. I sum er det produsert et flisvolum på 318.000 lm³, fordelt på 295.000 lm³ flis fra heltre og 23 000 lm³ flis fra hogstavfall (GROT). Dette er en økning på 33 % i forhold til 2012 og tilsvarer en energimengde på 254 GWh. Hoveddelen av virksomheten er heltredrifter i kulturlandskapet (60 %), i lauvskog (10 %) og rydding langs skogsbilveger (16 %). Flis fra hogstavfall (GROT) utgjør 7 %.

Trebasert innovasjonsprogram

Fylkesmannens arbeid i forhold til Trebasert Innovasjonsprogram har i hovedsak blitt ivaretatt gjennom et samarbeid med pågående prosjekter i Hedmark. Her kan spesielt nevnes *Tredriver'n i Trefylket* som har gått over 3 år. Hovedmålet er å bidra til økt bruk av tre i byggeri gjennom utvikling og realisering av industrialiserte løsninger. Prosjektet er forlenget med et år og vil gå ut 2014.

Avvirkning

Avvirkningen nådde et historisk høyt nivå på 3,1 millioner m³. Det største volumet noensinne. I et år med nedlegginger i norsk treforedlingsindustri kom betydningen av den etablerte eksportkanalen til skogindustrien i Karlstadregionen tydelig fram. Eksporten til Karlstad har vært økende over flere år, og nådde ca 1 million m³ i 2013, i hovedsak på tog. Driftsforholdene har stort sett vært greie. Det er et meget effektivt driftsapparat i fylket.

Skogfond

Rekordavvirkningen medførte en liten økning av innestående skogfond med 6,7 millioner kroner til 246 millioner kroner. Omløpshastigheten på midlene er redusert med over 4 måneder de siste par årene, og ligger på 26 måneder i snitt. Dette vitner om et meget aktivt skogbruk med høy investeringsvilje.

Utbetalingen fra skogfond ble 110 millioner kroner, som er litt over fjorårets rekordstore nivå. Investeringer registrert i skogfondregnskapet viste likevel en nedgang på 10 % fra 122 til 111 millioner kroner, hvorav veginvesteringene er redusert med 3,7 millioner (-10 %) og skogbruksplaner som forventet redusert med 11,7 millioner (-84 %), mens investering i foryngelse (planting og markberedning) har økt med 4,6 millioner kroner (+12 %). Planteaktiviteten økte med 40 % fra 2011 til 2012. I 2013 har nyplantingen økt ytterligere med 12 %, og passert 7 millioner planter. Totalt har skogkulturinvesteringene økt med 28 % siste to år, fra 52 til 67 millioner kroner. Investeringer registrert i skogfondregnskapet til juletre og pyntegrønt er tidoblet de siste tre årene, men fra et forholdsvis lavt nivå.

Å nå ut med informasjon og øke kunnskapen om skogfundsordningen for å øke investeringene og aktiviteten ytterligere er en stor utfordring. I samarbeid med kommunene utarbeider vi bl.a. lister over aktivitetspotensial. Skogfondstatistikken i vår årlige publikasjon "Hedmarksskogbruket i tall" er en viktig informasjonskilde for den private og offentlige skogforvaltningen.

Skogbruksplanlegging med miljøregistreringer

Etter at alle skogeiere/skogeierdommer i fylket i perioden 2001-2013 har hatt tilbud om skogbruksplan med miljøregistreringer, eller kun miljøregistreringer, er omfanget redusert. Miljøregistreringene er utført på de arealene skogeier har bestilt for. På øvrige arealer er det ikke foretatt registreringer i regi av slike fellesprosjekt, men en del skogeiere har fått gjennomført registrering i etterkant. Disse etterregistreringene er ikke sendt Skog og landskap, eller gjort tilgjengelige på åpne kartløsninger. De siste resultatene fra fellesregistreringer blir levert i 2014, med unntak av to større jordskifter der ferdigstilling styres av jordskifteretten. Det vil si at et «omløp» som inkluderer miljøregistreringer er tilnærmet fullført.

2012 var et toppår med hensyn til leveranser av nye planer. I 2013 er det kun fullført og avsluttet en enkelttakst. Ett nytt fellestakstprosjekt ble startet opp i 2013 og forberedelser er gjort for et som vil bli påbegynt i 2014. Status for pågående prosjekter legges fortløpende inn i TSKOG.

I områder med skogbruksplaner og tidligere miljøregistreringer, er interessen for nye planer allikevel stor. Oppslutningen er høyere enn 80 %. En faktor som bidrar til høy interesse, er muligheten til å få planene på mobil, nettbrett og PC. Enklere ajourhold og økt varighet på planene spiller også inn. Volumnøyaktigheten lasertakstene gir, sprer seg i skogbruksplanutvalgene og forventningene om gode resultater er høy. En viktig aktivitet i prosjekter med tidligere MiS, er ajourføring og komplettering av miljøregistreringene.

Miljøtiltak i skog

I 2012 utarbeidet vi et skriv om hogst i nøkkelbiotoper og naturtyper. Rutinene i slike saker har vært uklare og det har blitt etterlyst klare føringer for hvordan kommunene skal håndtere avvik. Praksisen spesielt omkring avvirkning i naturtyper er fortsatt uklar. Fylkesmannen vil i løpet av 2014 fortsette arbeidet som ble påbegynt i 2012.

Som et vedlegg til skogfundsutskrift 2013 fikk alle skogeiere et skriv om hvordan man kan finne miljø- eller kulturverdier på egen eiendom. Løsningen *Gardskart på internett* ble valgt, fordi denne er kjent av mange gårdbrukere.

Til sammen 10 skogeiere søkte og fikk innvilget miljøtilskudd i 2013. Samlet utbetaling var kr 480.205. Totalt ligger 20 tiltaksenheter til grunn, med et samlet areal på 522 dekar. Samtlige tiltaksenheter var knyttet til miljøregistreringer i skog. Den totale verdien av tiltaksenheterne er beregnet til kr 2.284.717.

Rutinemessig ble et utvalg av eiendommer som fikk tilskudd til miljøtiltak i skog i 2009 tatt ut til kontroll. Sju skogeiere med tilsammen 10 tiltaksenheter ble kontrollert. Det ble avdekket et avvik som berørte tre skogeiere i forbindelse med kontrollen. Avviket følges opp av kommunen, som rapporterer resultatet til Fylkesmannen.

Skogsveier

Det ble ferdigstilt mer veg i 2013 enn året før. Noe mer nybygging enn i 2012, og tilnærmet likt volum med ombygging.

Omfanget av både kommunale vedtak knyttet til skogsbilveg og søknader om tilskudd ble mer enn doblet i 2013. Punktutbedringer utgjør en god del av dette. Ekstra midler til "punktutbedringer" i revidert nasjonalbudsjett i 2013 ble et godt tiltak. Hedmark fikk 4 millioner kroner til ombygging og punktutbedring av skogsbilveger. Til tross for at disse midlene kom midt på sommeren etter at vegforeningene hadde hatt årsmøter og budsjettene var

vedtatt tok næringen tak i muligheten. I stor grad har midlene gått til ombygging og forsterking av svake punkter som bruer, dreneringssystemer generelt, snuplasser og bæreevneforsterking. Noe også til ombygging. Det ble gitt tilsagn om tilskudd til 65 prosjekter.

Fylkesmannen deltar i FOU-prosjekt knyttet til fagemnet. Det er positivt for å få økt fokus på vedlikehold og ombygginger av skogsbilveger.

Skogkultur

Planteaktiviteten økte med 40 % fra 2011 til 2012, både i areal og antall planter, men var fortsatt noe lavere enn skogfaglig målsetting. I 2013 økte nyplantingen ytterligere med 12 % og passerte 7 millioner for første gang siden 1995. Fylkesmannens bidrag til fokus og felles satsing på skogplanting, ikke minst gjennom den nye felles standarden for plantetall av gran i Hedmark og Oppland, økt kontroll og aktiv bruk av skogfond er mye av forklaringen på den positive utviklingen. ØK-prosjektet økte støtten til økt skogkulturaktivitet og oppsøkende virksomhet fra om lag 750 000 til over 1 250 000 kroner i 2013. En bedre planteskolestruktur i Hedmark ser også ut for å ha gunstig virkning. Planteproduksjonen er mer tilpasset markedet enn for noen år siden, men det har også i 2013 vært manko på planter. Det importeres også betydelig antall planter fra Sverige. Vi har sett behov for å sette fokus på tilgjengelig, kvalitativt og stedstilpasset plantemateriale, og vil følge opp dette spesielt framover.

Markberedning er også et viktig foryngelsestiltak, hvor Hedmark i samarbeid med Oppland har utviklet en felles standard. Fokus på mye snutebilleskader er en viktig årsak til dette, samt ønske om en raskere etablering av produksjonsskog. Markberedt areal har økt med over 70 % de siste 3 årene, hvorav 30 % siste år. Vi ser at et samlet faglig fokus og koordinering av rammebetingelser i samarbeid med næringsaktørene virker.

Ungskogpleieaktiviteten har ligget nær opp mot målsettingen i senere år. I 2013 var det en nedgang i pleid areal, resultatet ble ca. 60.000 daa. Vi har fått signaler fra næringsaktørene at det er mer utfordrende å finne og kontrahere ungskogpleiearealer. Vi har fortsatt en viss bekymring for det høye nivået på forhåndstrydding; hele 29 000 dekar i 2012 økte til 35 000 i 2013. Vi ønsker å sette i verk kontroll av om det er arealer her som egentlig er en form for forsinket ungskogpleie. Vi vil også se på mulighetene for mekanisk uttak av biovirke i slike bestand (h.kl.2-3; *biotynning*) i et større FoU-prosjekt.

For å øke både planting og ungskogpleie, er det behov for å øke kapasiteten m.h.t. bemanning noe. Fylkesmannen er bedt om å bidra ift. kompetansetiltak for aktørene. En utfordring videre er å organisere skogkulturarbeidet med nok ressurser og kompetanse. Fylkesmannen arbeider aktivt sammen med næringen for å finne enda bedre modeller for effektiv og aktivitetsfremmende organisering og virkemiddelbruk.

Fylkesmannen har systematisert kontrollarbeidet innen skogkultur. Det gjelder både i forhold til "Brekkekontrollen" (foryngelseskontroll) og forvaltningskontrollen av kommuner. Det må framover settes ytterligere fokus på kommunenes kontrollrutiner for NMSK og skogfond.

Skogskader

Fylkesmannen ser det som viktig å ha regional kapasitet til å følge opp området og har etablert en beredskapsgruppe for skogskader. Barkbilleregistreringer viser relativt lave populasjoner, og risikofaktorene klima og tilgang på ynglemateriale har ikke vært gunstig for billene. Snutebilleskader på skogplanter i foryngelsene er imidlertid et betydelig problem. Problemstillingen er tatt opp på flere hold, og fylkesmannen har et aktivt FoU-fokus på fagområdet. En betydelig satsing på markberedning er et av flere konkrete tiltak. Stormene Ivar og Hilde gjorde lite skade i Hedmark. Ut over dette er det ikke rapportert om nevneverdige skogskader i 2013.

Kompetanse, forskning og rekruttering

Hedmark har et stort og aktivt miljø innen offentlig og privat skogforvaltning, treindustri og andre skogbaserte næringer. Fylkesmannen jobber offensivt med å realisere prosjekter og satsinger innen forskning, utvikling og rekruttering i et godt utviklet samarbeid med nasjonale og regionale organisasjoner, utviklingsaktører, utdannings- og forskningsinstitusjoner. Skog- og trestrategien gir føringer på retning og prioriterte områder, og den årlige handlingsplanen synliggjør tiltakene.

Fylkesmannen i Hedmark tar en aktiv rolle som kompetansesenter på skogområdet. Vi har i 2013 arrangert og bidratt på et betydelig antall kurs og samlinger, både for den kommunale forvaltningen og for skogbruksnæringa i Hedmark, bl.a. felles Vårsamling for skogbruket i Oppland og Hedmark med nær 200 deltakere. Som fylkeskontaktledd i Aktivt Skogbruk ser vi at det er en utfordring å sette kompetansetiltak i system, og at det fortsatt er behov for å videreføre og utvikle kompetansesatsingen for skogbruket i Hedmark.

Fylkesmannen jobber aktivt for rekruttering til skogbruket gjennom Velg Skog regionalt og nasjonalt. Annen innsats ovenfor barn og unge styres primært gjennom støtte til og samarbeid med Skogselskapet og 4H Hedmark.

Resultatområde 24 Bærekraftig landbruk

Utbyggingspresset på verdifulle jordbruksarealer er også i Hedmark størst nært byene, særlig i Hamarregionen. Fylkesmannen har god dialog med kommunene, og legger vekt på å bidra tidlig inn i planprosesser. Det er en utfordring at hensynet til jordvern og landbruk ofte må vike i forhold til andre målsettinger som befolkningsvekst og tilrettelegging for næringslivet under den politiske behandlingen i kommunene. I de senere år er det imidlertid særlig utbyggingen av det nasjonale motorvei- og jernbanenettet som har medført den største omdisponeringen av dyrket mark. I andre deler av fylket er gjengroing av kulturlandskapet den største utfordringen.

Mange kommuner har utfordringer i forhold til kompetanse og kapasitet i samfunnsplanleggingen. Særlig tydelig blir dette i oppfølgingen av nasjonale målsettinger og forventninger, lover og regelverk. En rekke kommuner er i gang med revidering av kommuneplanens samfunnsdel og arealdel. Ut fra signaler forventer Fylkesmannen at dette vil føre til et stort press på omdisponering av dyrket mark til utbyggingsformål.

Fylkesmannen deltar i det regionale partnerskapet og samarbeider godt med fagansvarlige innen miljøvern og kulturminner. Regionalt miljøprogram (RMP) og Regionalt Skog- og Klimaprogram (RSK) er en viktig del av den helhetlige satsingen for et bærekraftig landbruk i Hedmark, se resultatområde 22.4. Virkemidlene i RMP er i større grad enn tidligere innrettet mot målet om økt produksjon, samtidig som virkemidlene er målrettet for å hindre avrenning, klimagassutslipp og ivareta verdifulle kulturlandskap. Fylkesmannen støtter gjennom virkemidlene i RSK opp om en aktiv skogpolitikk og tiltak som øker skogens karbonlager. For rapportering på skogområdet viser vi til resultatområde 23.2 Skogbruk.

Vi arbeider bredt for å bidra til klimatilpasning og for å redusere utslippene fra landbruket. Landbruksavdelingen har vært en aktiv bidragsyter til Regional plan for samfunnssikkerhet og beredskap som ble vedtatt 2013, og i forhold til oppfølging av kommunenes klima- og energiplaner.

Det økologiske arealet i Hedmark har gått ned siste år og interessen for omlegging har stanset opp. Nedgangen er spesielt stor i økologisk korndyrking. Fylkesmannen arbeider for å øke aktiviteten både på produksjons- og forbrukssiden med grunnlag i Handlingsplan for økologisk landbruk og i samarbeid med Fylkesmannen i Oppland. Mye tyder likevel på at det vil bli krevende å nå målet om 15% økologisk produksjon innen 2020 i Hedmark.

24.1 Jordvern og kulturlandskap

Hedmark hadde i 2012 en større omdisponering av dyrket mark enn på mange år. Hovedtyngden kan knyttes til utbygging av det nasjonale motorveinettet. I tillegg er det høyt utbyggingspress spesielt i sentrumsnære områder. Dialog med kommunene og regionale samferdselsmyndigheter tidlig i planprosessene, har vært og vil være viktig for å øke forståelsen for og ivaretagelsen av dyrka mark opp mot andre hensyn og målsettinger.

Omdisponering

Den politiske målsettingen om å halvere omdisponeringen av dyrka mark innebærer for Hedmark et mål om å redusere omdisponeringen fra 600 til 300 daa/år. Dette målet ble nådd i 2010 og 2011. Tall fra KOSTRA viser imidlertid at det i 2012 ble rapportert omdisponert ialt 1229 daa dyrka mark og 1072 daa dyrkbar mark. Ca 60 % av omdisponeringen i 2012 og 2013 kan forklares med utbyggingen av det nasjonale motorvegnettet, spesielt E6, E16 og Rv 25. Flere av disse vegprosjektene er ferdig regulert og omdisponeringen vil ventelig bli lavere framover. Høyt utbyggingspress i sentrale områder vil imidlertid gjøre det krevende å nå målet. Videre vil den fremtidige utbyggingen av Dovrebanen til dobbeltspor og med ny linjeføring, bli en betydelig utfordring på sikt.

Dialog med kommunene

Fylkesmannen legger stor vekt på å komme tidlig inn i de kommunale planprosessene, og har jevnlig kontakt med administrasjonen i form av møter, telefon og epost. Ivaretagelse av jord- og kulturlandskapsressursene er også tema i møter med politisk og administrativ ledelse. Både Miljøvern- og Landbruksavdelingene deltar fast i Planforum. Vi ser at hensynet til jordvern og landbruk ofte må vike i forhold til andre målsettinger som befolkningsvekst og tilrettelegging for næringslivet i den kommunale planprosessen.

Sentrale utviklingstrekk

Det er et vedvarende høyt utbyggingspress på dyrket mark spesielt rundt de større byene. Ubyggingen av det

nasjonale motorveg- og jernbanenettet gjennom fylket har stått og vil stå for en betydelig andel av omdisponeringen av dyrket mark. Fylkesmannen har innledet et tett samarbeid med Statens vegvesen i de store vegprosjektene og tilsvarende med Jernbaneverket om utbyggingen av Dovrebanen. Erfaringen er at det er svært vanskelig å nå frem på regionalt nivå, da mye er styrt av nasjonale standarder m.v. Andre viktige samfunnsinteresser veier ofte tyngre. I andre deler av fylket utgjør begynnende gjengroing den største utfordringen for ivaretagelse av jordressursene.

Utvalgte kulturlandskap

Vangrøftdalen-Kjurrudalen utgjør et område med mange grunneiere og rettighetshavere. Fylkesmannen har god dialog med alle grunneiere som ønsker å inngå avtale om skjøtsel eller istandsetting av bygninger. Kommunen har også god dialog med søkerne og har flere oppgaver i forbindelse med gjennomføring av befaringer, møter og fagdager. For alle tiltak utarbeides det skjøtelsplaner og tilstandsvurderinger som grunnlag for avtale med grunneier. Det ble inngått avtale om skjøtsel av 8 nye områder i 2013, både slåttemark og beitearealer. Det ble innvilget midler til 4 bygninger, to av disse er seterfjøs på setre i aktiv drift som moderniserer for videre setring. I tillegg er det brukt noe midler til åpen seter, fagdager og andre tiltak for å øke bevisstheten om verdiene i området. For nærmere beskrivelse vises til årsrapport med regnskap oversendt SLF 15. januar 2014.

Innsigelser

Det ble i 2013 fremmet innsigelse på landbruksfaglig grunnlag til 2 kommuneplaner. Innsigelsene er knyttet til jordvern (nedbygging av dyrket mark) og/eller uklare, uakseptable eller manglende bestemmelser til plan. Det ble ikke fremmet innsigelser på landbruksfaglig grunnlag til reguleringsplaner i Hedmark i 2013. 3 dispensasjonssaker ble frarådd av Fylkesmannen med bakgrunn i bl.a. jordvern og hensyn til landbruksinteressene. Se også pkt. 24.2.

24.2 Samfunnsplanlegging

Det er generelt et stort utbyggingspress på dyrkamark nær byene og tettstedene i Hedmark, og særlig i Hamarregionen. I enkelte andre deler av fylket er gjengroing et større problem. Fylkesmannen legger vekt på tidlig dialog med kommunene og samordning av statlige/regionale interesser for å sikre en god avveining av de ulike hensyn som skal ivaretas i planarbeidet.

Hovedtrekk i arealbruksutviklingen og iverksatte aktiviteter

Hovedtrekkene i arealbruksutviklingen i Hedmark er beskrevet under pkt. 24.1 foran.

Hovedvirkemiddel for å sikre landbrukets arealinteresser og utviklingsmuligheter er å være tett på gjennom planprosessene og ha dialog med både administrasjon og politikerne i kommunen. Vi legger også vekt på å samordne planuttalelsene med andre regionale myndigheter som fylkeskommunen, Statens vegvesen, NVE og Jernbaneverket der det er mulig for å øke gjennomslagskraften og samtidig sikre mest mulig entydige tilbakemeldinger til kommunene. Videre deltar vi i Regionalt planforum der det arrangeres omlag 10 møter i året.

Landbruksavdeling deltar fortsatt i regional ressursgruppe for stedsutvikling i regi av Hedmark fylkeskommune. Også i 2013 har arbeidet vært rettet inn mot KRD sin nasjonale LUK-satsning. Vi har også bidratt i plansatsningsprosjektet som er et felles samarbeid mellom fylkesmennene i Hedmark og Oppland, Hedmark og Oppland fylkeskommuner, Statens vegvesen og Statens kartverk Hamar for å øke kompetansen og kvaliteten på arealplan- og GIS-arbeidet i kommunene.

Mange kommuner har utfordringer med kompetanse og/eller kapasitet innenfor samfunnsplanlegging. Særlig tydelig blir dette i oppfølgingen av nasjonale målsettinger og forventninger, samt lover og regelverk.

Verneplaner, energisaker og konsekvensutredninger

Fylkesmannen har også i 2013 deltatt i prosesser knyttet til utarbeidelse av regionale planer og veiledere. Rulleringen av Fylkesdelplan for Rondane og Sølknletten villreinområde har, som i 2012, krevd noe ressurser, likeledes Fylkesdelplan for Forollhogna villreinområde og arbeidet med reguleringsplan for E6 og grensejustering i Åkersvika naturreservat. Arbeidet med de temavise verneplanene etter naturmangfoldloven er slutført i Hedmark. Det gjenstår kun noe arbeid med skogområder som er tilbudt til frivillig vern, samt en vurdering av arealer ervervet av Statskog fra Borregaard. Se forøvrig kap. 01-06 SO1.

En melding om oppstart av arbeid med vindkraftverk og 2 søknader om konsesjon på vindkraftverk har vært til høring. Disse sakene berører ikke jordbruk, men vil kunne legge beslag på og gi føringer for skogbruket i de berørte områdene gjennom arealbeslag til vindmøller og adkomstveger, men også gjennom arealer (inkl. sikringssoner) til kraftledninger. Vi har også behandlet en høring på konsesjon til vannkraftverk med tilsvarende problemstillinger.

Innsigelser

Fylkesmannen behandlet 407 høringssaker etter Plan- og bygningsloven i 2013, herav 219 uttalelser i plansaker og 188 uttalelser til dispensasjonssaker. Landbruksavdelingen har koordineringsansvaret i embetet for uttalelser til plansaker, mens dispensasjonssakene koordineres av miljøvernavdelingen.

Det ble fremmet innsigelse på landbruksfaglig grunnlag til 2 kommuneplaner. Innsigelsene har dreid seg om jordvern (nedbygging av dyrket mark) og/eller uklare, uakseptable eller manglende bestemmelser til plan. Det ble ikke fremmet innsigelser på landbruksfaglig grunnlag til reguleringsplaner i 2013.

Regional samordning for samfunnssikkerhet på landbruks- og matområdet

Gjennom fast deltagelse i Fylkesberedskapsrådet og Atomberedskapsutvalget ivaretas den overordna regionale samordningen på landbruksområdet. Arbeidet med utarbeidelse av Regional plan for samfunnssikkerhet og beredskap er prioritert for å ivareta rollen som pådriver og veileder på landbruksområdet. Landbruksavdelingen har spesielt hatt fokus på temaene klima, epidemier og infrastruktur. Landbruksavdelingen vil delta i det videre arbeidet med utarbeidelse av handlingsprogram til den regionale planen.

Vi samordner oss med Mattilsynet på regionalt nivå knyttet til oppfølging av regelverket om nedføring pga. radioaktivitet, ordningen med settepoteter, såvarer og gjødselvarer av organisk opphav, og utstedelse av autorisasjon for kjøp og bruk av plantevernmidler. Dialog og samarbeidsmøter gjennomføres etter behov.

24.3 Klimautfordringene

Fylkesmannen arbeider både i forhold til klimatilpasning og reduksjon av utslippene fra landbruket. Landbruksavdelingen har vært en aktiv bidragsyter til Regional plan for samfunnssikkerhet og beredskap og til oppfølging av kommunenes arbeid med klima- og energiplaner. Regionalt miljøprogram og Regionalt Skog- og klimaprogram er også en viktig del av den helhetlige satsingen på klimaområdet. Klimautfordringene er i større grad enn tidligere hensyntatt ved utformingen av virkemidlene i de to programmene.

Økt bruk av trevirke og satsing på bioenergi

I "Strategi for skog- og tresektoren i Hedmark og Oppland 2013-2016" er økt bruk av tre i byggeri, i nye produkter og til bioenergi utpekt som et prioritert satsingsområde. Dette er begrunnet både ut fra et klima- og et næringsperspektiv. Fylkesmannens følger opp satsingen gjennom egne initiativ, Regionalt Skog- og Klimaprogram og samarbeidsprosjekter med andre regionale utviklingsaktører og skog- og trenæringene. Det vises til en nærmere omtale under resultatområde 23.2.

Vi har satset målrettet på bioenergi over flere år gjennom prosjektet "Grønn varme i landbruket". Prosjektet ble formelt avsluttet 1.1.2013. Informasjons- og veilederoppgavene ble videreført også i 2013. Hedmark er i dag det fylket med klart høyest andel varmeproduksjon basert på bioenergi i industrien (22 %) og fjernvarme i byer og tettsteder (25 %). Hedmark har også landets høyeste andel gardsvarmeanlegg basert på flis/ved og halm. Satsingen på bioenergi er nærmere omtalt under resultatområde 23.2.

Arbeidet med klimatiltak innenfor landbrukssektoren

Klimautfordringene forsterker behovet for økt samhandling innen forebyggende samfunnssikkerhet og beredskapsplanlegging. Landbruksavdelingen bidro aktivt i utarbeidelsen av Regional plan for samfunnssikkerhet og beredskap. Planen er utviklet i samarbeid mellom Fylkesmannen og Hedmark fylkeskommune. Alle regionale aktører med beredskap og samfunnssikkerhetsoppgaver deltok også i dette arbeidet.

Kommunenes klima- og energiplaner er viktige for å lykkes i det lokale klimaarbeidet. De aller fleste kommunene har vedtatt første generasjons energi- og klimaplan. Fylkesmannen har kommet med uttalelse til alle disse planene. Landbruksavdelingen har også vært en aktiv bidragsyter under utarbeidelsen av planene i enkelte kommuner både i forhold til reduksjon av klimagassutslipp og tilpasning til klimaendringer. Planene omhandler i all hovedsak tiltak for mer effektiv energibruk og miljøvennlig energiomlegging. Kun to kommuner har tilpasning til klimaendringer som tema. Det er også varierende i hvilken grad landbruk omhandles. Mange kommuner har imidlertid høy fokus og satsing på bruk av bioenergi basert på trevirke.

Klimaendringer gir større risiko for avlingsskader, og jordvern er i denne forbindelse et vesentlig klimatiltak. Det vises til resultatområde 24.1 for nærmere beskrivelse av aktiviteten på dette området.

Riktig drenering av jordbruksjord er vesentlig for å opprettholde produksjonen, hindre erosjon og avrenning og

redusere utslippene av klimagasser fra jordbruksjord. Tilskudd til drenering har økt oppmerksomheten rundt behovet for drenering og ført til økning i grøfteaktiviteten. Det ble innvilget tilskudd for til sammen 65 000 meter/64 000 dekar jordbruksareal i Hedmark. Fylkesmannen fikk 13,8 mill kroner til disposisjon, ca 5 mill kroner gjenstår da forskriften ikke var klar før i juni. Ut fra aktiviteten i fylket regner vi med at både gjenstående midler og ny tildeling for 2014 vil bli benyttet fullt ut i 2014. Vi ser at kommunene følger opp aktiviteten ved å prioritere SMIL-midler til ulike hydrotekniske anlegg.

Fylkesmannen har arrangert flere fagsamlinger der tiltak for å redusere klimagassutslipp og klimatilpasning har vært tema (RMP, drenering og jordpakking m.v). Gjennom Klima- og miljøprogrammet har Fylkesmannen støttet opp om tilsvarende aktiviteter i regi av kommuner og landbruksrådgiving. Fylkesmannen støtter også flere prosjekter og storskalaforsøk med fokus på å redusere utslippene til luft, blant annet i forhold til riktig lagring og bruk av husdyrgjødsel.

Oppfølging av arbeidet med biogassanlegg i fylket

Det er liten interesse og fokus på biogassanlegg i Hedmark, og vi kjenner ikke til noen konkrete planer om etablering.

Tiltak og virkemidler over RMP

Status og utfordringer for klimatiltakene i jordbruket i Hedmark er beskrevet i RMP. Gjennom RMP har Hedmark spesielt to tiltak som vil bidra til å redusere utslipp av klimagasser til luft h.h.v. utsatt jordarbeiding og miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel. Tiltakene er nærmere beskrevet under resultatområde 24.4.

24.4 Produksjon av miljøgoder og reduksjon av forurensninger

Virkemidlene i Regionalt miljøprogram er i større grad enn tidligere innrettet mot målet om økt produksjon samtidig som at de er målrettet ytterligere for å hindre avrenning, klimagassutslipp og ivareta verdifulle kulturlandskap. For 2013 var det imidlertid en markant nedgang i arealet for utsatt jordarbeiding. Dette skyldes trolig flere år med mye nedbør om høsten og en bløt vår i 2013.

Alle kommunene rullerte i 2013 sine tiltaksstrategier som da ble sett i sammenheng med regionale mål og prioriteringer i RMP. Mer fokus på grøftetilstand og hydrotekniske tiltak generelt har gitt en dreining i bruk av SMIL-midlene mot forurensningstiltak.

Fylkesmannen i Hedmark foretar hvert år forvaltningskontroll av kommunene i forhold til PT, RMP og miljøplan. Hovedinntrykket er at kommunene gjør en god og grundig kontroll, også av de ulike elementene som inngår i miljøplan. Fylkesmannen ser likevel at det er utfordringer i forhold til forvaltningen av miljøplan og ulike reaksjonsformer knyttet til PT og RMP.

Måloppnåelse for virkemidlene i Regionalt miljøprogram

Fylkesmannen i Hedmark fikk for søknadsomgangen 2013 tildelt 44,2 mill. kr innenfor Regionalt miljøprogram (RMP). I samråd med styringsgruppa for RBU/RMP har vi vedtatt budsjett for de ulike tiltakene. For 2013 er 28,6 mill kr disponert til ordninger rettet mot å redusere forurensningen fra jordbruket og 15,6 mill kr til ordninger for å ivareta kulturlandskapet. Virkemidlene i RMP er i større grad enn tidligere innrettet mot målet om økt produksjon. Samtidig er det gjort en strengere prioritering av tiltak slik at alle tiltakene i RMP nå antas å ha god miljøeffekt. Det gis ikke lenger tilskudd til tiltak som forskning har vist at har usikker miljøeffekt (eks. høstharving og fangvekster).

Tiltak for å hindre erosjon og avrenning og redusere klimagassutslipp

Utsatt jordarbeiding (åker i stubb) bidrar til å redusere erosjon og avrenning fra jordbruksarealer, og vil også bidra til å øke innholdet av karbon i jord. Arealene med åker i stubb har vært stabilt i flere år med ca. 250 000 dekar (46% av kornarealet). I 2013 var det en markant nedgang i arealet til 210 000 dekar. Dette skyldes trolig flere år med mye nedbør om høsten og en bløt vår i 2013 noe som har ført til økt jordpakking, større ugrasutfordringer og økt behov for pløying.

Fylkesmannen videreførte tilskudd til miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel i RMP også for 2013-2016. Tiltakene bidrar til raskt opptak av næringsstoffene i plantevekst, mindre avrenning og reduksjon i utslippene av lystgass og ammoniakk. Det ble spredd husdyrgjødsel på 70 000 dekar åpen åker med rask nedmolding og på 96 999 dekar gjennom vekstsesongen. Det har vært god måloppnåelse ved at en betydelig større del av husdyrgjødsel blir spredd om våren eller i vekstsesongen og at den moldes ned raskere. Likevel er det fortsatt mye å hente ved bedre lagring og utnyttelse av husdyrgjødsel. Kravet til spredeareal er lavt i forhold til de fleste veksters behov for fosfor. Det er derfor viktig å få på plass en ny forskrift som stiller strengere krav til lagring og bruk.

Tilskudd til ugrasharving er en liten ordning og har gått noe ned i omfang de siste årene. Nedgangen kan forklares med mye nedbør og vanskelige forhold for ugrasharving. Antall meter med grasdekte vannveier og vegetasjonssoner langs vassdrag har også hatt en liten nedgang de siste årene. Vi mener dette er et effektivt tiltak og vil arbeide for å øke interessen for denne ordningen.

Tiltak for å ivareta biologisk mangfold og kulturminner i jordbruket

En stor andel av miljøvirkemidlene rettet mot biologisk mangfold går til istandsetting og skjøtsel av artsrike slåtte- og beitemarker. I Hedmark ligger tyngdepunktet for disse arealene i Nord-Østerdalen og på Hedmarken. Erfaringene viser at skjøtsel av artsrike slåttemaker er tiltak som i all hovedsak egner seg best for tilskuddsordninger med skjønsmessig vurdering. De artsrike slåttemarkene ligger i all hovedsak på eiendommer der grunneier ikke er berettiget produksjonstilskudd. Arealene er derfor heller ikke berettiget RMP-tilskudd. Det er et faglig og økonomisk samarbeid mellom landbruks- og miljøavdelingen for å ivareta disse naturtypene.

Gjennom RMP ble det innført tilskudd for skjøtsel av fangdammer og dammer for biologisk mangfold fra 2013. Det er gjort en betydelig innsats for å restaurere våtmarker/dammer i jordbrukslandskapet, og det er viktig å stimulere til at disse ivaretas og ikke gror igjen. Bare på Hedmarken er det de siste 10-15 årene anlagt om lag 150 dammer.

Gjennom nasjonalt miljøprogram er ansvaret for eventuelle tiltak for bevaringsverdige småferaser plassert på regionalt nivå, selv om det fortsatt gis tilskudd til bevaringsverdige storferaser på nasjonalt nivå. Fylkesmannen mener i utgangspunktet at ivaretagelse av alle de bevaringsverdige husdyrrasene burde være et nasjonalt ansvar, men innførte likevel tilskudd til bevaringsverdige småferaser fra 2013. Ordningen er foreløpig svært liten. Dette skyldes trolig at ordningen er lite kjent og at en del besetninger mangler nødvendig rasegodkjenning for å være berettiget tilskudd. Samtidig er det svært mangelfull oversikt over antall besetninger og dyr av de ulike rasene.

Antallet setre i aktiv drift med melkeproduksjon er raskt nedadgående. Til tross for en økning i tilskuddet fra kr 13 000 i 2003 til kr 40 000,- i 2013 har det vært en jevn nedgang på ca. 10 setre pr. år, fra 270 setre i 2003 til i underkant av 190 setre i 2013. Også jordbruksareal i drift i seterområdene ser ut til å være nedadgående. Svak økonomi, større besetninger, samdrifter og økt utbredelse av melkeroboter mener vi er hovedårsaken til nedgangen i seterdrifta. Innenfor området Utvalgte kulturlandskap i Vangrøftdalen og Kyrrudalen i Os kommune har antallet setre i aktiv drift med melkeproduksjon imidlertid vært stabilt siden innføring av ordningen i 2010. Totalt er det ca 40 aktive setre innenfor dette området, og det kan se ut til at den ekstra innsatsen og prioriteringen som «Utvalgte kulturlandskap» gir, øker interessen og motivasjonen for å videreføre seterdrifta.

Hovedprioriteringer for bruken av SMIL-midler og koblingen mellom SMIL og RMP

SMIL-midlene brukes til prioriterte og gode miljøtiltak ute i kommunene. Alle kommunene rullerte sine tiltaksstrategier som ligger til grunn for prioriteringene i 2013. Kommunene ble bedt om å vurdere strategien opp mot regionale mål og prioriteringer i RMP. Sammenhengen mellom RMP og SMIL er beskrevet i RMP, og var tema på samling for kommunene i 2013.

I 2013 fikk vi en liten dreining i bruk av SMIL-midler. Andelen som ble brukt til forurensningstiltak økte fra 10% i 2012 til 20% i 2013. Dette skyldtes trolig mer fokus på grøftetilstand og hydrotekniske tiltak generelt og innføring av tilskudd til drenering. Bygninger og andre kulturminner står fortsatt for den største del av tiltakene med 58%. 2% av midlene gikk til planleggings- og tilretteleggingstiltak, 7 % til økt tilgjengelighet og 13% til biologisk mangfold og gammel kulturmark.

Tilstand og utvikling for forurensning fra landbruket

Trysilvassdraget og Røgden, begge vassdrag på grensa mot Sverige, er med i første planperiode i Hedmark. Dette er områder med lite jordbruksareal og husdyr i forhold til totalarealet. Påvirkningen fra landbruksdrift er derfor i utgangspunktet liten. Tiltakene i handlingsplanen er å kartlegge mulige punktutslipp fra gjødsel- og siloanlegg og stimulere til bedre utnyttelse av husdyrgjødsel samt bygging av to fangdammer.

Bedre utnyttelse av husdyrgjødsel er godt ivaretatt gjennom det arbeidet Trysil-Engerdal Forsøksring og kommunene gjør. Kommunene har undersøkt mulige punktkilder fra enkeltbruk ut fra risikovurderinger og i forbindelse med stikkprøvekontroll av tilskudd.

Status og behov for oppfølgingstiltak fra forvaltningens side i miljøplanarbeidet

Miljøplan er et godt planleggings- og dokumentasjonsverktøy for det enkelte foretak. Vi har i alle år lagt vekt på miljøplan og kontrollaspektet på samlinger med kommunene både når det gjelder produksjonstilskudd, tilskudd innen RMP og tilskudd til miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel. De fleste kommunene har kurs i miljøplan for brukerne hvert år. Fylkesmannen har støttet disse kursene med midler fra Klima- og miljøprogrammet.

Landbruksrådgivingene har også arrangert miljøplankurs.

Kommunene kontrollerte miljøplanen hos 278 foretak i forbindelse med kontrollen av produksjonstilskudd (175) eller RMP-tilskudd (103). 18 har fått underkjent miljøplanen ved kontrollen av produksjonstilskudd og 8 ved kontrollen av RMP-tilskudd. Det betyr at nesten 10 % av de kontrollerte miljøplanene har blitt underkjent av kommunene. Dette er på samme nivå som tidligere år. 42 foretak valgte det standardiserte trekket i produksjonstilskudd framfor å utarbeide miljøplan.

Miljøplan er under evaluering i SLF. Så langt er det bl.a. er fremkommet at det er til dels store variasjoner i forvaltningen spesielt m.h.t. oppfølging av avvik jf. rapport fra Telemarksforskning. En av årsakene til dette kan være at forvaltningen kvier seg for å fatte vedtak som påfører enkeltbrukere store økonomiske tap. I Hedmark har vi eksempler på jordbruksforetak som har tapt over 100 000 kr fordi de mangler miljøplan

Vi foretar hvert år forvaltningskontroll av kommunenes kontroll av opplysninger foretaket har gitt i søknad om produksjonstilskudd og RMP-tilskudd. Vi deltok på kontroll av 9 miljøplaner i 2013. Hovedinntrykket er at kommunene gjør en god og grundig kontroll av de ulike elementene som inngår i miljøplanen. Gjennom vår deltakelse på kommunenes kontroll, mottatte vedtak og klagebehandling har vi ikke merket noen forskjellsbehandling innad i eller mellom kommunene i Hedmark i forhold til kontroll og oppfølging av avvik.

Tilskudd fra regionalt miljøprogram utbetalt 2013 etter søknadsomgang 2012 - kroner utbetalt til hovedområder

Embeter	Kulturlandskap	Biologisk mangfold	Kulturmiljøer og kulturminner	Friluftsliv og tilgjengelighet	Avrenning til vassdrag og kyst	Utslipp til luft	Plantevernmidler	Andre miljøtiltak
FMHE	5500000	1600000	7600000	0	28100000	0	310000	0
Sum	5500000	1600000	7600000	0	28100000	0		

24.5 Økologisk landbruk

Det er en avtagende interesse for økologisk landbruk. Det økologisk drevne arealet har gått ned fra 46.502 dekar i 2012 til 43.852 dekar i 2013 (-5,6%). Arealet under omlegging er også tildels kraftig redusert. I 2013 var det under 1.000 dekar i 1. års karens, mens det for 10 år siden var nesten 4.000 dekar i 1. års karens.

Nedgangen har vært spesielt stor for økologisk dyrket korn med en nedgang fra 6.463 dekar til 5.384 dekar sist år. For 10 år siden hadde Hedmark over 8.000 dekar økologisk drevet kornareal. Utfordringen for økologisk kornproduksjon er å få store enheter i de beste kornområdene til å legge om, selv om mange kalkyler viser god lønnsomhet ved omlegging.

Det dyrkes lite økologiske poteter; 263 dekar i 2013. Dette er en reduksjon på 20 % fra året før. Det økologiske grønnsakarealet har holdt seg stabilt på i underkant av 500 dekar. Mye av denne produksjonen skjer ved at grønnsakdyrkere som driver konvensjonell produksjon leier økologisk drevet areal.

Det økologisk drevne grovfôrarealet er redusert fra 38.506 dekar i 2012 til 36.849 dekar i 2013 (-4,3 %). Det har vært en liten økning i antall økologiske melkekyr. Det er et bra miljø for økologisk mjølkeproduksjon i Nord-Østerdal, der spesielt Tolga kommune skiller seg ut. I Tolga drives 22 % av jordbruksarealet økologisk og 16 % av mjølkekuene er økologiske. Omfanget av de andre grovføretende husdyrslaga har vært stabilt fra 2012, mens det har vært en svak økning for gris.

Utviklingen i det økologiske produksjon er bekymringsfull. Samtidig er det fortsatt god interesse og etterspørsel etter tiltak for å følge opp Handlingsplan for økologisk landbruk.

Tiltak, prioriteringer og resultater

Fylkesmannen jobber for å øke aktiviteten både på produksjons- og forbrukssiden. Økologisk er også et prioritert område for tildeling av fylkesvise BU-midler.

Fylkesmennene i Hedmark og Oppland har hatt felles handlingsplan for økologisk landbruk siden 2001. Den ble sist revidert for perioden 2010-2015 og har satsingsområder både innen produksjon og forbruk/omsetning. En del av oppfølgingsarbeidet ivaretas gjennom et råd bestående av fylkesmennene, faglagene i begge fylker og Oikos Innlandet. Hvert år blir det bl.a. arrangert en fagdag der alle aktører innen økologisk landbruk i begge fylkene blir invitert.

Vi ble tildelt 450.000 kr til oppfølging av tiltak i Handlingsplan for økologisk landbruk i 2013. I tillegg inndro vi ca. 40.000 kr fra tidligere år. Midlene er fordelt i nært samarbeid med Fylkesmannen i Oppland. Det er støttet tiltak rettet mot både produksjon og forbruk. Det er gitt støtte til 9 storskalaforsøk og 7 informasjonstiltak. To informasjonstiltak var spesielt vellykket; Lokal – Mat Tolga og Økosats 2013 i regi av Oikos Økologisk Norge, som samarbeider med Håndballforbundet Innlandet om markedsføring av økologiske produkter på håndballarrangementer for barn og unge i begge fylkene. Det er også gitt støtte til prosjektet "Lokal økologisk mat i storkjøkken i Rørosområdet". For nærmere beskrivelse av disponeringen av midler til oppfølging av tiltak i handlingsplanen vises til egen rapport til SLF.

Vi prioriterte videre arbeidet med å forberede to større satsinger på økologisk landbruk. På kornområdet er det samarbeidet med Fylkesmannen i Oppland om foregangsfylkesatsing innen økologisk kornproduksjon, som settes i gang i 2014. På mjølkeområdet planlegges et samarbeid med Fylkesmannen i Sør-Trøndelag/Nord-Trøndelag om økt satsing på økologisk mjølkeproduksjon bl.a i Nord-Østerdalen. Dette bl.a. for å dekke det økte råvarebehov ved Røros Meieri.

Ressursrapportering

Resultatområde	Kapittel 1510	Fagdep.
21 Matsikkerhet	kr 27 809,72	kr 0,00
22 Landbruk over hele landet	kr 3 813,60	kr 0,00
23 Eiendoms- og bosettingspolitikk	kr 11 993,66	kr 0,00
24 Bærekraftig kultur	kr 1 339,84	kr 0,00
Andre oppgaver under LMD	kr 15 147 091,70	kr 0,00
Sum:	kr 15 192 048,00	kr 0,00

Kunnskapsdepartementet

Resultatområde 31 Tilsyn og forvaltningsoppgaver på opplæringsområdet

Tilsyn er utført i samsvar med oppdraget

Det er gjennomført nasjonale tilsyn etter bestilling fra Utdanningsdirektoratet og egeninitierte tilsyn ut fra risiko og vesentlighetsvurderinger. 7 av avdelingens 12 ansatte har vært med på tilsyn etter opplæringsloven. Mange kommuner har fått avvik. Ressursknapphet og kompetanseutfordringer fører til avvik/merknader.

Klager

Vi har hatt en generell reduksjon i antall klager fra 164 i 2012 til 126 i 2013. Saksbehandlingstiden ligger på omlag 3 uker med enkelte unntak. Klager på standpunkt karakterer er redusert fra 82 til 69. Det har videre vært en reduksjon i antall klager på vedtak om spesialundervisning fra 14 i 2012 til bare 4 i 2013. GSI statistikken viser at Hedmark har hatt en betydelig nedgang i antall elever med spesialundervisning (7,2% mot landsgjennomsnittet 8,3%). Reduksjonen i antall klager kan tilsi at kommunene har bedret sin saksbehandling.

GSI

Oppdraget er fulgt opp. Saksbehandler har deltatt i direktoratets faggruppe for GSI i vårsemesteret.

Informasjon

Informasjons- og veiledningsoppdraget er utført i samsvar med kravene.

Eksamen

Fylkesmannen har sørget for at gjennomføring av eksamen og nasjonale prøver har skjedd etter gjeldende retningslinjer. Informasjon fra eksamener og prøver er brukt i arbeidet med tilsyn.

Tilskudd

Oppdraget er utført i samsvar med retningslinjene.

31.1 Tilsyn

Måloppnåelse

Tilsynsaktiviteten er gjennomført i henhold til aktivitetskrav for 2013

Vi har gjennomført to tilsyn med tema psykososialt skolemiljø, to tilsyn med læreplanarbeid og ett tilsyn med kvaliteten på spesialundervisningen. Det er også gjennomført et stort skriftlig tilsyn med vedtak om fritak for vurdering med karakter til skriftlig sidemål i 15 kommuner, 22 ungdomsskoler og 74 enkeltvedtak. To oppfølgingstilsyn med kap. 9A er gjennomført. Hendelsesbasert tilsyn er også gjennomført etter at vi mottok bekymringsmelding fra FAU ved en ungdomsskole. Planlagt tilsyn med særskilt språkopplæring ble ikke gjennomført pga. sykdom.

Tilsynsvirksomheten vår er basert på risiko- og vesentlighetsvurderinger, bl.a. ved bruk av data fra GSI, Skoleporten, resultater fra eksamener og prøver m.m. I tillegg baserer vi utvalget av tilsynsobjekter på tidligere års erfaringer, lokal kunnskap om kommuner og skoler, medieoppslag og klagesaker.

Fylkesmannen har bistått Utdanningsdirektoratet ved utviklingen av tilsyn på opplæringsområdet, og implementert nyutviklet tilsynsmetodikk. Vi har hatt med en person i arbeidsgruppa som har utarbeidet ny metodehåndbok.

Alle tilsynene våre er gjennomført etter gjeldende metodehåndbok og instruksverk for å sikre likebehandling og ensartet tilsynspraksis

Embetets egenvurdering

a) *Embetets ressurser.* Fylkesmannen har hatt tilstrekkelig ressurser til tilsynsarbeidet i 2013.

b) *Kompetanse.* Embetet har høy faglig kompetanse med utdanning fra høgskole/universitet og relevant yrkeserfaring fra hele grunnopplæringen. En jurist har ledet tilsynsarbeidet. Tilsynsgruppa har deltatt på alle samlinger og kurs i tilsyn og metode som Utdanningsdirektoratet har arrangert. Kompetansen hos medarbeiderne er høy og bemanningen i avdelingen er stabil

c) *Metodikk og strategier.* Vi har gjennomført stedlige tilsyn, skriftlige tilsyn og hendelsesbaserte tilsyn gjennom hele året. Seks personer i avdelingen deltok på tre dagers kurs i ny tilsynsmetodikk i oktober 2013. Den nye metodehåndboka er grunnlaget for alt tilsyn som nå planlegges og gjennomføres.

Vurderinger som ligger til grunn for valg av tilsynsystema og tilsynsobjekt. Etter å ha gjennomført risiko- og vesentlighetsvurderinger ble tilsynsystema og tilsynsobjekt valgt ut. Vi har også vurdert praktisk gjennomførbarhet av tilsynene basert på tidligere erfaringer. Vi har erfart at statistikk og andre kvantitative data ikke gir godt nok grunnlag alene for å vurdere risiko og vesentlighet. Dette må suppleres med kjennskap til kommunenes organisering, erfaringer fra klagesaker, henvendelser fra foreldre og andre kriterier.

Fylkesmannen vurdering av i hvilken grad tilsynsobjektene retter lovbrudd avdekket gjennom tilsyn. Det varierer i hvilken grad tilsynsobjektene retter lovbruddene som vi har avdekket. Noen kommuner ber om mer tid til å få gjennomført rettingen, som regel gir vi dem noen måneder til for å få rettet avvikene. Felles kjennetegn blant skoleeiere som har fått avvik er at kunnskap om og praksis i opplæringsloven og forvaltningsloven er for lav.

31.2 Klagesaksbehandling

Måloppnåelsen vurderes som god. Klager på enkeltvedtak er behandlet i samsvar med oppdraget og gjennomsnittlig saksbehandlingstid er tre uker. Klagebehandling på matematikkeksamen i grunnskolen er gjennomført.

a) *Embetets ressurser*

Halvparten av de ansatte i avdelingen arbeider med klagesaksbehandling etter opplæringsloven. Vi jobber også i team i større og mer kompliserte klagesaker. Arbeidet ledes av en jurist.

b) *Kompetanse*

Embetet har høy faglig kompetanse gjennom formell kompetanse fra høgskole/universitet. Kompetanseheving blir ivaretatt ved deltakelse på direktoratets regelverksamlinger og drøftinger internt av aktuelle problemstillinger. Vi utveksler også erfaringer med saksbehandlere i andre embeter.

c) Metodikk og strategier

Klagesaksbehandlingen er en viktig arbeidsoppgave og det legges vekt på en rask og grundig saksbehandling i samsvar med lovverket. Vår gjennomsnittlige saksbehandlingstid er tre uker, vi sender foreløpig svar, jf. forvaltningsloven § 11a ved behov.

d) Andre forhold i fylket

Antall klagesaker var 125, en nedgang fra 164 i 2012. Det er størst nedgang i klager på standpunkt karakter og spesialundervisning. Oppmerksomheten fra media er økende.

Grunnskolen

De fleste klagene gjelder standpunkt karakterer og skoleskyss.

Standpunkt: Det er behandlet 69 (2012: 82) klager på standpunkt karakter i grunnskolen, 36 er gitt medhold og 33 er ikke gitt medhold. Faglærers manglende vurdering av elevens måloppnåelse i faget er vanligst der det gis medhold. Vi har arbeidet systematisk med veiledning og informasjon om vurdering overfor skoleeiere og skoler. I tillegg har vi veiledet enkeltkommuner og enkeltskoler hvor antall klager og prosentvis medhold på klagene har vært høyt. Her har vi vektlagt kap. 3 og 5 i forskrift til opplæringsloven. Sammenheng mellom undervisningsvurdering og sluttvurdering er vektlagt, samt kunnskap om klagesaksbehandling og forvaltning. Vi mener dette veiledningsarbeidet nå gir resultater og færre klager til Fylkesmannen.

Skoleskyss: Det var 19 klagesaker i 2013. Det er litt variasjoner i antall klagesaker på skoleskyss, i 2012 hadde vi 25 klagesaker. Vi får noen klager på uforsvarlig/lang reiserute for privatskoleelever eller elever med delt daglig omsorg. Hovedvekten av klager er p.g.a. særlig farlig eller vanskelig skoleveg, klagene kommer i hovedsak fra 4-5 kommuner i Hedmark.

Spesialundervisning: I 2012 var det 14 klager mens det var bare 4 klager i 2013. Disse klagesakene har variert en del i antall de siste årene. Det er ofte sammensatte og arbeidskrevende klagesaker hvor foreldrene også noen ganger er representert ved advokat. Nedgangen i antall klagesaker når det gjelder spesialundervisning kan skyldes at det fattes færre enkeltvedtak om spesialundervisning og at en del av kommunene har bedret sin saksbehandling på dette området.

Spesialpedagogisk hjelp: 8 klagesaker i 2012 og 4 klagesaker i 2013. Dette er ofte svært sammensatte saker og gjelder barn som omfattes av flere lovverk. Dette krever et godt og kontinuerlig tverrfaglig samarbeid på alle nivåer i kommunen, og prosedyrer som sikrer disse barnas rettigheter og ivaretar deres behov. Klagepunkter er: manglende oppfølging av forvaltningslovens saksbehandlingsregler, anvendelse av feil lovhjemmel i sakkyndig vurdering som fører til forventninger fra foreldrene på feil grunnlag, samt uklarerhet i hva som er styrking av det generelle tilbudet og hva som er spesialpedagogisk hjelp.

Skolebytte: Det var 19 saker i 2013 mot 18 saker i 2012. Det er noen kommuner i Hedmark som har fulle klasser/skoler og som gir elevene skoleplass på andre skoler. Dette fører til klager til oss. I noen klagesaker klages det p.g.a. uklare eller endrede skolegrenser. Svært få av disse klagene får medhold hos Fylkesmannen.

Elevenes psykososiale miljø/krenkende adferd: Det har vært fire klagesaker på krenkende adferd/mobbing i 2013. Vi har en del henvendelser fra foreldre og fra noen skoler med spørsmål om hva de skal gjøre i situasjoner hvor det har vært krenkende atferd eller mobbing. Da veileder vi så godt vi kan. Noen av sakene er sammensatte med klager på både mobbing, skolebytte, læringssituasjonen og skoleskyss. I flere av sakene har skolene fattet enkeltvedtak og jobbet godt for å løse mobbesaken.

Voksenopplæring: Det har vært fem klagesaker på opplæringsloven § 4a-2 jf. § 4a-1 som gjelder vedtak om opplæring for psykisk utviklingshemmede.

Videregående opplæring

Fylkesmannen har ikke hatt noen klagesaker i 2013 på dette området.

Private skoler: Det har vært en klage på en privat skole som gjaldt elevens psykososiale miljø, den er rapportert under opplæringsloven kap. 9a.

Andre klagesaker

Forvaltningsloven: I tillegg til klager på opplæringsloven er det også mottatt noen klager på saksbehandlingen etter forvaltningsloven og offentlighetsloven. Det har vært klaget på brudd på taushetsplikt og innsyn i elevmapper. Dette er klagesaker som har tatt noe tid.

Klager på sentralt gitt eksamen: Fylkesmannen i Hedmark administrerer klagebehandling i matematikk for grunnskolen og grunnskoleopplæring for voksne. Dette er omtalt under resultatområde 31.5.

Klage i grunnskolen (opplæringsloven med forskrifter)

Type Klage	Sum	Medhold/Delvis medhold	Ikke medhold	Opphevet	Avvist	Kommentar
Permisjon fra opplæringen, § 2-11	1	0	1	0	0	
Spesialundervisning for voksne, § 4A-2	5	0	3	0	2	
Spesialundervisning, § 5-1	4	2	2	0	0	
Skyss, § 7-1	19	3	16	0	0	
Skoleplassering, § 8-1	19	1	18	0	0	
Standpunkt (fag og orden og oppførsel)	69	33	36	0	0	
Psykososialt skolemiljø, § 9a-3	3	1	2	0	0	
Sum	120	40	78	0	0	

Klage i private videregående skoler (privatskoleloven med forskrifter)

Type Klage	Sum	Medhold/Delvis medhold	Ikke medhold	Opphevet	Avvist	Kommentar
Psykososialt skolemiljø, § 2-4, jf oppl § 9a-3	1	1	0	0	0	
Sum	1	1	0	0	0	

Klage i forbindelse med spesialpedagogisk hjelp til barn under opplæringspliktig alder (opplæringsloven)

Type Klage	Sum	Medhold/Delvis medhold	Ikke medhold	Opphevet	Avvist	Kommentar
Spesialpedagogisk hjelp, § 5-7	4	0	2	0	2	
Sum	4	0	2	0	0	

31.3 Grunnskolens informasjonssystem (GSI)

GSI innsamlingen 2013 er gjennomført i henhold til oppdraget. Alle enheter ble ferdigstilt innen fastsatt frist. Feil og magler ble rettet.

a) Embetets ressurser

En saksbehandler har dette som arbeidsområde og har hatt avsatt tilstrekkelig tid til oppdraget.

b) Kompetanse

Saksbehandler har arbeidet med GSI siden 1992 og deltok fram til sommeren i en nasjonal arbeidsgruppe for å videreutvikle systemet.

c) Metodikk og strategier

1. Oppfølging

Alle skoleiere er fulgt opp gjennom kurs, veiledning, kvalitetsikring og retting. Fylkesmannen i Hedmark har bidratt til videreutvikling av GSI systemet gjennom deltagelse i direktoratets faggruppe.

Skolering av kommunene/privatskolene gjennomføres hvert år. I 2013 ble det også avholdt eget møte med kulturskolene. Det er tett oppfølging gjennom innsamlingen av data. Kontakten med skoleeierne er god, det gjelder også privatskolene.

2. Videreutvikling

Saksbehandler har deltatt i Utdanningsdirektoratets faggruppe for GSI

3. Tilsyn

GSI-tall er brukt i tilsynsarbeidet.

d) Andre forhold i fylket

Omlegging av passordregimet til UBAS for alle enhetene skapte en hektisk periode i begynnelsen da dette var nytt for voksenopplæringen og kulturskolene. Det var mange personer i kommunene som trengte veiledning.

31.4 Informasjon og veiledning

Oppdraget er utført i samsvar med resultatkravene. Vi har ikke arrangert egen konferanse om arbeidslivsfag.

a) Embetets ressurser

Det er flere ansatte som har arbeidet på området 31.4. Det har vært tilstrekkelige ressurser til å få utført alle oppdrag utenom arbeidslivskonferansen.

b) Kompetanse

Embetet har godt kvalifiserte medarbeidere med høyskole-/universitetsutdanning på områdene jus, pedagogikk/spesialpedagogikk og økonomi. I tillegg har vi engasjert eksterne forelesere.

c) Metodikk og strategier

Vi har gjennomført skolefaglige samlinger med ulike tema. Dette er arenaer hvor alle skoleeiere er representert. Vi får gode tilbakemeldinger på gjennomføring og temaene som er valgt.

Vi har lang tradisjon i å ha dialogmøter med videregående opplæring som bidrar til regelverks- og skolepolitisk forståelse.

Fylkesmannen ble invitert til nettverksmøte for ledere i voksenopplæringen for å gi råd og veiledning knyttet til regelverket for grunnskoleopplæring for voksne og etter introduksjonsloven. Dette fungerte godt og vil bli videreutviklet i 2014. Nettverksmøtene vil skape et tettere samarbeid, regelmessig informasjon og veiledning rundt nasjonale føringer, lover og regler.

Vi ser at klagesaker på standpunkt karakterer, spesialundervisning, psykososialt miljø har gått ned, at gjennomføring av videregående skole går i riktig retning. Vi mener at tiltakene har bidratt til god måloppnåelse på området.

d) Iverksatte tiltak

1. Informasjon og veiledning om lov- og regelverk

Møte med skoleeiere/skolefaglig ansvarlige

Kulturskoletimen, tilsyn, lokalt læreplanarbeid, skolebasert vurdering, spesialundervisning, tverretattlig og tverrfaglig samarbeid.

Møter med Hedmark fylkeskommune

Opplæring for barn og unge som bor i barnevernsinstitusjoner, erfaring fra vårens eksamen, orientering om reviderte læreplaner og PAS/PGS, Utdanningsdirektoratets samling om lokalt arbeid med læreplaner og læringsmiljø, endringer knyttet til lokalt gitt muntlig eksamen, fritak for fag, godkjenning av tidligere bestått videregående opplæring i Norge og utlandet og veiledningsmateriell for felles nasjonalt tilsyn 2014-2017.

Møte med enkeltkommuner

Veiledning om saksbehandling og enkeltvedtak knyttet til klagesaker med tema elevens psykososiale miljø.

Nettverksmøter med ledere i voksenopplæringen

Orientering om St. meld. 18 (2010-2011) Læring og fellesskap, saksbehandling; enkeltvedtak og vurdering.

I tillegg har det blitt gitt veiledning knyttet til saksbehandling bl.a. vedr. enkeltvedtak (f.eks. spesialundervisning, psykososialtmiljø, minoritetsspråklige elever, voksenopplæring), føring av vitnemål og kompetansebevis, praksiskandidater, voksenopplæring og vurdering ved telefon- og e-posthenvendelser.

2. Regional konferanse om lokalt arbeid med læreplaner, implementering av reviderte læreplaner og bedre læringsmiljø

Fylkesmannen har bidratt til å gjennomføre regional konferanse i regi av Utdanningsdirektoratet. Vi åpnet for deltagelse fra skoleeier- og skoleledernivå. Det var 135 deltagere.

3.Arbeidslivsfaget

Vi har ikke arrangert samlinger eller avholdt nettverksmøter knyttet til arbeidslivsfaget. Kommunene organiserte dette selv i år.

4.Fylkessamling i kroppsøvfaget

Vi har arrangert en fylkessamling for skoleledere og lærere i grunnskolen og videregående opplæring i kroppsøvfaget knyttet til revidert læreplan og vurdering i faget. Det var ca 40 deltagere.

5.Informasjon om " Bedre læringsmiljø"

Vi viste og informerte om Utdanningsdirektoratets hjemmeside på området "Bedre læringsmiljø" på to regionsamlinger med tema tilpasset opplæring. I tillegg var dette tema på Utdanningsdirektoratets regionale samling om lokalt arbeid med læreplaner, som vi var teknisk arrangør for.

6.Manifest mot mobbing 2011-2014

I skoleeiersamlingen i vår hadde vi en demonstrasjon av Utdanningsdirektoratets nettside knyttet til "Bedre læringsmiljø"

7.Minoritetsspråklige elever

I nettverksmøtet for voksenopplæring ble det gitt informasjon om saksbehandlig og enkeltvedtak knyttet til opplæring etter introduksjonsprogrammet, opplæringsloven, og om de reviderte læreplanene i Kunnskapsløftet.

På etterutdanningskurs i regi av IMDI har opplæring for minoritetsspråklige elever vært tema, jf. resultatområdet 47.4. Tema var blant annet grunnleggende ferdigheter slik de defineres i Kunnskapsløftet med vekt på praksisnær tilnærming. Fylkesmannen var arrangør.

Ved telefon- og e-post henvendelser er det gitt veiledning knyttet til regelverket rundt opplæring for minoritetsspråklige elever både til voksenopplæringssettene, skoleeiere og videregående opplæring.

31.5 Eksamen, nasjonale prøver og kartleggingsprøver

Vår vurdering er at eksamen, nasjonale prøver og kartleggingsprøver er gjennomført på en tilfredsstillende måte i fylket.

Vi har hatt nok tilgang på sensorer til skriftlig eksamen både i grunn- og videregående skole. Fagdage som arrangeres i engelsk, norsk og matematikk for grunnskolen er godt faglig påfyll for lærerne i det daglige vurderingsarbeidet, og det stimulerer dem til å ta på seg sensoroppdrag. Lokalt gitt eksamen i grunnskolen har siden 2011 vært organisert i regionsamarbeid og fungerer tilfredsstillende.

a) Embetets ressurser

4 personer jobber i team med eksamener og nasjonale prøver. Det er tilstrekkelige ressurser.

b) Kompetanse

Embetet har høy faglig kompetanse gjennom formell kompetanse fra universitet/høgskole, yrkeserfaring fra pedagogisk og administrativt arbeid i grunnskole, videregående opplæring og hos Fylkesmannen.

c) Metodikk og strategier

Fylkesmannen mener det er viktig å ansvarliggjøre kommunene/fylkeskommunen. Fylkesmannen har deltatt på fylkeskommunenes rektormøter der lokalt og sentralt gitt eksamen var tema.

Tilsyn

Informasjon fra eksamener og prøver er brukt i arbeidet med tilsyn jf. resultatområde 31.1.

Endringer i ansvar

Ingen endringer i ansvarsfordelingen mellom Oppland og Hedmark når det gjelder gjennomføring av sentralt gitt eksamen i grunnskolen.

Sentralt og lokalt gitt eksamen

Det ser ut til at PAS/PGS har fungert veldig bra og at brukerne er fornøyd. Det har vært forholdsvis lite problemer. Vi er godt fornøyd med det samarbeidet med FM Oppland i gjennomføringen av eksamen i grunnskolen. Embetet har deltatt på fellessensur i videregående (ansvarlig FM Sør-Trøndelag) med en person i januar og tre personer (en lærling) i juni. Sentralt og lokalt gitt eksamen i grunn- og videregående skole i Hedmark er gjennomført etter gjeldende retningslinjer.

Alle grunn- og videregående skoler har gjennomført IKT-basert eksamen i de fagene det var mulig.

4. Nasjonale prøver

Prøvene er fulgt opp, se tabelldata. Det er elever med spesialundervisning og særskilt norskopplæring som får fritak. Fritaksandelen er generelt lavere enn andelen spesialundervisning og særskilt norsk, jf. GSI data for trinnene. Det er ingen trend med at enkeltskoler eller skoleeiere systematisk har høye fritakstall over tid. Vi har ikke registrert uro rundt prøvene.

Den praktiske gjennomføringen av prøvene gikk greit. Det er relativt få spørsmål om PAS/PGS.

Prøvene brukes som en del av skoleeiers § 13-10 system og skolenes egne internvurderinger. Flere steder har resultatene vært oppe til politisk diskusjon slik som tidligere. Lokalavisene har mange oppslag om resultatene.

5. Kartleggingsprøver

Det er ikke registrert særskilte problemer i forbindelse med kartleggingsprøvene i videregående.

d) Andre forhold

Fagdager

Høsten 2013 samarbeidet Fylkesmannen i Hedmark med Oppland om å arrangere fagdager i matematikk, norsk og engelsk for lærere i ungdomsskolen. Vårens eksamensoppgaver ble gjennomgått og eksempeleoppgaver ble vurdert. Hensikten er å gi flest mulig lærere innsikt i sentrale føringer til skriftlig eksamen i grunnskolen og motivere lærerne til å melde seg som fagperson til eksamen. Det er også gjennomført fagdag i kroppspøving. Erfaringsutveksling og vurdering var tema for samlingene. På fagdagene har også representanter fra Utdanningsdirektoratet deltatt med informasjon om endringer i læreplaner/vurdering. Til sammen har rundt 350 lærere i Hedmark deltatt på de fire fagdage, og de er godt mottatt.

Klagebehandling i matematikk for grunnskolen og grunnskoleopplæring for voksne

Fylkesmannen i Hedmark gjennomførte landsdekkende klagesensur i matematikk etter eksamen i grunnskolen og grunnskoleopplæring for voksne. Totalt ble det behandlet 271 klager i grunnskolen. Dette er en økning i antall klager fra 2012. De fleste av klagen ble behandlet i juli. Noen klager måtte behandles i august da klagen ikke var mottatt fra skolene. PAS fungerte bra ved gjennomføringen av klagesensuren. Det var 2 klager i grunnskoleopplæring for voksne.

Fylkesmannen i Hedmark

Særskild Rapportering	Spesifiser dersom avvik fra landsgjennomsnittet totalt eller på enkeltprøver)	Spesifiser dersom stor variasjon mellom skoleeiere innad i fylket	Vurdering av årsak til avvik	Beskrivelse av tiltak over skoleeiere med høy andel elever med fritak
Hvor stor andel av elevene har fått fritak fra deltakelse på nasjonale prøver	Fritaksprosenten har gått ned og både i 5. og 8. trinn ligger nå under eller likt med landet på alle prøver unntatt lesing på 8.trinn hvor Hedmark ligger 0,2% over landet. Ellers: Eks. 8.trinn engelsk: landet 2,3%, Hedmark 2,1% 5.trinn engelsk; Landet 4,2% Hedmark 3.0%	Som før. Hedmark har mange små kommuner og skoler hvor enkeltelever gir store utslag. Følger som før andelen med spesialundervisning	I Hedmark har 7,5% av elevene spesialundervisning. Denne andelen har gått ned de siste 3 årene. Fritaksprosenten ligger godt under det.	Rutinemessig i vår kontakt med kommunene. Andelen fritak er redusert de siste 3 årene. Vi har ikke prioritert særskilt tilsyn på området.

31.7 Tilskuddsforvaltning

Oppdraget er utført i samsvar med retningslinjene for tilskuddsforvaltningen.

a) Embetets ressurser

Arbeidet utføres i all hovedsak av en medarbeider.

b) Kompetanse

Fylkesmannen har høy faglig kompetanse gjennom formell kompetanse fra høgskole og relevant praksis.

c) Metodikk og strategier

Søknadene er kontrollert i forhold til nødvendig dokumentasjon. Det er foretatt kontroll i tråd med retningslinjene. Foruten skriftlig innrapportering og søknad har saksbehandler hatt mye telefonkontakt med kommunene. Fylkesmannen har gode rutiner for å kunne sammenligne utviklingen på området.

d) Andre forhold i fylket

Kap. 225 post 60 Tilskudd til landslinjer

Søknad fra fylkeskommunen er mottatt og kontrollert etter retningslinjene før oversending til Utdanningsdirektoratet.

Kap 225 post 64 Tilskudd til opplæring av barn og unge asylsøkere i mottak

Det er foretatt kontroll i henhold til retningslinjene for ordningen del II, pkt. 12.1. Det er kontrollert at antall elevmåned stemmer med oppgitte tidsrom. Eventuelle feil eller mangler blir tatt opp med kommunen pr. telefon eller e-post og rettet før utbetaling av tilskudd. Behovet for slike henvendelser har vært klart mindre i 2013 enn tidligere år. Det er ikke funnet avvik som tilsier videre oppfølging. Budsjetttrammen for 2013 var tilstrekkelig til at alle søknadene ble utbetalt i budsjettåret. Beleggslistene er mottatt fra UDI og disse er gjennomgått.

Kap 225 post 64 Tilskudd til opplæring av barn og unge asylsøkere i omsorgssenter

Samme prosedyre som for barn og unge asylsøkere i mottak. Det var i 2013 en kommune i Hedmark som mottok tilskudd for enslige mindreårige asylsøkere i omsorgssenter, det samme som i 2012. Beleggslistene er mottatt fra UDI og disse er gjennomgått.

Kap. 225 post 66 Tilskudd til leirskoleopplæring

Det er kontrollert at mottatte søknader inneholder den foreskrevne dokumentasjon. Det har i 2013 bare i liten grad vært nødvendig med direkte kontakt, pr telefon og/eller epost med kommunene for å få på plass den foreskrevne dokumentasjon. Dokumentasjon fra leirskolene er kontrollert opp mot søknadene. Dataene fra søknadene er lagt inn i en database (excelark) som går over flere år. Dette gir god oversikt i et lenger tidsperspektiv enn det enkelte budsjettår. Det er 1 kommune som ikke har søkt om tilskudd i 2013 mot 4 i 2012. En kommune får sitt tilskudd for høstsemesteret utbetalt i 2014. De utførte kontrollhandlinger anses å være mer enn tilstrekkelige i forhold til risiko og vesentlighet.

Kap. 227 post 62 Tilskudd til Fjellheimen leirskole

Det er i 2013 gjennomført en noe utvidet økonomikontroll på grunn av endringer i budsjett/regnskap for 2012. Kontrollen avdekket ikke forhold som krever videre oppfølging. Deltakerlisten 2012 er mottatt og kontrollert. Det samme er regnskapet. Aktivitetskravet er innfridd.

Resultatområde 32 Oppgaver for økt kvalitet i grunnopplæringen

Videreutdanning

Oppdraget er gjennomført i henhold til resultatkravet. Midler til videreutdanning er utdelt etter deltakelse. Det er mye regionalt samarbeid knyttet til etterutdanningsmidlene. 4 av 22 kommuner deltar ikke i videreutdanningstilbudet med økonomi som begrunnelse. Omlag 60 lærere deltar i hvert semester i 2013/14.

Fylkeskommunen har redusert sin deltakelse. En privatskole deltar i videreutdanningen.

Skoleporten

Arbeidet med Skoleporten er utført i samsvar med oppdraget

Erfaring og kunnskapsinnhenting

Oppgavene er utført i henhold til embetsoppdraget.

Hedmark deltok i vurdering for læring i pulje 3. Vi har veiledet i forhold til skoleporten, men bruken er foreløpig ikke i tråd med ambisjonene.

Tilpasset opplæring og spesialundervisning

Arbeidet er utført i samsvar med oppdraget og med måloppnåelse.

32.2 Kompetanseutvikling

a) *Embetets ressurser*

To ansatte har arbeidet på område 32.2: En medarbeider har hatt EVU arbeidet som prioritert oppgave i 2013, i tillegg har en medarbeider arbeidet med vurdering for læring i pulje 3. Det har vært avsatt tilstrekkelig tid til området.

b) *Kompetanse*

Saksbehandlerne har høy formell kompetanse fra universitet, relevant yrkeserfaring fra grunnopplæringen og lang erfaring med denne typen arbeid.

c) *Metodikk og strategier*

Fylkesmannen har hatt kompetanseutvikling som tema på møter og samlinger for skoleeiere. Det har vært god dialog med skoleeierne og jevnlig møtevirksomhet i regional sammenheng hvor kompetanseutvikling har vært tema. Utdanningsdirektøren har satt Kultur for Læring på dagsorden som en viktig faktor i *kompetansehevingen*

Informasjon

Fylkesmannen har stimulert og bidratt til deltakelse og regionalt samarbeid.

Videreutdanning

Tiltakene rundt videreutdanning er utført i henhold til oppdraget. ca 63 lærere har vært i gang med studier i 2013. 4 av fylkets 22 kommuner deltok ikke i ordningen, dette er en bedring i forhold til 2012. De 4 små kommunens begrunnelser varierer fra manglede behov til økonomi. Fylkeskommunen har redusert sin deltakelse ut fra økonomi.

Rapportering

Skoleeiers elektroniske rapport for 2012 ble fulgt opp.

Fylkesmannen sendte som tidligere ut en forhåndsversikt over hvilke midler skoleierne hadde fått av staten.

Det ble positivt mottatt.

Samarbeid EVU

Kommunale etterutdanningsplaner er som tidligere i hovedsak regionale.

Utbetaling av midler

Midler til videreutdanning er fordelt. Bruken av midlene er kontrollert.

Oppfølging av St.meld. 22

Fylkesmannen har deltatt i GNIST-samarbeidet. I Hedmark er det forankret i KS. GNIST-stillingen er plassert hos Høgskolen i Hedmark. Det har vært hyppige møter i partnerskapet. Hedmark fikk to stillinger til utviklingsveiledere, som er besatt og lagt til Elverum kommune.

Hedmark hadde fire pilotskoler i skolebasert vurdering. Egen rapport ble sendt til direktoratet.

Vurdering for læring

Vurdering for læring pulje 3

Samtlige regioner i Hedmark har vært representert i arbeidet med vurdering for læring.

Skoleeierne har levert sine underveisrapporter til FM i Hedmark. Fylkesmannens oppsummering og vurderinger er sendt Utdanningsdirektoratet.

Vurdering for læring pulje 4: gjelder ikke Hedmark

d) *Andre forhold i fylket*

Det vesentligste er rapportert i punktene ovenfor.

32.3 Skoleporten

Arbeidet med Skoleporten er utført i samsvar med oppdraget.

a) *Embetets ressurser*

Alle ansatte har tilgang til skoleporten, men en saksbehandler har hatt hovedansvaret og detaljkunnskapen. Det var avsatt tilstrekkelig tid på dette fagområdet, men på grunn av langtidsfravær er ikke planene gjennomført som

forutsatt. Særlig omfanget av veiledning ble redusert.

b) Kompetanse

Saksbehandler er godt kvalifisert og har arbeidet med Skoleporten siden oppstart. I hennes fravær har vi ikke hatt kapasitet til å sette andre inn i arbeidet.

c) Metodikk og strategier

Vi har avholdt dagsamling hvor nesten alle grunnskolene i Hedmark deltok. Tema var ståstedsanalysen hvor også skoleporten inngår. Fylkesmannen får henvendelser fra skoleeier og skoleledere om funksjonalitet og praktisk bruk av innholdet i skoleporten. Det ble gitt brukerstøtte ved behov, fortrinnsvis pr. telefon.

d) Andre forhold i fylket

Vårt inntrykk er at de ulike verktøyene brukes i varierende grad. Alle kommunene bruker verktøyet i skoleporten ved utarbeidelse av den årlige tilstandsrapporten som Fylkesmannen mottar. De store kommunene bruker skoleporten i tillegg til egne systemer i analysearbeidet. Kommunene gir uttrykk for at det er nødvendig med egne systemer i tillegg, da skoleporten ikke dekker alle behov i kvalitetsarbeidet.

Tall fra skoleporten brukes som grunnlag for embetets tilsynsarbeid, i tillegg til data i GSI og KOSTRA. Fylkesmannen i Hedmark utarbeider årlige "kommunebilder". Disse inneholder relevante data på skole- og barnehageområdet, og brukes i embetsledelsens møter med kommunene.

32.4 Erfarings- og kunnskapsinnhenting

Oppgavene er utført i henhold til embetsoppdraget.

a) Embetets ressurser

Det har vært avsatt ressurser i form av tid og penger til å kunne utføre dette oppdraget.

b) Kompetanse

Avdelingen har høy, faglig kompetanse på området gjennom formell kompetanse fra høgskoler og universitet, yrkeserfaring fra pedagogisk og administrativt arbeid i grunnskole, videregående opplæring og hos Fylkesmannen.

c) Metodikk og strategier

Arbeidet har blitt utført individuelt og i team, og informasjonsinnhenting fra kommunene er utført gjennom skriftlig dokumentasjon, møter og intervju. Statistikk fra GSI, PAS og Skoleporten er innhentet, bearbeidet og presentert overfor skoleeiere og skoleledere.

d) Resultatkrav

Vi har bistått Utdanningsdirektoratet i erfarings- og kunnskapsinnhenting på nasjonale utdanningspolitiske satsingsområder.

Nasjonale prøver

Resultater fra elevenes læringsmiljø er hentet fra Skoleporten og videre bearbeidet. Resultater for fylket er hentet ut fra nasjonale prøver (og eksamensresultater) og videre bearbeidet som grunnlagsmateriale for avdelingen. Materialet er, og vil videre bli brukt som grunnlag for nasjonale tilsyn og andre tilsyn etter opplæringsloven. Resultatene er også tatt opp under regionmøter og veiledningsmøter. Skolenes arbeid med vurdering ift. fagplaner, kompetansemål og kriterier er etterspurt gjennom veiledningsmøter på skoler og i etterkant av tilsyn. Regionmøter er gode arenaer der Fylkesmannen kan innhente opplysninger om kommunenes oppfølging av nasjonale satsinger, og samtidig informere og veilede om dette.

Dronning Sonjas skolepris

Fylkesmannen i Hedmark har videreformidlet informasjon om Dronning Sonjas skolepris, og nominert en skole fra Hedmark. Fagerlund skole i Ringsaker kommune som ble kåret til vinner av Dronning Sonjas skolepris i 2012 skal delta på workshop i Nordisk Ministerråds utdanningskonferanse i København i januar 2014.

Veiledningskorps

Informasjon om veilederkorps og rekruttering av veiledere ble sendt skoleeiere, men ingen har meldt sin interesse.

Målrettet innsats mot mobbing

Fylkesmennene i region Midt-Norge vurderte i begynnelsen av mai hvilke kommuner/skoler som hadde behov for særskilte støttetiltak. Hedmark hadde en. Vi anså at denne kommunen hadde kompetanse og kapasitet til å følge opp skolene selv. Vi skal kontrollere utviklingen i mobbetallene. Kommunen er også med i et tre-årig kompetanseutviklingsprogram i samarbeid med Høgskolen i Hedmark kalt "Framtida er nå", samt den nasjonale

satsingen "Ungdomstrinn i utvikling" der klasseledelse er et av temaområdene. Kommunen har i flere år gjennomført dialogmøter med alle skolene der elev- og foreldreundersøkelsen har vært tema. Fra høsten 2013 ble disse undersøkelsene også fulgt opp i skolenes SU-møter. I samarbeid med Mental helse og Internasjonalt råd markeres Verdensdagen for psykisk helse, internasjonal uke og Utdanningsdirektoratets antimobbekampanje.

På den aktuelle skole har det psykososiale miljøet blitt evaluert og det er satt i verk forskjellige tiltak for å bedre dette. Skolen har nå trivselsledere ute i friminuttene, fadderordning gjennom hele året, fellesaktiviteter for hele skolen og ekstra inspeksjon ute i "urolige" perioder. Det har kun vært en henvendelse angående mobbing.

Tilsyn med elevenes psykososiale miljø avdekket at antall avvik varierer. Enkelte kommuner manglet rutiner og dermed også et system for å fange opp hvordan elevens psykososiale miljø egentlig er. Vi vil derfor prioritere å føre tilsyn med 9A i flere kommuner i 2014.

Det har vært få henvendelser på dette området i 2013, men de har enkeltvis vært omfattende og krevende.

Tall fra Elevundersøkelsen vil ikke bli publisert på skolenivå før senere, men tall for fylket viser at Hedmark ligger omtrent på landsgjennomsnittet.

e) Andre forhold i fylket

Fylkesmannen innhentet opplysninger fra kommunene som grunnlag for innrapportering til Utdanningsdirektoratet innen gitte satsningsområder, blant annet vurdering for læring.

32.5 Tiltak innenfor tilpasset opplæring, spesialpedagogisk hjelp og spesialundervisning

Arbeidet er utført i samsvar med oppdraget.

a) Embetets ressurser

Det har vært avsatt tilstrekkelige ressurser.

b)Kompetanse

Personalet som har gjennomført tiltakene har god formell pedagogisk og spesialpedagogisk kompetanse fra høyskoler og universitet, juridisk kompetanse og lang erfaring på området.

c)Metodikk og strategier

Informasjon og veiledning.

Vi har i forbindelse med samlinger, møter og henvendelser informert om regler for tilpasset opplæring, spesialpedagogisk hjelp til barn under opplæringspliktig alder og spesialundervisning.

Konkrete tiltak:

Fylkesmannen har gjennomført to regionale samlinger med tema tilpasset opplæring og St.meld. nr 18 Læring og fellesskap. Samlinger i de to andre regionene ble gjennomført i 2012. Disse samlingene har vært et satsingsområde og målgruppe har vært skoleeier, PP-ledere, rektor og to lærere fra alle grunn- og videregående skoler i fylket. Samlingene har hatt ca. 300 deltakere og fikk gode tilbakemeldinger.

Fylkesmannen har videreført samarbeidet med lederne av PPT. Fylkesmannen deltar i nettverk for PP-ledere. Det ble avholdt 4 nettverkssamlinger. Tilpasset opplæring, spesialundervisning og spesialpedagogisk hjelp var tema på disse møtene i tillegg til informasjon av prinsipiell karakter. I tillegg har vi videreført kompetansehevingen av alle ansatte i PPT Hedmark. Målsettingen er å bidra til å heve kvaliteten på tjenesten og å få en mer enhetlig PPT. I 2013 var fokus å øke kompetansen innen systemrettet arbeid. Alle PP-tjenester i Hedmark deltok på en todagers samling der Høgskolen i Hedmark hadde det faglige ansvaret. Arbeidet videreføres og følges opp med ny samling i februar 2014.

Fylkesmannen har i 2013 arrangert en barnehagekonferanse med tittelen "Profesjonelle voksne for en god barndom". Fylkesmannens helse- og sosialavdeling satte fokus på temaet «Samarbeid mellom barnehage og barneverntjeneste» Konferansen samlet ca 200 deltagere fra barnehagestyrere, pedagogiske ledere, barnehagemyndighet og andre faggrupper som arbeider med barn i førskolealder.

Fylkesmannen gir informasjon og veiledning vedrørende opplæring innenfor kriminalomsorgen og sosiale og medisinske institusjoner.

Fylkesmannen har gitt veiledning om voksnes rettigheter gjennom klagesaksbehandling og henvendelser fra opplæringsinstitusjoner. Fylkesmannen deltar i nettverk for voksenopplæringsstentrene og formidler også der

informasjon og veiledning om voksens rettigheter.

Ha sammenstilt og formidlet dokumentasjon om opplæringen til barn, unge og voksne med behov for særskilt hjelp og støtte i kommunene og fylkeskommunen.

Fylkesmannen har innhentet informasjon fra kommunene og fylkeskommunen om arbeid med opplæringen til barn, unge og voksne med behov for særskilt hjelp og støtte. Denne informasjonen ble formidlet i de regionale samlingene.

Egenvurdering

Ut fra Fylkesmannens vurdering har embetet god kompetanse på området, vi har en langsiktig strategi og har innfridd resultatkravene.

Fylkesmannen har et godt samarbeid med PPT og skoleeiere og det er informert om mål og strategier for spesialundervisning og tilpasset opplæring for skoleeiere, PPT og lærere. Fylkesmannen har bidratt til kompetanseheving for PPT innen systemrettet arbeid. Kommunene, i samarbeid med PPT, arbeider med å gi god tilpasset opplæring slik at behov for spesialundervisning kan reduseres. Antall vedtak om spesialundervisning har gått ned fra 8,2% i 2012/13 til 7,2% i 2013/14. Antall klagesaker til Fylkesmannen på dette området er også redusert. Flere fullfører videregående opplæring.

Det har vært rettet et stort fokus mot tilpasset opplæring, spesialundervisning og spesialpedagogisk hjelp i 2013. Temaet er viet mye oppmerksomhet i de sammenhenger hvor dette har vært naturlig, og er løftet fram som et grunnleggende prinsipp. Utfordringen er å vurdere hvor store ressurser som skal brukes på dette området og hvor mange tiltak som forventes igangsatt.

Tverrfaglig og tverretatlige nettverk.

Fylkesmannen har i møter og gjennom klagesaksbehandling påpekt viktigheten av tverrfaglig og tverretatlig samarbeid og nettverksutvikling mellom skoleeiere, PPT, Statped og andre fagmiljøer for å ivareta barn og unges rettigheter. Fylkesmannen har også med bakgrunn i klage initiert og deltatt i nettverk med skoleeier, skole, PPT og anbefalt nødvendighet av tverrfaglig og tverretatlig samarbeid.

Fylkesmannen har hatt møte med Statped for å gjennomgå Statped sitt oppdrag og FM sitt oppdrag og muligheter for samarbeid knyttet til dette.

Fylkesmannen har gjennomført en barnehage- og skolefaglig samling med tema tverrfaglig og tverretatlig samarbeid. Målgruppen på denne samlingen var skoleeiere, rektorer, ledere PTT, leder BUP Hedmark og Statped.

Oppvekst og utdanningsavdelingen i samarbeid med Helse og sosialavdelingen arrangerte en fagdag for ledere av BUP i regionene i Hedmark, PPT og regionale representanter for skoleeiere med tema Tverrfaglig og tverretatlig samarbeid. Det ble ytret ønske om årlige samlinger.

Det er opprettet en tverretatlig gruppe knyttet til Ny GIV med kontaktpersoner fra SH-avd og OU-avd hos Fylkesmannen og prosjektleder Ny GIV. Overgangsprosjektet Hedmark fylkeskommune. Det er i møte informert om tiltak og prosjekter som den enkelte etat og avdeling har ansvar for. Hensikten med gruppen er å samarbeide og se forhold rundt utsatte barn og unge i en helhet. Fylkesmannen har deltatt på Kunnskapsdepartementets samlinger om Ny GIV i 2013.

Fylkesmannen har i en to-årsperiode avsatt midler for å stimulere til et godt samarbeid mellom tjenester for utsatte barn og unge i kommunene. Dette Barn- og ungeprosjektet fases ut i 2014.

Egenvurdering

Vi har etablert et internt samarbeid som skal stimulere til tverrfaglig og tverretatlig samarbeid som omfatter barn, oppvekst og opplæring og som skal følge med på om slikt samarbeid skjer på lokalt nivå. Vi har hatt interne møter og vi har arrangert to samlinger med eksterne samarbeidsparter der det har vært fokus på dette temaet. Det er positive tilbakemeldinger på dette, og fylkesmannen mener å ha bidratt til at de ulike sektorene har større fokus på at arbeid med barn og unge som har sammensatte problemer blir bedre koordinert.

Fylkesmannen i Hedmark har planer om et enda mer systematisk samarbeid internt kommende år med det mål at vi kan fremstå med en helhetlig innsats. Det vises til kapittel 2 i årsrapporteringen og beskrivelsen av arbeidet med *kultur for læring - organisering av sektoren i fylket*.

Resultatområde 33 Tilsyn og forvaltningsoppgaver på barnehageområdet

Tilsyns- og forvaltningsoppgavene på barnehageområdet er utført i henhold til oppdraget. Teamet som arbeider på barnehagefeltet har bred kompetanse på masternivå på områdene pedagogikk/barnehageforvaltning, juss og samfunnsøkonomi.

Tilskudd

Resultatet for tilskuddsforvaltningen anses som god. Tilskuddene er utbetalt uten ugrunnet opphold. Det er ikke mottatt klager på vedtak.

Klager

I 2013 hadde vi åtte klagesaker med temaet likeverdig behandling.

Informasjon og veiledning

Resultatkravene er innfridd og måloppnåelsen vurderes som god. Det har vært tilstrekkelig kompetanse og ressurser til å oppfylle resultatkravene.

Fylkesmannen har gjennomført ulike veiledningstiltak i tillegg til løpende veiledning av barnehageeiere og kommunen som barnehagemyndighet.

Tilsyn

Fylkesmannen anser at mål for tilsyn er nådd på en god måte innenfor eksisterende rammer og betingelser. Embetet har gjennomført tilsyn med fem kommuner, derav tre stedlige.

Gjennomgående funn i tilsynene er uklarerheter rundt kommunenes eier- og myndighetsoppgaver, ofte relatert til kommunens organisering og delegering av ansvar. Videre er anvendelse av forvaltningslovens regler i saksbehandlingen et forbedringspotensial i flere kommuner.

Årsmelding

Måloppnåelsen vurderes som god.

33.1 Tilskuddsforvaltning

Resultatet for tilskuddsforvaltningen anses som god. Tilskuddene er utbetalt uten ugrunnet opphold. Det er ikke mottatt klager på vedtak i tilskuddssaker i 2013.

Kunnskapsdepartementet

Tilskuddsordningene er forvaltet i samsvar med oppdraget og etablerte utbetalingsrutiner og vurderes som god. Kontroller er gjennomført som del av saksbehandlingen for tilskudd til faste plasser i midlertidige lokaler og investeringstilskudd. Sakene som er behandlet gjelder etterslep fra 2011. Det er fattet ett vedtak om tilbakebetaling av investeringstilskudd etter nedleggelse av barnehage.

Utdanningsdirektoratet

For tilskudd til tiltak for å bedre språkforståelsen blant minoritetsspråklige barn i førskolealder er innrapporterte tall kontrollert mot tall fra tidligere år, oversikt over antall minoritetsspråklige barn er oversendt kommunene som barnehagemyndighet for deres kontroll. Kommunene er kontaktet ved unaturlige avvik.

Det er innhentet informasjon fra kommunene om rutiner for kontroll med forutsetninger for tilskudd til minoritetsspråklige og kontroll med at vilkårene for investeringstilskudd og tilskudd til faste plasser blir overholdt. Avvik vil bli fulgt opp i tilsyn.

33.2 Klagesaksbehandling

Klagesakene på barnehageområdet er behandlet i henhold til oppdraget.

Det har vært fire klagesaker etter forskrift om likeverdig behandling. Dette er saker som ofte er sammensatte og som vi bruker en del tid på. Private barnehagers landsforbund er ofte fullmektig for barnehagen og de skriver klager med mange klagepunkter. Kommunen svarer så godt de kan på disse klagene ut fra de ressursene som de har på barnehageområdet.

Vi har en del henvendelser med spørsmål i forbindelse med barnehageloven med forskrifter hvor vi gir veiledning. Vi tror at dette i noen tilfeller fører til at det ikke blir klagesaker til oss.

Type Klage	Medhold/delvis medhold	Ikke medhold	Opphevet	Avvist	Sum
Barnehageloven § 10	0	0	0	0	0
Barnehageloven § 16	0	0	0	0	0
Forskrift om familiebarnehager § 7	0	0	0	0	0
Forskrift om foreldrebetaling § 5	0	0	0	0	0
Forskrift om likeverdig behandling av barnehager i forhold til offentlige tilskudd	2	0	0	2	4
Forskrift om midlertidig og varig dispensasjon og unntak frå utdanningskravet for styrer og pedagogisk leder § 4	0	0	0	0	0
Forskrift om pedagogisk bemanning § 3	0	0	0	0	0

Merknad

I 2013 hadde vi fire klagesaker med temaet likeverdig behandling. Det varierer fra år til år hvor mange klager vi får på dette temaet.

33.3 Informasjon og veiledning

Resultatkravene er innfridd og måloppnåelsen vurderes som god. Det har vært tilstrekkelig kompetanse og ressurser til å oppfylle resultatkravene.

Veilednings- og informasjonsarbeidet er ivaretatt bl.a. ved møter og samlinger for kommunene og embetets deltagelse på regionale møter. I tillegg er det gjennomført konferanser for private og kommunale barnehageeiere, barnehageansatte og deres samarbeidspartnere.

Tiltak med særlig god effekt

Det er gjennomført konferanser for styrere, pedagogiske ledere, barnehagemyndigheten og barnehagens samarbeidspartnere. Blant annet en konferanse med temaet *profesjonelle voksne for en god barndom*. Innhold i konferansene var veilederne *barns trivsel - voksnes ansvar og til barns beste* - samarbeid mellom barnehage og barneverntjenesten, og barnehagepersonalets betydning i barns liv med refleksjoner rundt praktisk arbeid og tiltak.

I forbindelse med tilsyn har kommunene fått tilbud om veiledning på selvvalgte områder innenfor tilsynets temaområde. Målet har vært å bidra til at kommunene som barnehagemyndighet kommer i gang med å finne løsninger for å lukke avvik, og korrigere forhold som har gitt merknader. Fylkesmannen har hatt gode erfaringer og fått gode tilbakemeldinger på tilbudet.

Likeverdig behandling ved tildeling av offentlige tilskudd til ikke-kommunale barnehager

Det ble i august arrangert todagerskonferanse med tema likeverdig behandling og nye bestemmelser i barnehageloven om tilskudd og foreldrebetaling (ny § 14a og 16 a samt endring i § 16). Konferansen var for private barnehageeiere og kommunen som barnehagemyndighet, og ble arrangert i samarbeid med Fylkesmannen i Oppland. Dag to var kommunen som barnehagemyndighet invitert til nærmere gjennomgang av funn i klagesaker, dialog, gruppesamtaler og avklaring av juridiske og praktiske problemstillinger. Tiltaket vurderes som et viktig bidrag i regelverketterlevelsen, og til felles forståelse av regelverket av private barnehageeiere og barnehagemyndigheten.

33.4 Tilsyn

Fylkesmannen vurderer at mål for resultatområdet er nådd.

Tilsynsobjektene, er valgt ut etter ros- og vesentlighetsvurderinger. Grunnlag var Årsmelding 2012, informasjonsinnhenting fra juni 2012 og opplysninger fra fylkesmannens egne "Kommunebilder". Det ble særlig satt fokus på pedagogtethet vs. antall barn og alder, styrerressurs og antall dispensasjoner.

På grunnlag av ros- og vesentlighetsvurderingene ble det valgt kommuner hvor:

- det er flere tilfeller av lav pedagog bemanning og styrerressurs
- det er et forholdsmessig høyt antall dispensasjoner
- det er avvik fra tidligere tilsyn som ikke er lukket
- det er lenge siden Fm har hatt tilsyn med barnehagemyndigheten

På grunnlag av ROS-vurderingen ble også tema for tilsynene valgt.

Embetet har gjennomført tilsyn med fem kommuner, derav tre stedlige. For en kommune var tema § 8, 1. ledd, og en oppfølging av manglende lukking av avvik. Valgte temaer var kommunen som barnehagemyndighet, godkjenning, tilsyn, pedagogisk bemanning og øvrige personale. Alle tilsyn ble gjennomført etter systemrevisjonsmetoden. Ved stedlige tilsyn ble det innhentet dokumenter ca. fire uker før åpningsmøte og intervjuer. Gjennomgang av foreløpig tilsynsrapport ble gjort i sluttmøte ca. tre uker etter åpningsmøte og intervjuer. Ved dokumenttilsyn ble det etterspurt dokumentasjon for de valgte temaområdene og sluttmøte ble gjennomført hos tilsynskommunen med gjennomgang av foreløpig tilsynsrapport.

Det ble avdekket avvik i fire av tilsynene, til sammen fire avvik. I tillegg ble det gitt sju merknader fordelt på tre kommuner.

Embetet vurderer at avvik i hovedsak blir rettet på en god måte. Embetet har hatt et oppfølgingsarbeid med to kommuner for å sikre at de lukker avvik fra tilsyn før 2013. Fylkesmannen har mottatt erklæringer fra kommunene om at avvikene er lukket. Når denne ikke tilfredsstiller Fylkesmannens krav eller hendelser har avdekket at korrigeringen ikke har ført til endring av praksis, vil kommunen bli fulgt opp videre i 2014.

Kapasiteten hos tilsynsteamet har vært noe redusert i 2013 på grunn av sykefravær, men det er prioritert slik at kravet på 5 tilsyn er gjennomført. To av tilsynene ble avsluttet med sluttmøte i uke 3 i 2014. Embetets tilsynsteam har i hovedsak bestått av to personer med kompetanse innenfor fagområdene samfunnsøkonomi/samfunnsplanlegging, barnehagefag/ pedagogikk, veiledning/coaching. I tillegg har teamet hentet annen kompetanse, herunder juss, ved behov.

Embetet har gjennomført informasjons- og dokumentinnhenting fra alle kommunene i fylket for å overvåke sektoren og som grunnlag for utvelgelse av tilsynsobjekter, temaer og som grunnlagsmateriale i tilsyn.

For å bedre måloppnåelsen på tilsynsområdet inviterte fylkesmannen til møte med alle kommunene. Målet var å få til økt felles forståelsen av tilsyn som et kontroll- og styringsmiddel, presentere funn, gjennomgå regelverk, tydeliggjøre kommunens rolle som barnehagemyndighet og drøfte hvordan vi gjennom tilsyn kan sikre kvalitet på barnehage tilbudet.

Gjennomgående funn i tilsynene er uklarheter om kommunenes eier- og myndighetsoppgaver, ofte relatert til kommunens organisering og delegering av ansvar. Videre er anvendelse av forvaltningslovens regler i saksbehandlingen et forbedringspotensial i flere kommuner.

Fylkesmannen har deltatt på grunnkurs og metodekurs for ny tilsynsmetodikk samt møter om tilsyn på barnehageområdet. Embetet har også bidratt i utvikling av ny tilsynsmetode med en medarbeider i arbeidsgruppa.

33.5 Kontroll av årsmelding per 15/12 og årsregnskap for ikke-kommunale barnehage

Måloppnåelsen vurderes som god.

Oppfølging av frister

Innrapporteringene fra kommunene er fulgt opp i henhold til frister. Det er gitt veiledningsbistand i forhold til faglige spørsmål i forbindelse med utfylling av årsmeldinger og årsregnskapskjema.

Kvalitetssikring

Årsmeldingene er kontrollert før godkjenning. Kontrollarbeidet har hatt særlig fokus på gjennomgang av antall barn, pedagogisk bemanning, total bemanning, styrerressurs og dispensasjoner. I tillegg er det foretatt rimelighetsvurdering av andre opplysninger. Ved spørsmål er kommunen kontaktet og eventuelle feil rettet. Informasjonen er brukt i risiko og sårbarhetsanalysene på barnehageområdet.

Resultatområde 34 Oppgaver for økt kvalitet i barnehagen

Økt kvalitet i barnehagen

Fylkesmannen anser at målene er nådd.

Kompetanseutvikling og rekruttering

Kompetanseutviklings- og rekrutteringstiltakene er gjennomført etter de presiseringer som er gitt i oppdraget. Det er initiert og etablert konkrete tiltak i samarbeid med kommuner, høyskoler, universitet og aktuelle kompetansemiljøer for å sikre måloppnåelse på resultatområdet. Målet om økt kvalitet i barnehagesektoren

vrderes samlet sett som oppnådd.

Andre satsningsområder

Oppvekst

Embetet har vært en aktiv pådriver for å styrke kommunenes tverrfaglige og tverretatlige innsats over for barn og unge

Likestilling

Embetet har gjennom flere år samarbeidet med Likestillingscenteret om ulike tiltak.

34.2 Kompetanseutvikling og rekruttering

Fylkesmannen anser at målene er nådd.

Kompetanseutvikling: Målgruppe– organisering av ulike tiltak

Embetet har utført oppdraget som en aktiv pådriver ved å initiere, deltatt i informasjons- og samhandlingsmøter og fulgt opp ulike kompetanseutviklingstiltak overfor kommunene som barnehagemyndighet og barnehageeiere. Det er tilrettelagt individuelle kompetanseprogram der målgruppen har vært pedagogiske ledere med ansvar for de yngste barna (0-3 år). Det er etablert barnehagebaserte utviklingsprosjekter for å kunne implementere de nasjonale satsingsområdene i barnehagesektoren.

Barnehageledelsen i kommunene har gjennom flere år utviklet et tett samarbeid for å løse felles oppgaver. Det er etablert tre barnehagenettverk i fylket. Nord-Østerdal med seks kommuner, Sør-Østerdal med sju kommuner, samt de fire kommunene på Hedmarken. Barnehageadministrasjonen i de seks kommunene i Glåmdal/Odal deltar som parter i embetets prosjekt: *Barn og unge (2011– 2014)*, et tverretatlig og faglig nettverk som er etablert for å sikre at utsatte barn og unge opplever en bedre samordning av tjenester rettet mot målgruppen.

Status over kompetanseutviklingstiltak

Vennskap - Danning - Læring

Embetet avsluttet pilotprosjektet *Barnehagen som læringsmiljø og dannelsesarena* ved årsskiftet 2012/2013. Etter avtale med kommunene ble prosjektet videreført som barnehagebaserte utviklingsprosjekter med fokus på implementering av det nasjonale satsingsområdet: *Vennskap og deltakelse*. Implementeringsarbeidet rettet seg mot alle grupper ansatte i barnehagene. Erfaringer fra prosjektet viser at arbeidsformen med refleksjonsgrupper har bidratt til at det etableres gode læringsmiljøer i barnehagene. Det er opplevd som en hensiktsmessig metode som påvirker de ansatte til å bli mer bevisst på egen praksis og sitt arbeid med barna. Prosjektarbeidet har gitt økt bevissthet om barns vennskap og en større forståelse for hvilke prosesser som skjer ved danning av vennskap. Kunnskaper og erfaringer fra dette prosjektet har også overføringsverdi til andre tiltak for å videreutvikle kvaliteten på barnehagetilbudet. Både erfaringer fra pilotprosjektet og den videre satsingen med fokus på vennskap og deltakelse er løftet opp på ledernivå i kommunene som viktige bidrag for å styrke kvalitetene på det pedagogiske innholdet i barnehagesektoren på Hedmarken.

Vennskap - Trivsel - Likeverd

Barnehagenettverket i Nord-Østerdal har utviklet et treårig kompetanseprogram for alle barnehageansatte. Programmet omfatter implementering av veilederne: *Vennskap og deltakelse*, *Likestilt pedagogisk praksis - Søt eller tøff, et fritt valg* og *Barns trivsel - de voksnes ansvar*. Formålet med satsingen i regionen er å videreføre felles satsing på kompetanseutvikling for å videreutvikle og styrke barnehagen som pedagogisk institusjon og lærende organisasjon. Det faglige innholdet er delt inn i tre hovedområder: a) voksenrollens betydning for likeverd og likestilling i barnehagen, b) voksenrollens betydning for egenledelse i lek og læring i barnehagen og c) veiledningskompetanse og veiledningsarbeid som metode for refleksjon og læring.

Småbarnspedagogikk – Rammeplanens fagområder

Den tredje gruppen med 25 deltakere fullført kompetanseprogrammet i Småbarnspedagogikk ved Karlstad Universitetet (KAU) i juni måned (15 studiepoeng - fagområde kropp, bevegelse og helse). Evalueringen av studiet er positivt. Det er utarbeidet en sluttrapport for perioden 2010 – 2013 der studentene oppfordrer embetet til å videreutvikle studietilbudet i samarbeid med KAU. Dette fulgte embetet opp i fjerde kvartal i et samarbeid med vertskommunene og universitetet. På oppstartsmøte i februar 2014 deltar det pedagogiske ledere og styrere fra 30 barnehager som er interessert i å sette i gang med barnehagebaserte lokale utviklingstemaer relatert til fagområdene i Rammeplanen.

Kvalitetsutviklingsarbeid

Barnehagenettverket i Sør-Østerdal og Våler kommune har i samarbeid med Regionrådet utformet et treårig

kompetanseprogram for alle barnehagene i regionen. Foreløpig har embetet gitt økonomisk støtte til forprosjektet. Målgruppen omfatter ca 45 barnehager, 500 ansatte og 1800 barn. Av prosjektplanen går det frem at dette skal være et utviklingsprosjekt som øker kvaliteten i regionens barnehager, løfter hele gruppen av ansatte i barnehagen og som fører til en bevisst holdning til praksis som fremmer lek gjennom læring og læring gjennom lek. Embetet vurderer prosjektet som interessant og vil vurdere hvordan finansiering av eventuelle del-prosjekter kan realiseres innenfor rammen av tildelte oppdrags- og fullmaktsbrev fra KD/Udir.

Språkstimulering

Tidligere har embetet satset tungt på regionale språkstimuleringstiltak, jf. årsrapporten 2012. Veilederen, *Språk i barnehagen* er lagt til grunn for tildeling av øremerkede midler til de to kommunene i Sør- og Nord Odal høsten 2013. Prosjektet blir fulgt opp av embetet og sett i sammenheng med de øvrige kompetansetiltakene som er gitt nasjonal prioritet.

Kompetansetiltak – barnehageassistenter

Før kompetansetiltak for barnehageassistenter ble etablert høsten 2011 ble det gjort en kartlegging av kompetansenivået for assistenter i barnehagene i Hedmark. Den viste at andelen assistenter med barnehagefaglig utdanning var 27 %. På samme tidspunkt var andelen pedagogiske ledere med godkjent utdanning 94,6 %. Det ble prioritert å tilrettelegge et tilbud som førte til fagbrev i barne- og ungdomsarbeiderfaget for å øke kompetansen i assistentgruppen (jf. tabell under 34.2). Fylkesmannen har samarbeidet med Elverum videregående skole for å utvikle en kursrekke over tre moduler over en periode på ti måneder.

Dette kurstilbudet ble gjennomført i 2012 og prioritert også i 2013 fremfor å tilby kompetansehevingsstudie i høgskolens regi. I perioden 2011 - 2013 har antall assistenter med fagbrev i Hedmark økt fra 421 til 497.

Det er gjennomført kurstilbud for assistenter som fyller vilkår for å gå opp til fagprøven i barne- og ungdomsarbeiderfaget og et kurstilbud for assistenter med liten eller ingen utdanning for/erfaring fra arbeid i barnehage. Tilbud for assistenter som fyller vilkårene hadde høye søkertall, mens det var mindre interesse fra assistenter med liten eller ingen utdanning eller erfaring.

For å stimulere til økt kompetanseheving for assistenter har Fylkesmannen bidratt til å etablere et nettverk for denne yrkesgruppen. Hensikten er å skape en utviklingsarena for faggruppen i Hedmark, stimulere til økt læring og videre kompetanseheving, og skape gode ambassadører for yrket. Et av tiltakene i 2013 har vært å arrangere en fagdag med tema IKT i barnehagen, herunder bruk av sosiale medier. Dette tiltaket samlet 70 deltagere. I tillegg har nettverket etablert egen lukket gruppe på facebook, *Barnehagepilotene*. Den administreres av kursansvarlige på Elverum videregående skole.

I sluttevalueringene sier deltagerne at kurset har gitt økt faglig bevissthet og trygghet i jobben.

Assistentnettverket har også gitt mulighet til å markedsføre og rekruttere søkere til barnehagelærerutdanningen, noe flere av deltagerne har meldt interesse for.

GLØD - rekrutteringsarbeid

Embetet har fortsatt hatt ansvar for koordinering og ledelse av GLØD nettverket. Det er gjennomført 10 nettverksmøter i løpet av året. Nettverket har gitt økonomisk bistand til to studentambassadører fra barnehagelærerutdanningen for å være med i teamet fra Høgskolen i Hedmark som har stand på utdanningsmesser. I tillegg har nettverket vært representert på eller støttet lokale utdanningsmesser i Tynset, Hamar og Kongsvinger.

Koordinator har hatt fire møter med kommunikasjonsavdelingen hos Høgskolen i Hedmark og det er gjennomført et møte med kommunene i fylket.

Glødnettverket har i samarbeid med Fm Oppland utarbeidet egen brosjyre for Hedmark og Oppland med informasjon om barnehagelærerutdanningen ved Høgskolen i Hedmark. Denne er sendt ut til videregående skoler, nav, bibliotekene og kommunene.

I samarbeid med Høgskolen i Hedmark er det laget to filmer om barnehagelærerutdanningen. En om det ordinære utdanningsløpet og en om den arbeidsplassbaserte utdanningen. I samarbeid med elevbedrift ved Hamar katedralskole lages det også film om utdanningstilbudet i barne- og ungdomsarbeiderfaget.

GLØD-nettverket engasjerte Østlandsforskning til et arbeidsseminar høsten 2013. Dette for å bidra til at nettverkets medlemmer og kollegaer får større kunnskap om utfordringene for Hedmark innenfor temaområdet og for å bedre treffsikkerheten på våre tiltak. Det ble fremlagt aktuelt tallmateriale og presentert fremtidsscenarioer med ulike utviklingsprognoser. Disse viste behovet for bevisst og målrettet innsats for å rekruttere til

barnehagelæreryrkene.

En av utfordringene for kommunene i Hedmark er å rekruttere menn til arbeid i barnehagen. Fylkesmannen har henvendt seg til kommuner, med særlig lav andel menn som arbeider i barnehage, for å stimulere disse til å starte et rekrutteringsarbeid. Dette har så langt ikke vært mulig grunnet manglende kapasitet.

Region Nord-Østerdal er det området som har størst utfordringer med å rekruttere barnehagelærere. Det er derfor satt i gang arbeid med å få igangsatt arbeidsplassbasert barnehagelærerutdanning i dette området. Oppstart er planlagt til høsten 2014. Glød-nettverket vil bidra med støtte til rekruttering til studiet.

Embetet vurderer at nettverksarbeidet i tillegg til samarbeidet om å iverksette rekrutteringstiltak også gir en merverdi i form av informasjonsutveksling mellom deltagerne.

Kompetansetiltak	Samarbeidspartner/UH-institusjoner m.fl.	Antall deltakere totalt	Antall deltakere fra kommunale barnehager	Antall deltakere fra ikke-kommunale barnehager
Videreutdanning i barnehagepedagogikk		0	0	0
PUB-studier		0	0	0
Kompetansehevingsstudie for assistenter		0	0	0

Kompetansetiltak jf 20 mill.	Samarbeidspartner/UH-institusjoner m.fl.	Antall deltakere totalt	Antall deltakere fra kommunale barnehager	Antall deltakere fra ikke-kommunale barnehager	Midler pr tiltak(kr)
Fagbrev (praksiskandidatordningen)		60	36	24	1731500
Basiskompetanse for assistenter		10	5	5	408000

34.3 Andre satsingsområder

Oppgavene er utført i henhold til oppdraget.

Tverrfaglige satsingsområder - barn - oppvekst

Embetet har vært en aktiv pådriver for å styrke kommunenes tverrfaglig og tverretattlig innsats over for barn og unge. Det er tildelt skjønnsmidler til utvalgte kommuner som gjennomfører lokale utviklingsprosjekter rettet mot målgruppen. I felles fagmøter med deltakere fra kommunene har disse temaene vært tatt opp: Psykososialt arbeid med barn og unge, Barn i vanskelige livssituasjoner, Barnehagen som barnevernstiltak samt erfaringsformidling fra prosjekter som er i gang. Flere kommuner har gjennomført tiltak som *De utrolige årene*, *Barns psykiske helse*, *Styrk læringskjeden – barnehage/skole* og *systemforbedringer* av rutiner, internt og eksternt samarbeid med parter/profesjoner som møter barn, unge og deres foresatte.

Handlingsplan likestilling – Veileder for likestilt pedagogisk praksis

Embetet har gjennom flere år samarbeidet med Likestillingssenteret. I samarbeid med kommunene på Hedmarken har nettverket arrangert en Likestillings- og likeverdiskonferanse for barnehageansatte som samlet barnehageansatte (100) fra hele fylket. Årets konferanse handlet om *Kjønnsroller og barns handlingsrom*.

Likestillingssenteret har gjennomført i alt fem kurs for barnehageansatte (220) med bakgrunn i kurspakken utviklet i samarbeid med Dronning Mauds Minne og Kanvas på oppdrag fra KD/Udir. Fylkesmannen har hatt ansvar for motivasjonsoppgaven for at kompetansen fra kurset skulle nå frem til flest mulig deltakere fra barnehagene. Kommunene er blitt oppfordret til å implementere kurset *Søt eller tøff – et fritt valg* og *Veiledere for likestilt praksis i barnehagen* som basiskunnskaper for prosjekter om *Vennskap* og *Barns Trivsel*.

Egenvurdering

Det har vært et overordnet mål at tiltak som er iverksatt og gjennomført skal svare på behov som barnehagemyndigheten og barnehageeiere i Hedmark har dokumentert i egne strategi- og handlingsplaner. Vi anser at de tiltakene som har vært gjennomført har truffet bra, vi får gode tilbakemeldinger fra barnehagens ansatte, eierne og barnehagemyndigheten i forhold til dette.

Medarbeiderne i embetets *Barnehageteam* har tverrfaglig kompetanse på barnehageområdet. På bakgrunn av

barnehagefaglig, samfunnsfaglig og juridisk kompetanse, har teamet gode og velfungerende kommunikasjonskanaler til de tre nivåene, ansatte, eierne og kommuneledelsen.

De ansatte i embetet har hatt tilstrekkelige ressurser og muligheter til å delta fra flere fagkurs med barnehagerelaterte temaer og vært representert på direktoratets ulike fag møter for sektoren.

Samlet sett vurderes mål og resultatoppnåelsen som tilfredsstillende.

Ressursrapportering

Resultatområde	Kapittel 1510	Fagdep.
31.1 Tilsyn	kr 1 845 606,48	kr 239 463,24
31.4 Informasjon og veiledning	kr 240 594,05	kr 8 359,85
31.5 Eksamen, nasjonale prøver og kartl. prøver	kr 459 901,61	kr 0,00
31.9 Annet tilsyn og forv. på utd.omr. (rest 31)	kr 1 134 550,99	kr 101 729,83
32.2 Kompetanseutvikling	kr 508 842,25	kr 20 122,67
32.3 Skoleporten	kr 70 410,76	kr 0,00
32.9 Andre oppg. for økt kval. i gr.oppl.(rest 32)	kr 224 624,54	kr 153 678,04
33.1 Tilskuddsforvaltning	kr 167 280,64	kr 0,00
33.2 Klagesaksbehandling	kr 114 125,35	kr 0,00
33.3 Informasjon og veil. bh	kr 0,00	kr 0,00
33.4 Tilsyn	kr 958 187,13	kr 0,00
33.5 Kontroll av årsmelding og årsregnskap	kr 776,20	kr 0,00
33.9 Andre tilsyn og forv. på b.hageomr. (rest 33)	kr 122 454,38	kr 0,00
34 Oppgaver for økt kvalitet i barnehagen	kr 377 919,07	kr 5 769,16
36 Landsdekkende oppgaver KD	kr 0,00	kr 0,00
Andre oppgaver under KD	kr 102 269,06	kr 0,00
Sum:	kr 6 327 542,00	kr 529 122,00

Statens Helsetilsyn

Resultatområde 41 Tilsyn og klagesaksbehandling etter barnevernloven

Fylkesmannens oppfølging av kommunene i Hedmark i 2013 viser at de har bedret kvaliteten på saksbehandlingen, men at de flere steder sliter med for dårlig kapasitet. Saksbehandlingsfristene har hatt negativ utvikling i forhold til 2012 hvor resultatene var bra. Antallet tilsynssaker har imidlertid gått ned og det er mindre lovbrudd. Systemrevisjoner med 3 kommuner i 2013 viser også færre avvik. Dette kan bety at den statlige styrkingen av barneverntjenesten har hatt betydning for kvaliteten på saksbehandlingen.

Oppfølgingen av institusjonene har hatt fokus på styring og internkontroll, samt at Fylkesmannen fikk utført flest mulig barnesamtaler. Klagesakene fra institusjonene viser fremgang i forhold til rett bruk av lovverket; de fleste klager får ikke medhold. Fylkesmannen merker seg imidlertid at det er en del mangler på struktur i og styring av institusjonene.

41.1 Hendelsesbasert tilsyn

Resultet viser en nedgang i antallet hendelsesbaserte tilsynssaker i 2013, antallet lovbrudd i tilsynssaker har også gått ned fra 2012.

Fylkesmannen behandlet i 2013 til sammen 26 klager på barneverntjenestene i kommunene, som utløste hendelsesbaserte tilsyn. Av disse sakene ble det avdekket lovbrudd i 9 saker. Lovbruddene dreier seg om manglende oppfølging av fosterhjems plasseringer og omsorgsovertakelser, samt fristoversittelser og saksbehandlingsfeil.

I 2013 opprettet fylkesmannen hendelsesbasert tilsyn i forhold til barneverninstitusjoner 6 ganger. I 3 av sakene ble det avdekket lovbrudd.

41.2 Planlagt tilsyn

Resultat av planlagt tilsyn viser at det foreligger forholdsvis færre avvik og bedre kvalitet på tjenestene.

Fylkesmannen gjennomførte landsomfattende tilsyn med kommunale barneverntjenester i 3 kommuner. Det ble avdekket ett avvik i to kommuner, og ingen avvik i en kommune.

I 2013 gjennomførte Fylkesmannen i Hedmark 100 % av oppdraget med å utføre individtilsyn i barneverninstitusjoner.

Avvikene som er avdekket omhandler i all hovedsak manglende styring.

Vi har ut fra en risiko- og sårbarhetsvurdering, samt vurdering av kapasitet, ikke gjennomført systemrevisjoner på barneverninstitusjoner.

41.3 Klagesaker

Antallet klager på enkeltvedtak fra kommunene er stabilt lavt i Hedmark.

Fylkesmannen behandlet kun 2 klager på enkeltvedtak fra barneverntjenestene i kommunene i 2013. Det ene ble opphevet og det andre stadfestet.

Fylkesmannen behandlet til sammen 19 klager på vedtak på bruk av tvang i barneverninstitusjoner i 2013. I 3 av klagen ble det gitt medhold til klager og 13 av klagen ble ikke gitt medhold. De fleste av klagen omhandlet begrensninger i bevegelse og telefonbruk. Det var også enkelte klager på tvang i akutt faresituasjon.

41.9 Andre oppdrag

Fylkesmannen fulgte i 2013 særlig tett opp fem kommuner i forhold til fristoversittelser på meldinger og undersøkelser. De generelle fristoversittelsene har gått betydelig opp igjen i forhold til 2012 hvor resultatene var gode, det er bekymringsfullt.

Fylkesmannen har tildelt kommunene de statlige styringsmidlene. Vi ser at det er behov for og nytte av denne barnevernsatsingen.

Oppdrag i forhold til veilednings- og informasjonsvirksomhet er utført i form av to store samlinger for kommunene med tema oppfølging av fosterhjem, et kurs om det å melde fra til barnevern og politiet om vold og overgrep, samt en barnevernledersamling og opprettelse av barnevernledernetverk.

Fylkesmannen har også hatt fortløpende veiledning med kommuner, institusjoner og publikum over telefon, primært i forhold til juridiske problemstillinger. Det har videre vært jevnlig kontakt via e-post, og fylkesmannen bruker hjemmesiden til en del informasjonsformidling om barnevern. Til tider er det også flere forespørsler fra pressen vedrørende barnevernet i Hedmark, både i forhold til innsynskrav og forespørsler om uttalelser i enkeltsaker.

Resultatområde 73.1 Klager på økonomisk stønad og kvalifiseringsprogrammet etter lov om sosiale tjenester i NAV

Vi har behandlet 124 saker etter lov om sosiale tjenester i Nav. Resultatkravet er at minst 90 % av disse sakene skal være behandlet innen tre måneder. Vi har kun behandlet 59 % av sakene innen denne fristen. Vi hadde en restanse på 46 ubehandlede saker pr. 31.12.13.

Resultatområde 74 Tilsyn etter lov om sosiale tjenester i NAV

74.1 Hendelsesbasert tilsyn

Vi behandlet 6 hendelsesbaserte tilsynssaker etter lov om sosiale tjenester i Nav i 2013. Median saksbehandlingstid var 7,7 mnd.

74.2 Planlagt tilsyn

Vi har i 2013 gjennomført systemrevisjoner i 3 kommuner som en del av landsomfattende tilsyn med tema "Tildeling og gjennomføring av kvalifiseringsprogram." Kravet var 5 systemrevisjoner. Det ble gitt avvik ved alle tilsynene. Arbeidet med retting av avvik pågår fortsatt i 2 kommuner. I disse kommunene forelå det omfattende avvik fra myndighetskrav.

74.9 Andre oppdrag

Vi har ikke hatt aktivitet på dette området i 2013.

Resultatområde 82 Tilsyn og klagesaksbehandling som gjelder helse- og omsorgstjenester

Ingen særskilte rapporteringskrav på overordnet nivå for resultatområde 82.

82.1 Hendelsesbasert tilsyn

Resultatkravet er oppfylt i 2013.

Hendelsesbaserte tilsynssaker er rapportert inn til Statens helsetilsyn via NESTOR. I 2013 avsluttet vi 137 tilsynssaker med en eller flere vurderinger. Median saksbehandlingstid var 4,8 måneder.

Politisaker i 2013: 1 henvendelse fra politiet til Fylkesmannen og 1 anmeldelse fra Fylkesmannen til politiet.

82.2 Planlagt tilsyn

Volumkravet, hva gjelder antallet tilsyn, er innfridd. Vi har således overholdt resultatkravet. Øvrig rapportering til Statens helsetilsyn er gjennomført i tråd med embetsoppdraget.

Tilsynsplanen for 2013 er fulgt opp. Vi har gjennomført alle planlagte tilsyn i tråd med planene i tilsynsplanen for 2013. Det er rapportert inn på eget skjema til Statens helsetilsyn.

82.3 Klager på helse- og omsorgstjenester etter pasient- og brukerrettighetsloven m.fl.

Nødvendig helsehjelp: 21 saker er realitetsbehandlet. Av disse er 100 % sluttbehandlet innen 3 måneder. Vi har oppfylt resultatmålet.

Helse- og omsorg forøvrig: 50 saker er realitetsbehandlet. Av disse er 90 % sluttbehandlet innen 3 måneder. Vi har oppfylt resultatmålet.

Syketransport: 103 saker er realitetsbehandlet. Av disse er 36 % sluttbehandlet innen 3 måneder. Vi har ikke oppfylt resultatmålet på dette området.

82.9 Andre oppdrag

Resultatkravene er oppfylt.

Oppgaver etter lov om kommunale helse- og omsorgstjenester kap. 9.

Fylkesmannen har overprøvd 101 kommunale vedtak om bruk av tvang/makt overfor 101 personer med psykisk utviklingshemning. Alle vedtak ble godkjent. Tidsfrister overholdes og gjennomsnittlig saksbehandlingstid for ordinære saker er ca. tre uker.

Det ble søkt om dispensasjon fra utdanningskravet i 99 saker. Dette omfatter 1425 tjenesteytere.

Det er innkommet 571 meldinger om skadeavvergende tiltak overfor i alt 39 tjenestemottakere, jf. helse- og omsorgstjenestelovens § 9-5 tredje ledd, bokstav a, i løpet av året.

Det er foretatt 14 stedlige tilsynsbesøk knyttet til vedtak etter helse- og omsorgstjenestelovens kap 9.

Det har vært avholdt månedlige samarbeidsmøter med Habiliteringstjenesten i Hedmark. I tillegg til råd og veiledningsvirksomhet inkludert møter med enkeltkommuner.

Vi har deltatt i referansegruppe som er opprettet i forbindelse med revidering av gjeldende rundskriv på området.

Resultatområde 83 Folkehelse

Ingen spesifikke rapporteringskrav på resultatområde 83.

83.2 Planlagt tilsyn

Vi har ikke ført tilsyn på dette området i 2013.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet

Resultatområde 41 Tilsyn og klagebehandling etter barnevernloven

Barneverntjenesten i kommunen

Fylkesmannen i Hedmark har fulgt opp at kommunene overholder barnevernlovens frister gjennom kvartalsvis kontroll, gjennom kontroll av deres halvårsrapportering til departementet, samt gjennom henvendelser, tilsynssaker og tilsyn med kommunen.

Resultatene viser at kommunene igjen har problemer med å overholde saksbehandlingsfristene i barnevernloven, i motsetning til i 2012 hvor det var bra resultater. Antallet tilsynssaker har imidlertid gått noe ned fra året før, og det er færre saker med lovbrudd. Systemrevisjoner med 3 kommuner i 2013, viser også mindre avvik. Den statlige styrkingen av barnevernet kan ut fra dette ha hatt effekt på kvaliteten i saksbehandlingen.

Fylkesmannen behandlet til sammen 26 klager på eller bekymringsmeldinger i forhold til barneverntjenestene i kommunene, som utløste hendelsesbaserte tilsyn. Av disse sakene ble det avdekket lovbrudd i 9 saker. Tretten tilsynssaker sto ubehandlet ved årsskiftet. Lovbruddene dreier seg om manglende oppfølging av fosterhjem og omsorgsovertakelser, fristoversittelser og saksbehandlingsfeil.

På oppdrag fra Helsetilsynet gjennomførte fylkesmannen det landsomfattende tilsyn med kommunale barneverntjenester i 3 kommuner. Tema for tilsynet var kommunens arbeid med oppfølging av barn i fosterhjem. To av kommunene fikk avvik for dårlig sikring av fosterhjemsarbeidet, mens en kommune ikke fikk avvik.

Fylkesmannen behandlet kun to klager på enkeltvedtak etter barnevernloven. Ett vedtak ble opphevet og et stadfestet.

Fem kommuner ble fulgt opp særlig på grunn av store fristoversittelser på undersøkelser etter barnevernloven.

Ingen kommuner fikk mulkt.

Oppdrag i forhold til veiledning- og informasjonsvirksomhet er utført i form av:

- To ganger to-dagers samling for alle ansatte i barnevernet med temaet "kommunens arbeid med fosterhjem". Samlingen ble planlagt og utført i tett samarbeid med Bufetat.
- Kurs "Tør vi si ifra" som omhandlet å melde til politiet og varsle barnevernet om overgrep og vold mot barn. Kurset ble avviklet i samarbeid med barnehuset, politiet og sykehuset Innlandet.
- Barnevernledersamling med oppstart av nettverk for barnevernledere. Nettverket skal drives av kommunene i samarbeid med Fylkesmannen.

Fylkesmannen har også hatt fortløpende veiledning med kommuner og publikum over telefon, primært i forhold til juridiske problemstillinger. Det har videre vært jevnlig kontakt via e-post, og fylkesmannen bruker hjemmesiden til en del informasjonsformidling om barnevern. Til tider er det også flere forespørsler fra pressen vedrørende barnevernet i Hedmark, både i forhold til innsynskrav og forespørsler om uttalelser i enkeltsaker og om fristoverskridelser.

Tilsyn med barneverninstitusjoner

Fylkesmannen gjennomførte 100 % av de lovpålagte tilsynene med 14 barneverninstitusjoner og ett omsorgssenter.

Fylkesmannen har særlig hatt fokus på å ha samtaler med beboerne om deres trivsel og rettssikkerhet. Tilsynet har derfor ofte vært lagt til etter skoletid og vi fikk 70 % av barn til stede i tale. Det ble utført til sammen 111 barnesamtaler i 2013. Tross oppfordringer og tilbud, vegrer en del barn seg for samtale med fylkesmannen.

Det har også vært kontrollert at det foreligger gyldige vedtak, samtykker, tiltaks- og handlingsplaner for beboerne, samt at protokoller og tvangsvedtak er gjort i henhold til loven.

Fylkesmannen opprettet hendelsesbasert tilsyn i forhold til barneverninstitusjoner 6 ganger. I 3 av sakene ble det avdekket lovbrudd.

Fylkesmannen behandlet videre til sammen 19 klager på vedtak på bruk av tvang i barneverninstitusjoner. I 3 av klagen ble det gitt medhold til klager og i 13 av klagen ble det ikke gitt medhold. De fleste av klagen omhandlet begrensninger i bevegelse og telefonbruk, samt fysisk tvang.

Fylkesmannen i Hedmark har ikke gjennomført systemrevisjoner på barneverninstitusjoner i 2013. Vi mener at systemperspektivet fanges godt opp på individtilsyn, og har etter en sårbarhetsanalyse valgt å nedprioritere tilsyn i form av systemrevisjon.

Resultatområde 42 Familierett

42.1 Ekteskapsloven

Det er et stort behov for råd og veiledning i disse sakene. Særlig gjelder det ved separasjonssøknader og i tilknytning til barnefordeling, mekling og skifte mellom ektefellene.

I 2013 ga vi bevilling til 422 separasjoner og 378 skilsmisser. I 3 saker ga vi avslag på separasjon og i 10 saker avslag på skilsmisse.

42.2 Anerkjennelsesloven

Det har vært en liten økning i antall søknader. Sakene er ofte kompliserte og arbeidskrevende. Det kom inn 45 søknader om anerkjennelse av utenlandske skilsmisser og fritak for å legitimere skifte.

42.3 Barneloven

Det er ikke fattet vedtak i saker etter barneloven i 2013.

42.4 Veiledning og informasjon

Det gis omfattende veiledning i enkeltsaker, både på telefon fra publikum og ved saksbehandlingen i anerkjennessaker og i separasjon/skilsmisssaker.

Resultatområde 43 Føre tilsyn med kommunenes plikt til å sørge for et krisesentertilbud

Vi har ikke gjennomført tilsyn med krisesentertilbudet i Hedmark. Vi har vært på besøk/befaring på ett krisesenter.

Resultatområde 44 Føre tilsyn med familievernkontor

Det har ikke vært aktivitet på dette området i 2013

Resultatområde 45 Barn og unge

Fylkesmannen har utført dette oppdraget ved informasjon og veiledning over telefon, ved samlinger, samt ved å motta og behandle klagesaker. Fylkesmannen har iverksatt et prosjekt barn og unge og det er gitt tilskudd gjennom skjønnsmidler for å igangsette lokale prosjekter. Gjennom prosjektene får kommunene støtte til å iverksette tverrfaglig samarbeid om barn og unge i kommunene. Prosjekt barn og unge ledes av fylkesmannen og er et samarbeid med flere andre offentlige instanser.

45.1 Informasjonsvirksomhet og samordning

Fylkesmannen har løpende veiledning med kommuner og institusjoner per telefon og e-post. Videre arrangerte fylkesmannen et kurs for ansatte i kommunene som jobber med barn hvor tema var "tør vi si ifra"; om viktighetene av å melde om vold og overgrep mot barn. Fylkesmannens har også et Barn- og ungeprosjekt som er iverksatt i noen kommuner.

45.2 Fritak for taushetsplikt

Generelt har Fylkesmannen merket seg en økning i begjæringer om fritak for taushetsplikt de siste årene. Sakene krever ofte svært rask saksbehandling.

Fylkesmannen behandlet 28 saker om fritak for taushetsplikt for ansatte i barneverntjenesten.

Fylkesmannen behandlet videre 16 saker etter opplæringsloven og 9 saker etter barnehageloven. Fritak for taushetsplikt etter disse lovene krever ingen rapportering.

Gjennomsnittlig saksbehandlingstid: Barnevernloven: 3,5 dager. Opplæringsloven: 1 dag. Barnehageloven: 4,6 dager. Det kan nevnes at et fåtall saker trekker opp saksbehandlingstiden betraktelig på grunn av at etterspurt informasjon kommer sent inn.

Flere av de overnevnte sakene ble behandlet sammen.

45.4 Biologisk opphav

Vi behandlet 9 saker om ettersøking av biologisk opphav. Også på dette området har publikum behov for veiledning. Vi har i tillegg henvendelser i forbindelse med arveoppgjør.

45.7 Tilskudd til kommunalt barnevern

Fylkesmannen har fordelt alle midlene til stillinger og kompetanse som ble tildelt kommunene i 2013. Vi har fulgt opp kommunenes rapportering om bruk av midler til stillinger og kompetanse i samsvar med forventningene fra BLD.

Resultatområde 46 Universell utforming

Fylkesmannen har siden 2009 deltatt i et pilotprosjekt med fylkeskommunene og fylkesmennene i Hedmark og Oppland. Pilotprosjektet har hatt fire satsingsområder; folkehelse, stedsutvikling, reiseliv og transport. Det har vært avholdt en rekke møter i ulike fora gjennom 2012 og 2013. Det ble avholdt en konferanse på Høgskolen på Lillehammer der Fylkesmannen i Hedmark stod for åpningen av konferansen. Temaet var fokus på hva har vi fått til, hvordan skal de gode ideene ivaretas og bli satt ut ”i livet”. Prosjektet ble avsluttet i 2013 med en større konferanse på Hamar i oktober.

Det viktigste som kanskje dette pilotprosjektet har fått til er å sette fokus på et viktig samfunnsområde – skape en ny bevissthet blant både brukere, planleggere og beslutningstakere. Det har blitt et nytt og bedre fokus på hva universell utforming betyr i hverdagen for mange mennesker. Det kan være seg mennesker med ulike funksjonshemninger, foreldre med barnevogn, eldre mennesker osv. Det er en økt bevissthet om at samfunnet må legge til rette for ulike brukergrupper, hva som må gjøres og på hvilken måte. Prosjektet har også bidratt til å bryte ned barrierer og fordommer. Det skal likevel ikke legges skjul på at det står mye arbeid igjen selv om mye er gjort og mange tiltak er i ferd med å bli realisert.

Mange og store brukerorganisasjoner har vært tilfreds med prosjektet og at de to fylkeskommunene og fylkesmennene i Oppland og Hedmark har bidratt sammen. Det at det offentlige har gått så tungt inn har bidratt positivt ift det arbeid brukerorganisasjonene gjør.

Fylkesmannen har fulgt opp arbeidet med universell utforming. Fokus har fortsatt vært å fremme folkehelse og sikre gode oppvekst og levekår for barn og unge. Vi har videre vært opptatt av å følge opp kommunenes arbeide i ulike planprosesser, særlig vedrørende folkehelse og stedsutvikling.

Resultatområde 47 Integrering av innvandrere

47.1 Statsborgerseremonier

I år hadde vi arrangementet på Terningen arena i Elverum. 86 nye statsborgere var påmeldt. Av disse 23 bosatt i Hamar, 3 i Løten, 9 i Ringsaker, 7 Trysil, 4 Tolga, 24 Elverum og 8 i Stange. De representerte 25 fødeland. Ordfører Nils Røhne i Stange holdt hovedtalen og studenter fra Stange videregående skole, musikklinja hadde kunstneriske innslag. 12 ordførere var tilstede på arrangementet. Med gjester var vi omlag 230 personer tilstede.

Andelen inviterte som takker ja har vært forholdsvis stabil de siste åra. Vi får gode tilbakemeldinger på arrangementet og dette er et viktig tiltak for å integrere vår nye statsborgere. Det er viktig at gaveboka blir oppdatert så snart som mulig.

Statsborgerseremonier

Embeter	Antall seremonier	Prosent nye statsborgere som har deltatt
FMHE	1	24,4
Sum	1	

47.2 Bosetting av flyktninger

Vi har tatt opp temaet på møter vi har hatt med kommunene som ett av flere tema.

47.3 Introduksjonsordning for nyankomne innvandrere (introduksjonsloven)

Fylkesmannen har hatt 3 klagesaker på introduksjonsordningen for nyankomne flyktninger. I den ene klagesaken ble vedtaket opphevet og sendt tilbake til kommunen for ny behandling. I den andre saken fikk klager medhold, mens Fylkesmannen opprettholdt vedtaket i den tredje saken.

Nødvendig veiledning til kommuner og klagere er gitt fortløpende. Det er klager fra noen få kommuner.

47.4 Opplæring i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere og norskopplæring for asylsøkere

Tilskuddsforvaltningen er overtatt av IMDi fra 2013.

Det er avholdt fagdag for lærere og ledere i voksenopplæringen med tema Arbeidsrettet norskopplæring med læringsmappe og Mer effektiv uttaleundervisning. I tillegg er det gjennomført todager kurs for samme målgruppe med parallell for lærere i grunnskolefag (Grunnleggende ferdigheter).

47.5 Tilsyn med kommunenes gjennomføring av introduksjonsloven

Fra og med 2013 er Fylkesmannen tillagt oppgaven med å føre tilsyn etter introduksjonsloven. Arbeidet kom igang på høsten og målet ble fastsatt til to tilsyn i 2013. Tema for tilsynet i 2013 - 2015 ble helårlig tilbud på full tid. I mange kommuner er det lite ressurser i administrasjonen på dette området. Det er også få brukere, spesielt i de minste kommunene. Dette gir området lite fokus, og for den enkelte bruker kan dette føre til alt annet enn integrering.

Vi har valgt å gjennomføre to skriftlige tilsyn (desember 2013-januar 2014) hvor vi har valgt ut deler av tilsynstemaet.

Vi har ikke ressurser til å gjennomføre intervjuer eller tilsynet i sin helhet. Vi har heller ikke ressurser til å veilede kommunene i den grad de trenger i etterkant av tilsynet. Vi skal ha sluttmøte i en kommune, men en kort veiledningsøkt i etterkant. Dette er ikke tilfredsstillende for kommunene.

Resultatområde 48 Fremme likestilling og motvirke diskriminering

Dette resultatområdet ble nedprioritert i 2013 på grunn av stor arbeidsbelastning.

Ressursrapportering

Resultatområde	Kapittel 1510	Fagdep.
41 Tilsyn med barnevernområdet	kr 33 864,15	kr 0,00
42 Familierett	kr 534 629,91	kr 0,00
43.1 Tilsyn med kommunale krisesentertiltak	kr 0,00	kr 0,00
43.9 Andre krisetiltak (rest 43)	kr 0,00	kr 0,00
44 Familievern	kr 0,00	kr 0,00
45 Barnevern	kr 1 363 556,08	kr 480 764,46
47 Integrering	kr 525 310,78	kr 0,00
47.5 Tilsyn med introduksjonsloven	kr 0,00	kr 0,00

Andre oppgaver under BLD	kr 4 056,50	kr 0,00
Sum:	kr 2 461 417,00	kr 480 764,00

Justis- og beredskapsdepartementet

Resultatområde 51 Siviladministrasjon

Vergemålsområdet kan deles i to faser. Den første fasen fra 01.01 - 30.06 var en prosjektfase. Prosjektet ble gjennomført innen fastsatte tidsfrister og budsjett.

Fase to var oppstart av driftsfasen fra 01.07 - 31.12. I denne fasen ble det lagt til rette for best mulig arbeidsmetodikk. Hver saksbehandler fikk hovedansvaret for "sine" kommuner, slik at hver saksbehandler skulle ha fullt ansvar innen fagfeltet. Senere ble dette noe modifisert ved at noen saksområder ble dedikert enkelte saksbehandlere. I tillegg er det utarbeidet rutiner ift ulike problemstillinger.

Et annet fokusområde har vært å tilsette og lære opp nye medarbeidere. Videre har det vært arbeidet med å skaffe nye og beholde verger og representanter.

Prioritering av arbeidsoppgaver har vært viktig pga den store saksmengden. Opprettelse av vergemål og endringer av vergemål, utbetaling fra kapitalkonto, samt utbetaling av vergegodtgjøring til de faste vergene har vært prioritert. Vi har informert gjennom media, egen internettside og opprettet dialog med ideelle organisasjoner.

De største utfordringene har vært restansene som er store og har økt i hele perioden. Dette medfører at service overfor brukerne ikke er tilfredsstillende og at det kan gå utover rettsikkerheten. Utfordringene med applikasjonen (ARVE) bidro til å forverre situasjonen.

Det er ikke gjennomført tilsyn.

51.2 Vergemålsloven

Oppgaver etter vergemålsloven

Embeter	Antall saker	Antall tilsyn
FMHE	2	0
Sum	2	0

51.3 Forliksrådene

Det har ikke vært gjennomført tilsyn i 2013.

51.5 Tomtefesteloven

Det ble registrert en sak som ikke ble ferdigbehandlet i 2013.

Resultatområde 52 Borgerrettigheter

52.1 Fri rettshjelp

1050 saker ble behandlet og den totale utbetalingen på rettshjelpkapittelet var på drøyt 6,5 millioner kroner som er noe mindre enn i 2012. Omlag 60% av alle saker og 50% av all utbetaling gjelder utlendingssaker (advokat- og tolkeutgifter). Vi viser for øvrig til kvartalsvis rapportering til i henhold til statistikkskjema for fri rettshjelp.

52.3 Navneloven

I 2013 har embetet behandlet en klagesak etter navneloven. Klagen ble ikke tatt til følge.

Resultatområde 53 Forebyggende samfunnssikkerhet

Det økte fokuset på samfunnssikkerhet og beredskap generelt i samfunnet etter siste tids hendelser er tydelige også i Hedmark. Sivilbeskyttelsesloven og Fylkesmannens påtrykk gjennom øvelser og tilsyn samt rutinemessige oppfølging av alle typer samfunnsplaner har ført til økt forståelse og fokus på forebyggende samfunnssikkerhet og beredskap og krisehåndteringsevne.

53.1 Oversikt over regionale samfunnssikkerhetsutfordringer (fylkes-ROS)

Fylkesmannen og fylkeskommunens arbeid med Regional plan for samfunnssikkerhet og beredskap startet opp i 2012. Planen er ferdigstilt og ble vedtatt i Hedmark fylkesting høsten 2013. Prosjektet ble ledet av Fylkesmannen, og det ble satt ned seks arbeidsgrupper som har gjennomført ROS-analyser innen områdene brann og forurensing, epidemier, infrastruktur, naturfenomen, sikkerhet og klima. Klimagruppens faglige utredning ble lagt til grunn for arbeidet i de øvrige gruppene.

Planen skal gi grunnlag for fylkeskommunens og kommunenes planlegging etter plan- og bygningsloven, beredskaps- og samfunnsplaner, øvelser og tilsyn.

Det skal utarbeides handlingsplan i 2014.

53.2 Regional samordning – forebyggende samfunnssikkerhet

Fylkesmannen har hatt fokus på forebyggende samfunnssikkerhet og samordning av samfunnssikkerhetsarbeidet gjennom deltakelse i store regionale øvelser og relevante møter der bl.a. risikoerkjennelse, beslutnings- og gjennomføringsevne har vært tema.

Samordning og identifisering av samvirkeaktører er styrket gjennom arbeidet med fylkes-ROS og Regional plan for samfunnssikkerhet og beredskap og våre møter i fylkesberedskapsrådet.

Veiledning av kommunene i arbeidet med klimatilpasning er ivaretatt gjennom arbeidet med Regional plan for samfunnssikkerhet og beredskap, ved behandling av kommunenes klimaplaner og ved innspill til samfunnsdelen i kommuneplaner, samt ved tilsyn.

I skogfylket Hedmark er skogbrann et risikomoment og eget tema i fylkes-ROS. Arbeidet med å forebygge skogbrann ivaretas ved god og rutinemessig kontakt med fylkets brannvesener gjennom Brannsjefutvalget i Hedmark som ledes av Fylkesmannen. Avtale med flyklubber og økonomiske bidragsytere gjennomgås og fornyes årlig, og sikrer en fast og velfungerende skogbrannovervåkning fra småfly.

53.3 Samfunnsplanlegging

Statens interesser innen samfunnssikkerhet og beredskap etter plan- og bygningsloven blir ivaretatt gjennom behandling av fylkeskommunale- og kommunale planer og ved behov i samarbeid med andre regionale samfunnssikkerhetsaktører. Aktuelle fagmyndigheter blir orientert i tilfeller Fylkesmannen vurderer å fremme innsigelse.

Regional plan for samfunnssikkerhet og beredskap er utarbeidet i samarbeid med fylkeskommunen og andre regionale fagorganer og danner et viktig grunnlag for mål og strategier i samfunnsplanleggingen.

Fylkesmannen ivaretar bistand og veiledning overfor kommunene i arbeidet med å bygge trygge og robuste lokalsamfunn ved å påse at kommunene følger opp kravene til et systematisk og helhetlig samfunnssikkerhetsarbeid iht. plan- og bygningsloven og lov om kommunal beredskapsplikt. Dette gjøres gjennom rutinemessig planbehandling, tilsyn, øvelser og øvrig kontakt.

Kommunal beredskapsplikt er på agendaen i våre årlige møter med kommunenes beredskapskoordinatorer. I

2013-møtet var ordførere og rådmenn invitert i tillegg og det ble gitt en grundig gjennomgang av beredskapsplikten.

Temaet skoleskyting ivaretas i det vesentligste av politiet, men tas også opp som en aktuell trussel i våre møter med kommunene der det oppfordres til samarbeid med politiet.

GIS i samfunnssikkerhetsarbeidet er et aktuelt tema og Fylkesmannen har intensjon om å utarbeide et ROS-kart som viser de viktigste funnene og mest sårbare områdene i fylket på grunnlag av fylkes-ROS og Regional plan for samfunnssikkerhet og beredskap i Hedmark. Overfor kommunene ivaretas temaet GIS i planbehandlingen (hensynssoner på kart) og med informasjon om NVEs kartlegging av fareområder knyttet til flom og skred, og ellers ved rutinemessig kommunekontakt.

Med utspring fra Grensekomiteen Dalarna - Hedmark og Grenseredningsrådet for Dalarna, Värmland og Hedmark er det innledet et samarbeid med nabolän i Sverige for å bedre kunnskapen og oversikten over risiko- og sårbarhetsforhold og viktige beredskapsressurser i områdene på begge sider av riksgrensen. "Grense-ROS Dalarna, Värmland, Hedmark" skal omfatte et område ca. 100 km inn på hver side av grensen og være GIS-basert.

Det er 5 virksomheter i 3 kommuner i Hedmark som omfattes av storulykkesforskriften. Aktuelle kommuner er informert om dette og anmodet om å følge opp/ta hensyn til disse forholdene i øvelser og i sin arealplanlegging. Fylkesmannen vil følge opp kommunene og bedriftene med samøvelser.

Kommunene er informert om radon og ikke-ioniserende stråling. Fylkesmannen påser rutinemessig at forholdene ivaretas i kommunenes ROS-analyser, konsekvensutredninger og planlegging etter plan- og bygningsloven.

53.4 Tilsyn

Fylkesmannen gjennomfører tilsyn med kommunenes arbeid på samfunnssikkerhets- og beredskapsområdet i henhold til egen tilsynsplan, dvs i en fjerdedel av fylkets 22 kommuner hvert år.

I 2013 er det gjennomført tilsyn i de 5 kommunene Engerdal, Elverum, Follidal, Os og Trysil. Etter endt tilsyn får kommunene rutinemessig en skriftlig tilsynsrapport. Samtlige rapporter er lagt inn i innmeldingsløsningen.

Skoleskyting er i henhold til embetsoppdraget et tema som tas opp i alle tilsyn og kommunene bes om å vurdere et slikt scenario og innarbeide det i sine helhetlige ROS-analyser.

Resultatområde 54 Beredskapsforberedelser

Fokus på kommunale beredskapsøvelser og tilsyn, samhandlingsøvelser på regionalt nivå, samt samarbeid og øvelser med svenske myndigheter gjør at beredskapsplaner på alle nivåer blir testet og videreutviklet.

Fylkesmannens beredskapsplan med tiltakskort er utarbeidet i CIM og SBS-Hedmark er oppdatert og lagret på gradert PC.

54.1 Regional samordning - beredskapsforberedelser

Fylkesmannen har oppdaterte planer for å kunne ivareta samordning i krisesituasjoner, viderevarsling og rapportering på samordningskanal i henhold til retningslinjene.

Fylkesmannen har ivaretatt nødvendig samarbeid med regionale beredskapsaktører for å etablere et mest mulig samordnet beredskapsplanverk bl.a. gjennom møter i fylkesberedskapsrådet, atomberedskapsutvalget, politiets LRS, i bilaterale møter og i samarbeidsprosessen med Regional plan for samfunnssikkerhet og beredskap i Hedmark.

Frivillige organisasjoner møter i fylkesberedskapsrådet ved behov.

Fylkesmannen har hatt to ordinære møter i fylkesberedskapsrådet der Regional plan for samfunnssikkerhet og beredskap i Hedmark var på agendaen og to ekstraordinære møter i forbindelse med Øvelse Østlandet 2013.

Nødnettinnføringen i Hedmark er fulgt opp bl.a. gjennom kontaktmøter med DNK og DSB, møter og annen kontakt med nødetater og kommuner.

Fylkesmannen har hatt tydelig fokus på kraftforsyningsberedskap gjennom våre øvelser for kommunene og i forbindelse med Øvelse Østlandet 2013.

Kontakt og samarbeid med kraftforsyningens distriktssjef (KDS) blir ivaretatt gjennom kontaktmøter med KDS der aktuelle beredskapstiltak, rasjonering og øvelser er tema. KDS har deltatt på våre kommuneøvelser.

Dameiernes arbeid med å utarbeide dambruddbølgeberegninger er på agendaen i fylkesmannens faste møter med NVE region Øst. Temaet har også vært oppe på øvrige møter med redningsetatene. NVE/Ø følger opp og purrer de dameierne som ikke har oppfylt kravet til dambruddbølgeberegning. Det er flere dammer som ikke er beregnet.

Fylkesmannen har gjennomført et møte i atomberedskapsutvalget (ABU). På agendaen var gjennomgang av Statens stråleverns trusselvurdering og vår atomberedskapsplan, samt en kort "table-top" øvelse der scenarioet var utslipp fra svensk atomkraftverk.

Fylkesmannen har deltatt i to møter i Grenseredningsrådet for Dalarna, Värmland og Hedmark.

54.2 Organisering for krisehåndtering

Fylkesmannen har oppdatert og kvalitetssikret beredskapsplanen. Planen er utarbeidet i krisestøtteverktøyet CIM. Embetets ledergruppe og beredskapsstab er oppdatert på beredskapsplanen og øvd gjennom deltakelse i Øvelse Østlandet 2013.

Fylkesmannen har gjennomført sju oppfølgingskurs for eget personell og CIM-brukere i kommunene i krisestøtteverktøyet CIM. Tre personer fra Fylkesmannens beredskapsavdeling har deltatt på kurser på NUSB for å videreutvikle CIM-kompetansen.

Instrukser og planer for kryptoutstyr og sambandstjenesten blir rutinemessig testet, holdt under kontroll og rapportert i henhold til bestemmelsene.

Gjennom dialog og samarbeid med DSB og Forsvaret er det tilrettelagt for innføringen av nytt gradert samband.

Sårbarheten for egen kriseorganisasjon blir vurdert og nødvendige tiltak iverksatt fortløpende.

Personell som kan bistå i forbindelse med miljøfaglige problemstillinger er tatt opp med miljøvernavdelingen og er i orden.

54.3 Beredskapsplaner innen samfunnssikkerhet

SBS Hedmark er utarbeidet på grunnlag av nasjonal SBS og Fylkesmannens beredskapsplan er oppdatert for å sikre gjennomføring/iverksettelse av tiltak i SBS.

Fylkesmannens kriseplan er gjort kjent i egen organisasjon gjennom presentasjon av planen i diverse fora og deltakelse i øvelser (Øvelse Østlandet 2013).

Revisjon av oversikt over nøkkelpunkter og distriktsobjekter er tatt opp med HV-05 og Hedmark politidistrikt. Det har ikke vært noen aktivitet på området. Vi venter på respons fra HV05. Saken vil bli tatt opp igjen i 2014.

Nødvendige bidrag til videreutvikling av planer basert på BFF, og forholdet mellom BFF og SBS blir ivaretatt gjennom etablert og rutinemessig kontakt med HV-distriktet.

Kraftforsyningens beredskapsplaner, samfunnets sårbarhet ved kraftutfall, krav til å sikre seg med nødstrøm, konsekvenser ved kraftrasjonering og planer for avbøtende tiltak er tatt opp med lokale og regionale aktører i møter og øvelser.

Risikoscenarier for industri som håndterer farlige stoffer har vært tema i forbindelse med tilsyn i kommunene slik at disse forholdene blir vurdert i samfunnsplanleggingen og ivaretatt i beredskapsplanene. Fylkesmannen har ikke kjennskap til endringer i beredskapsplaner som berører virksomheter som omfattes av kravene i storulykkesforskriften. Forhold omkring slike bedrifter er omhandlet i Regional plan for samfunnssikkerhet og beredskap og vil bli ivaretatt i handlingsplanen.

I Fylkesmannens kontakt med kommunene og i årlige møter med kommunenes beredskapskoordinatorer er det

tydelig fokus på kommunal beredskapsplikt, kravene til beredskapsplaner og en fungerende organisasjon for å kunne ivareta oppgavene i en krisesituasjon.

Det blir understreket overfor kommunene at de skal ha en oppdatert atomberedskapsplan som er integrert med det øvrige kommunale beredskapsplanverket og at denne skal være samordnet med sentralt og regionalt planverk.

Fylkesmannens tilsyn med samfunnssikkerhets- og beredskapsarbeidet bekrefter at kommunene i Hedmark har fulgt opp kravene til beredskapsplaner.

54.4 Øvelser

Fylkesmannen ivaretar sitt oppdrag som pådriver og tilrettelegger for krisehåndteringsøvelser bl.a. gjennom deltakelse i Øvingsutvalget i Hedmark som består av representanter fra fylkesmannen, politiet, sivilforsvaret, heimevernet, og frivillige organisasjoner.

Fylkesmannen har øvd 6 av fylkets kommuner (Hamar*, Grue, Løten, Tolga, Alvdal, Rendalen og Eidskog**) i henhold til en rullerende fireårs øvingsplan. Øvingsscenario velges utfra kommunenes ROS-analyser. Årets scenario var omfattende el-kraft- og e-komutfall. Lokalt kraftselskap, heimevernet, politiet og sivilforsvaret har deltatt i kommuneøvelsene som faglige rådgivere/observatører.

* Hamar kommune ble øvd gjennom deltakelse i Øvelse Østlandet 2013.

**Eidskog kommune ble øvd gjennom deltakelse i Grenseredningsøvelsen 2013.

Fylkesmannens kommuneøvelser er tilrettelagt for bruk av krisestøtteverktøyet CIM. Kommunene får dermed god øvelse i bruk av dette verktøyet.

Fylkesmannen har deltatt i planlegging og gjennomføring av Øvelse Østlandet 2013 og fikk øvd nøkkelfunksjoner i beredskapsorganisasjonen (embetsledelsen, beredskapsstaben inkl. info, fylkesberedskapsrådet).

Det er gjennomført 3 varslingsøvelser med kommunene og fylkesberedskapsrådet.

Fylkesmannen har deltatt i varslingsøvelser fra Statens Strålevern, MET og DSB.

Fylkesmannens kommunikasjonssjef har deltatt i planlegging og gjennomføring av Barents Rescue 2013.

Grenseredningsrådet for Dalarna, Värmland og Hedmark gjennomførte i 2013 den tredje øvelsen i områdene rundt riksgrensen. Dette var en Interreg-finansiert fullskala redningsøvelse med scenarioet kollisjon mellom buss og to tog med på Magnor stasjon i Eidskog kommune. Øvelsen ble planlagt og ledet av Hedmark politidistrikt med støtte av Länsstyrelsen i Värmland, Fylkesmannen i Hedmark og Eidskog kommune. De som ble øvd var nødetater, jernbanemyndigheter og andre berørte myndigheter i begge land, samt Eidskog kommune. Fylkesmannen var representert i prosjektets styringsgruppe og i prosjektgruppen, samt i scenariogruppen, media-/kommunikasjonsgruppen og evalueringsgruppen.

På grunn av stort øvingspress i 2013 med planlegging og gjennomføring av kommuneøvelser, Grenseredningsøvelse 2013, Øvelse Østlandet 2013 og Barents Rescue 2013 er det ikke gjennomført øvelser relatert til virksomheter som håndterer farlig stoff. Slike øvelser vil bli tatt opp med de 3 kommunene Stange, Nord-Odal og Sør-Odal som har de 5 bedriftene i Hedmark som er underlagt storulykkesforskriften.

I forbindelse med vårt møte i atomberedskapsutvalget ble det gjennomført en "table-topøvelse" for vår atomberedskapsorganisasjon. Scenarioet i øvelsen var utslipp fra det svenske atomkraftverket Forsmark.

Bidrag til planlegging av øvelser på lokalt og regionalt med sivil og militær deltakelse ivaretas gjennom deltakelse i Øvingsutvalget for Hedmark og kontakt med Heimevernet.

Det har ikke vært gjennomført øvelser relatert til flom og skred i 2013. Fylkesmannen har imidlertid godt samarbeid med NVEs regionskontor i forbindelse med aktuelle høringer, planbehandling, utarbeidelse av fylkes-ROS og oppfølging av flom og skred.

Resultatområde 55 Regional og kommunal krisehåndtering

Det er framgang i krisehåndteringsevnen i kommunene. Øvelser og tilsyn har god effekt.

55.1 Håndtering av uønskede hendelser og kriser

Fylkesmannens beredskapsplaner er oppdatert og kriseorganisasjonen er øvd (Øvelse Østlandet 2013). Fylkesmannens kriseorganisasjon er godt forberedt og funksjonsdyktig i krisesituasjoner.

Gjennom møter i fylkesberedskapsrådet og god kontakt med samarbeidspartnere vil Fylkesmannen raskt kunne opprette gjensidig kontakt med berørte aktører og legge til rette for samordning bl.a. ved innkalling av fylkesberedskapsrådet.

Fylkesmannen er forberedt på å kunne dele informasjon og tilby veiledning/kompetanse til berørte kommuner og andre samarbeidspartnere ved håndtering av kriser.

Fylkesmannen er forberedt på å ivareta en koordinerende rolle i forbindelse med informasjonshåndtering, herunder motta og formidle varsler.

Krisestøtteverktøyet CIM blir benyttet aktivt i håndtering av ekstraordinære hendelser og kriser, herunder deling av informasjon, varsling og rapportering.

Ved mottak av varsler fra NVE, MET o.a. kvitteres det for meldingene som uten opphold blir videreformidlet til aktuelle adressater

Fylkesmannen er forberedt på å evaluere uønskede hendelser av regional betydning, bistå kommunene og DSB i deres evaluering og bidra til implementering av funn.

Lokale, akutte forurensningssituasjoner som er aktuelle å delegere til Fylkesmannen blir i første omgang fulgt opp av Miljøvernavdelingen. I den grad Kystverket har behov for å orientere kommunene er Fylkesmannen forberedt på at det etablerte systemet for varsling/kontakt med kommunen kan benyttes.

Ressursrapportering

Resultatområde	Kapittel 1510	Fagdep.
51.2 Vergemålsloven	kr -116 668,57	kr 2 692 564,66
51.9 Annen siviladministrasjon (rest 51)	kr 0,00	kr 0,00
52.1 Fri rettshjelp	kr 734 465,07	kr 168 513,20
52.9 Annet Borgerettigheter (rest 52)	kr 0,00	kr 0,00
53 Forebyggende samfunnsikkerhet	kr 1 000 804,52	kr 0,00
54 Beredskapsforberedelser	kr 742 901,10	kr 0,00
55 Regional og kommunal krisehåndtering	kr 438 593,11	kr 0,00
Andre oppgaver under JD	kr 3 312,00	kr 0,00
Sum:	kr 2 803 407,00	kr 2 861 077,00

Kommunal- og regionaldepartementet

Resultatområde 61 Samordning, omstilling og fornying i kommunene

Fylkesmannen har løpende kontakt og dialog med kommunene i fylket gjennom hele året. Dette er avgjørende for å ha tilstrekkelig innsikt i de utfordringene kommunene står overfor. I tillegg er det gjennomført mange enkeltmøter med kommunene i ulike faglige sammenhenger.

Fylkesmannen innkaller hvert år ordførere og rådmenn til ett fellesmøte. Dette møtet var planlagt til mai 2013,

men møtet måtte avlyses pga av flom. Et slikt fellesmøte er en god arena for å ta opp det som er felles for kommunene, klargjøre og skape forståelse for nasjonal politikk og avstemme forventninger. Vi tar sikte på å avholde et slikt møte våren 2014.

61.1 Kommunerettet samordning

Fylkesmannen prioriterer dette området. For øvrig et område som forventes å få enda større oppmerksomhet. Fylkesmannen har hatt møter med to kommuner som er i en forbredene prosess for å se på muligheten for sammenslåing. En kommune har kontaktet oss med spørsmål om å søke overføring til annet fylke.

Fylkesmannen er i tillegg i dialog og yter veiledning overfor kommunene i prosesser de har for å utvikle interkommunalt samarbeid på ulike fagområder. Vi ser en økende interesse for slikt samarbeid. I vår veiledning vektlegger vi at kommunene må beholde eierskapet til oppgaver og ansvar.

61.2 Omstilling og fornying i kommunene

Fylkesmannen har over flere år satt av betydelige skjønnsmidler til omstillingstiltak i kommunene. Flere forskjellige prosjekter er gitt støtte.

Det ble holdt tilbake totalt 10,74 mill kroner, hvorav 4,64 mill kroner var tilbakeholdt skjønn vedr ROBEK-kommunene i påvente av nye forpliktende planer. Dette betyr at vel 6 mill kroner ble tildelt til prosjekter og tiltak.

Det er fortsatt en betydelig innsats fra Fylkesmannens side i forhold til ROBEK-kommunene. Embetet har i flere år fulgt opp disse kommunene for å skape balanse og sunn økonomi. To kommuner kom seg ut av ROBEK-lista i løpet av 2013 og en ble meldt inn. Ved utgangen av 2013 var det to ROBEK-kommuner.

61.3 Samordning av statlig tilsyn

Embetet har internt samordnet og utarbeidet egen tilsynskalender for 2013. Vi har jevnlig tilsyn som tema i møter med kommunene. Tilsynsoppdragene gis sektorvis ofte med klare krav knyttet til tema, antall og metodikk.

Resultatområde 62 Kommuneøkonomi

Generelt er den økonomiske situasjon i kommunene i fylket stram. Selv om driftsbalansen er noe bedret i løpet av 2013, er den knapp for mange kommuner. Generelt er det få reserver i budsjettene til å møte evt uforutsette utfordringer. Den økonomiske handlefriheten er begrenset. De fleste kommuner i fylket har lave korrigerede frie inntekter. Gjennomsnittlig utgjør disse inntektene i fylket 97 % av landsgjennomsnittet (2012).

I løpet av 2013 er to kommuner meldt ut av ROBEK, og en er meldt inn. Det er pr. i dag to ROBEK-kommuner i Hedmark. Den økonomiske utviklingen i disse er forskjellig. Den ene har positiv utvikling hva gjelder inndekking av underskudd, mens den andre vil trenge tid på dette arbeidet.

Flere kommuner i fylket sliter med nedgang i folketallet. Elleve kommuner har negativ utvikling i folketallet i perioden 2005-12 og dette forplantet seg inn i 2013. Dette fører til reduserte inntekter og er utfordrende for økonomien i de kommuner det gjelder. Det forhold at flere av kommunene også har en noe skjev demografisk

utvikling med en stor andel personer over 67 år medfører lavere skatteinngang og økte utgifter til helse- og omsorgssektoren.

Kommunene melder generelt om utfordringer i forhold til å håndtere pensjonskostnadene.

62.1 Kontroll og godkjenning etter økonomibestemmelsene i kommuneloven

Antall budsjetter behandlet som munnet ut i eget brev fra Fm: 4

Antall budsjetter underkjent pga. formelle feil:	0
Antall budsjetter underkjent pga. økonomisk innhold:	0
Påpekt forhold i andre budsjetter:	1
Behandlede lånesøknader:	5
Av disse ble avslått:	0
Behandlede lånesøknader IKS:	7
Av disse ble avslått:	0
Behandlede garantisøknader:	4
Av disse ble avslått:	0

62.2 Økonomiforvaltning - veiledning

Fylkesmannen går grundig gjennom budsjettene fra alle kommunene og driver utstrakt veiledning gjennom den omfattende kontakten med kommunene som denne oppfølgingen gir. Det er to ROBEK-kommuner i fylket. Disse følges spesielt opp og har begge en forpliktende plan for å komme i økonomisk balanse. Rapportering via og bruk av data fra Kostra er tatt opp på møter med kommunene.

For bruk av skjønnsmidler vises til rapporteringen under pkt. 61.2

I samråd med kommunene har vi sluttet med spesielle informasjonsmøter om statsbudsjettet, men vi gir mye muntlig informasjon rett etter at budsjettet er lagt frem. Vi arrangerer en konferanse for ordførere og rådmenn i mai hvert år hvor dette er tema. Årets konferanse måtte avlyses på grunn av flom.

Resultatområde 63 Kommunalrett og valglov

Vi ivaretar vårt veilederansvar innenfor kommunalretten på en tilfredsstillende måte, både muntlig og skriftlig. Det har vært mange henvendelser på telefon og e-post fra kommunale saksbehandlere, ordførere og rådmenn, særlig om habilitetsspørsmål, men også andre spørsmål innenfor kommunalretten. Antallet henvendelser blir ikke registrert.

63.1 Kommunalrett

Det har vært mange henvendelser på telefon og e-post fra kommunale saksbehandlere, ordførere og rådmenn, særlig spørsmål om habilitet. Disse gjelder hovedsaklig vurdering av habiliteten til folkevalgte, som har tilknytning til saken som skal behandles i de folkevalgte organer. Antallet henvendelser blir ikke registrert.

Vi har behandlet 4 saker. En anmodning om lovlighetskontroll ble avvist.

Lovlighetskontroll

Embeter	Saker om lovlighetskontroll etter klage som det er truffet vedtak i	Lovlighetskontroll initiert av fylkesmannen	Vedr. habilitet	Vedr. lukking av møter
---------	---	---	-----------------	------------------------

	Antall saker	Antall opprettholdt	Antall ulovelig	Antall saker	Antall opprettholdt	Antall ulovelig		
FMHE	4	4	0	0	0	0	0	0
Sum	4	4	0	0	0	0		

63.2 Valg

To medarbeidere deltok på departementets valgkonferanse. Fylkesmannen har fått en mer perifer rolle ved stortingsvalg, særlig pga innføringen av det elektroniske valgadministrasjonssystemet EVA. Førstelinjetjenesten for veiledning ble lagt til Brønnøysund, og Fylkesmannen skulle kun ta juridiske spørsmål i 2. hånd. Vi fikk nesten ingen spørsmål, slik at arbeidet med valgspørsmål i 2013 i hovedsak har bestått i å svare på enkelte spørsmål på e-post og telefon fra kommunene om reglene rundt suppleringsvalg til diverse nemnder der medlemmer har søkt permisjon etc.

Resultatområde 64 Forvaltningsloven og offentleglova i forhold til kommunesektoren

Klager etter offentleglova gis høy prioritet og søkes behandlet innen 3-5 virkedager.

Det er behandlet 7 klagesaker om innsyn etter offentleglova. Flere saker gjaldt rammene for taushetsplikt. I 5 saker ble klager gitt medhold og de aktuelle dokument helt eller delvis frigitt. En klage gjaldt innsyn i notat om mulig selskapskjøp og førte ikke frem. En klage gjaldt innsyn i søkerliste hvor kommunens skjerming av en søker ble opprettholdt.

Vi har mottatt mange henvendelser, både muntlig og skriftlig fra kommuner om forvaltningsrettslige spørsmål, særlig rundt habilitet.

Resultatområde 65 Kommuneinndeling og interkommunalt samarbeid

Spørsmål om kommuneinndeling og interkommunalt samarbeid er tema i fylket. Vi ser en økning i interkommunalt samarbeid grunnet kompetansebehov, sårbarhet, økonomi og mer komplekse oppgaver. Vi har fokus på dette og støtter både mht rådgivning/veiledning og skjønnsmidler.

65.1 Kommuneinndeling

Det har ikke vært noen konkrete saker vedr. kommuneinndeling i 2013. Sør-Odal kommune har vurdert om de skal søke overflytting til Akershus fylke.

Våler og Åsnes kommuner har vedtatt at de skal ha et forprosjekt mht kommunesammenslåing.

65.2 Interkommunalt samarbeid

Det skjer mye interkommunalt samarbeid, både etter vertskommunemodellen og etter andre organisasjonsformer. Det samarbeides blant annet innen barnevern, PP-tjenester, brann- og redning, vann og avløp, veivedlikehold, økonomi, landbruk/skogbruk. I løpet av 2013 har slike samarbeidsformer økt ytterligere. En del samarbeid har sitt utspring i regionrådene, mens andre har oppstått mellom to eller flere kommuner. Hovedårsaken er at oppgavene er store og krevende å drifte alene, behovet for å skape kompetansemiljøer og sikre mer effektiv drift.

Resultatområde 66 Bolig- og bygningsrett

Byggesaksklager

Fylkesmannen behandlet 88 klager på vedtak etter plan- og bygningsloven i 2013. 31 av klagenes gjaldt byggesaker, herunder pålegg om vann- og avløpstilknytning. 4 klager ble gitt helt eller delvis medhold (1 klage

ble avvist og 2 ble trukket). Saksbehandlingstiden varierer fra sak til sak, men i gjennomsnitt ble byggesaksklagene avgjort innen 115 dager.

Det var godt oppmøte og ble gitt gode tilbakemeldinger på den årlige plan- og bygningslovkonferanse.

66.1 Byggesaker

Det er rapportert for hvert tertial i Sysamregisteret.

66.2 Saker om ekspropriasjon

Det er ikke mottatt saker om ekspropriasjon i 2013.

66.3 Klage etter eierseksjonsloven

Klage etter eierseksjonsloven - antall

Embeter	Antall klager	Tatt til følge	Ikke tatt til følge	lovbestemmelser er vurdert under klagebehandlingen
FMHE	0	0	0	
Sum	0	0		

66.4 Klage på kommunalt vedtak om forkjøpsrett av leiegård

Klage på kommunalt vedtak om forkjøpsrett av leiegård - antall

Embeter	Antall klager	Tatt til følge	Ikke tatt til følge	lovbestemmelser er vurdert under klagebehandlingen
FMHE	0			Har ikke vært noen saker i 2013
Sum	0	0		

Ressursrapportering

Resultatområde	Kapittel 1510 Fagdep.
62 Kommuneøkonomi	kr 738 361,54 kr 0,00
66 Bolig- og bygningsrett	kr 1 049 919,10 kr 0,00
Andre oppgaver under KRD	kr 350 847,78 kr 0,00
Sum:	kr 2 139 128,00 kr 0,00

Arbeidsdepartementet

Resultatområde 73 Sosiale tjenester

73.1 Lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen

Vi har i 2013 behandlet 124 saker etter lov om sosiale tjenester i Nav. Resultatkravet er at minst 90 % av disse sakene skal være behandlet innen tre måneder. Vi har kun behandlet 59 % av sakene innen denne fristen. Vi hadde en restanse på 46 ubehandlede saker pr. 31.12.13.

Vi har videreført opplæring i nytt rundskriv til lov om sosiale tjenester i Nav. Opplæringen ble gjennomført over tilsammen 6 dager og hadde 350 deltakere fra Nav-kontor i Hedmark, deltakelse fra helseforetak og andre kommunale tjenesteområder. Kvalifiseringsprogram og fordypning i utvalgte områder fra rundskrivet var temaer.

Vi har vært ansvarlige for 2 møter med Nav ledere i Hedmark. Temaer i disse møtene har bl.a vært internkontrollplikt samt informasjon og dialog rundt Fylkesmannens øvrige innsats rettet mot Nav kontorene. I tillegg har vi deltatt på ledermøter i regi av Nav Hedmark.

73.2 Sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen – formidlingstiltak og kompetanseutvikling

Vi har i 2013 utarbeidet felles kompetanseplan med Nav Hedmark. Planen inneholder både en felles strategi for våre kompetansetiltak og en helhetlig oversikt over alle kompetansetiltak rettet mot Nav-kontorene i Hedmark.

Vi har avholdt 4 møter i koordineringsgruppe for Nav i Hedmark. Denne gruppen består av fylkesdirektøren for Nav, leder for KS, fylkesmannen og representanter for rådmannsutvalget. Temaer har vært strategisk plan for Nav i Hedmark, utvikling av partnerskapene i Hedmark, Nav-leders rolle som samfunnsaktør, Nav-kontorenes rolle i folkehelsearbeidet og andre tema av strategisk/aktuell karakter.

Vi har deltatt på rådgiversamlinger for implementering av standard for arbeidsrettet brukeroppfølgning, veiledningsplattformen samt gitt høringsinnspill til "langsiktig plan for oppfølgingsarbeidet i Nav".

Vi har samhandlet med Nav Hedmark rundt innholdet i våre opplæringstiltak for å understøtte og vise til sammenhenger med bl.a standard for arbeidsrettet brukeroppfølgning og veiledningsplattformen.

Vi har etablert et fagnettverk for Nav-kontorene i Hedmark. Nettverket skal videreføres i 2014 og har som målsetting å understøtte kvalitetsarbeidet i Nav kontorene i Hedmark samt kommunenes ansvar for opplæring av personell i kontorene.

Vi har også gjennomført 2 møter med Nav-ledere i Hedmark hvor vi har hatt fokus på å forankre våre øvrige tiltak, formidle erfaringer fra tilsyn og opprettholde fokus på internkontrollarbeid/kvalitetsarbeid i forhold til de sosiale tjenester i Nav-kontorene.

Vi opplever også stor pågang av henvendelser fra Nav kontor hvor det etterspørres råd og veiledning. Dette gjelder både generelt behov for veiledning og konkrete forespørsler om hvorvidt Fylkesmannen kan bistå i Nav kontorenes internkontrollarbeid og ved opplæring av ansatte.

Øvrige kompetansetiltak og faglige nettverk beskrives under punkt 73.1, 73.3, 73.4, 73.5 og 73.6

73.3 Kvalifiseringsprogrammet

Fylkesmannen har gjennom et samarbeid med Nav Hedmark vært pådrivere for å nå de kvantitative målene og for å fremme best mulig kvalitative programmer. Ved utgangen av november 2013 var det i Hedmark 158 deltakere i kvalifiseringsprogrammet. Dette ligger under det forventede antall deltakere og er en reduksjon i forhold til fjorårets tall. Fylkesmannen engasjerte i flere år KVP kompetanseveiledere i forbindelse med implementeringen av programmet. De representerte ulike regioner av fylket. Disse kompetanseveilederne er ikke lenger lønnet eller har oppgaver for fylkesmannen, men er fortsatt pådrivere for KVP i sin region.

Tilsyn

Det er gjennomført tilsyn på KVP området ved tre Nav-kontor av ulik størrelse. Erfaringene fra tilsynet viser at KVP er lite kjent utenfor Nav-kontoret. Vi registrerte også at kommunen ikke sikret forsvarlige oppfølging og gjennomføring av KVP. Vi har også registrert at KVP i liten grad vært tema på partnerskapsmøtene.

Opplæring

Fylkesmannen gjennomførte i februar to heldagssamlinger for de som arbeider med KVP og deres ledere. Samlingene var dyptdykk i lov, forskrift og rundskriv, mye basert på innsendte problemstillinger fra feltet.

Konferanse

I samarbeid med Nav Fylke og Fylkesmannen i Oppland arrangerte vi i november fagdag for de som arbeider med områdene KVP og Psykisk helse arbeid/rus med tittel "Gode grep på veien til arbeid og tilhørighet." Vi ønsket å

legge til rette for å kunne få mer kunnskap om oppfølging av arbeidstiltak og gi en mulighet for Nav-ansatte med samarbeidspartnere til å få faglig påfyll. Vi la også vekt på å få fram en brukerstemme som representerte brukerorganisasjonene. På konferansen ble ulike prosjekter i forhold til ungdom og arbeid i de to fylkene presentert. En foreleser fra England formidlet erfaringer fra forskningsprosjekter innen psykisk helse og arbeid.

Fagnettverket - sosiale tjenester i Nav

Fylkesmannen har i tidligere år hatt egne nettverkssamlinger for alle som arbeider med kvalifiseringsprogrammet. I nært samarbeid med nav-ledere og Nav fylke har vi nå etablert et fagnettverk for å understøtte Nav-kontorenes forbedringsarbeid og se alle tjenesteområder etter Lov om sosiale tjenester i Nav samlet.

Vi hadde to samlinger på to dager der representanter fra alle kontorene har deltatt. På begge samlingene var KVP tema. Vi hadde på forhånd utfordret et kontor til å snakke om hvordan man arbeidet med å få tilgjengelige kvalifiseringsprogram. Et annet Nav kontor snakket om "De gode grep" i KVP arbeidet. Tilbakemeldingene fra deltagerne ga uttrykk for at de fortsatt ønsket de gode historier fra KVP arbeidet og fortsatt fokus på KVP.

Nav-ledermøter

Fylkesmannen har heldagsmøter med lederne for Nav-kontorene to ganger i året. På disse møtene er alltid KVP et av temaene.

HPMT (Helhetlig, Prinsippstyrt, Metodisk, Tilnærming)

For å møte behovet for faglig støtte i arbeidet med KVP, er det i regi av Arbeids- og velferdsdirektoratet utviklet et eget fag og utviklings- og opplæringsprogram for ansatte som arbeidet med KVP. Flere veiledere fra Nav Hamar (tiltaks kontor) har fått opplæring i programmet. Tre veiledere har fått veiledning fra rådgivere hos Fylkesmannen. Fylkesmannen har også hatt ansvar for å samle inn aktuelt forskningsmateriale. Fylkesmannens representanter har mottatt jevnlig veiledning fra Direktoratet. Prosjektet i Hedmark ble avsluttet 28. februar. Dette var i samsvar med den opprinnelige planlagte prosjektperioden.

Veiledernetverket Innlandet

Fylkesmennene i Hedmark og Oppland har sammen med de tre Høgskolene i Innlandet en intensjonsavtale om samarbeid og styrking av dette feltet. Det arrangeres årlig en konferanse som møteplass for veiledningsinteresserte.

73.4 Utenrettslig økonomisk rådgivning

Fylkesmannen i Hedmark opplever at økonomisk rådgivning i Nav-kontorene har fått økt fokus som følge av krav til vedtak på tjenesten økonomisk rådgivning som er preisert i rundskriv 35/12 til lov om sosiale tjenester i Nav (STL) § 17. Dette var også tema i årets opplæring/dypdykk i STL (se over). De fleste Nav-kontor i Hedmark er godt i gang med vedtak på økonomisk rådgivning, men mange signaliserer usikkerhet rundt grensegangen mot veiledningsplikten etter forvaltningsloven § 11, hvor det ikke er krav om vedtak. Kontorene ser fram til å få veilederen til STL § 17, og forventer at det skal være et godt hjelpemiddel.

På bakgrunn av tilbakemeldinger fra Nav-kontor og økonomiske rådgivere, har Fylkesmannen i Hedmark og Oppland i samarbeid gjennomført følgende arrangementer i 2013:

- årlig to-dagers fagsamling for gjeldsrådgivere/økonomiske rådgivere med 51 deltakere. Det var gode tilbakemeldinger på fagsamlingen. Dette er en viktig arena både for faglig påfyll og nettverk, og de økonomiske rådgiverne kommer selv med forslag til tema. 800GJELD har vært tema flere ganger.
- 2 dagskurs hvor første dag hadde tema frivillig forvaltning, tvungen forvaltning og vergemål. Dette var etterspurt fra Nav-kontorene og økonomiske rådgivere, siden mange som jobber med økonomisk rådgivning også har behov for kompetanse på disse områdene. Det var 105 deltakere. Den andre dagen var basiskurs i økonomisk rådgivning med 60 deltakere.

Det er gjennom flere år samlet inn lokal statistikk for Hedmark på området økonomisk rådgivning. Disse er videresendt Fylkesmannen i Oslo/Akershus som samordner de lokale statistikkene for regionen. Statistikkene brukes aktivt i fagsamling for økonomiske rådgivere, hvor formålet er å se utvikling over tid, samt sammenligning med relevante kommuner for å lære av hverandre. Statistikken for 2013 er ikke klar enda. For 2012 var det 916 nye saker inn og 945 avsluttede saker hos økonomiske rådgivere i Hedmark, mens tallene for 2011 var hhv 1015 saker inn og 941 avsluttede saker.

Fylkesmannen i Hedmark har jobbet aktivt for å motivere kommunene til å søke om interkommunale prosjekter for økonomisk rådgivning og har nå 2 prosjekter som omfatter 11 Hedmarks-kommuner. Det ble i 2012 innvilget 2 prosjektstillinger til Fjellregionen, som er et prosjekt på tvers av kommuner og fylker (Hedmark og Sør-

Trøndelag). Det er innvilget 1 prosjektstilling til Glåmdalsregionen fra 2013, dette prosjektet har hovedfokus på ungdom.

Det eksisterer flere regionale nettverk for økonomiske rådgivere/gjeldsrådgivere i Hedmark, som kommunene selv står bak. Her drøftes enkeltsaker og generelle problemstillinger, og namsmannen er ofte invitert med.

Fylkesmannen i Hedmark har deltatt i halvårlege regionmøter for økonomiske rådgiverkontakter hos FMOA, samt samlinger i regi av Arbeids- og velferdsdirektoratet for interkommunale prosjekter innenfor økonomisk rådgivning. Erfaringer derfra er brakt inn til Nav-kontor i Hedmark som har ønsket å sette fokus på økonomisk rådgivning.

73.5 Boligsosialt arbeid

Fylkesmannen administrerer prosjektmidlene kommunene kan søke til boligsosiale prosjekter fra Arbeids- og velferdsdirektoratet. Hedmark har i 2013 gitt midler til videreføring av prosjekter og nye prosjekter i totalt 6 kommuner (Hamar, Stange, Kongsvinger, Tynset, Ringsaker og Sør-Odal). Dette omfatter 10,5 stillinger.

Prosjektene retter seg hovedsakelig mot oppfølging av rusmisbrukere i bolig. Fylkesmannen er representert i de fleste prosjektenes styringsgruppe/referansegruppe. Kommunene har lagt de boligsosiale stillingene inn i økonomiplanen, og avsluttede prosjekter de siste årene har, med ett unntak, blitt videreført i kommunale budsjetter etter endt prosjektperiode.

Fylkesmannen i Hedmark erfarer at det er svært ulik organisering i kommunene når det gjelder oppfølgingstjenester i bolig til de som sliter med psykisk helse og rus. Stadig flere kommuner flytter rustjenestene ut av Nav-kontoret, og rus og psykisk helsetjenester blir slått sammen til en felles kommunal tjeneste. En av prosjektkommunene har egen boligsosial avdeling med oppfølgingstjenester utenfor Nav, og en prosjektkommune har et boligsosialt team i Nav-kontoret. Fylkesmannen ser at disse organisasjonsendringene fører til ulike utfordringer. Det kan bli ny gråsoneproblematikk og uklare ansvarsforhold mellom Nav-kontoret og øvrige kommunale tjenester, som igjen kan gå ut over brukerne. I enkelte tilfeller sitter Nav-kontoret igjen med de akutte brukerutfordringene, mens oppfølgingsressursene er flyttet ut fra Nav, og brukerne må ofte henvises til den nye avdelingen/det nye teamet. En fordel med å organisere en felles rus og psykisk helsetjeneste, er at det blir enklere å fatte vedtak om oppfølgingstjenester i bolig. Denne tjenesten er hjemlet i Helse- og omsorgstjenesteloven. Nav-kontoret har ofte ikke delegert myndighet til å fatte vedtak etter dette lovverket.

Mange Hedmarks-kommuner har en utfordring når det gjelder individuell plan (IP) til denne målgruppa. Fylkesmannen erfarer at de som sliter med psykiske helse og rus, ofte faller mellom stoler. Nav-kontorene er ikke flinke nok til å sørge for at denne brukergruppa får IP, og øvrige avdelinger i kommunen er ikke flinke nok til å inkludere denne brukergruppa i sitt tjenestetilbud. Fylkesmannen erfarer også at det kan være ulik forståelse for hva en IP er i ulike deler av kommunen, både når det gjelder formkrav, funksjon og innhold. IP er nedfelt i ulike lovverk med ulike krav (vedtak/ikke vedtak). Et resultat er en opplevelse av at andre har ansvar for IP. Dette vil kunne gå ut over brukerens mulighet for å få IP.

Fylkesmannen i Hedmark erfarer videre at få kommuner har oppfølgingstjenester i bolig til de som sliter med psykisk helse og rus. Det som finnes, er ofte kun det som tidligere er gitt via opptrappingsplan mot rus og via boligsosiale prosjekter. Fylkesmannen erfarer at ikke alle kommuner oppfatter at oppfølgingstjenester i bolig er en lovpålagt tjeneste for denne målgruppa.

Fylkesmannen i Hedmark følger opp disse problemstillingene mot kommunene, både via tilskuddsforvaltning, kompetansetiltak og gjennom hendelsesbaserte tilsyn og tilsyn i form av systemrevisjon.

4 av tilskuddskommunene er innlemmet i Husbankens boligsosiale utviklingsprogram (BOSO), og prosjektene ses i sammenheng med BOSO. Husbankens program fører til forankring av det boligsosiale arbeidet hos rådmann og ordfører, og Fylkesmannen erfarer at dette er en styrke for implementeringen av de boligsosiale prosjektene med fokus på oppfølgingstjenester i bolig.

Fylkesmannen i Hedmark inngikk i 2013 en samarbeidsavtale med Husbanken Region øst om kompetanseheving innen boligsosialt arbeid og økt samordning av statlige tilskuddsmidler. Det er avholdt 3 felles møter i 2013.

Fylkesmannen har siden 2011 drevet et lokalt nettverk for oppfølgingstjenester i bolig, slik at kommunene kan diskutere og lære av hverandre. Nettverket har hatt 1 heldagsmøte. Programlederne for BOSO (se over) deltar også i nettverket. Det møtte ca 20 personer på nettverksmøtet, og de fleste kommer fra kommuner som er

innvilget boligsosiale prosjekter. Ut fra tilbakemeldingene, opplever deltakerne dette som et nyttig nettverk, og det vil bli avholdt flere nettverksmøter i 2014.

Fylkesmannen i Hedmark har bidratt med innlegg om boligsosialt arbeid i kommunestyret i en av kommunene som har boligsosialt prosjekt. Politikerne ønsket å sette boligsosialt arbeid på dagsorden. Dette er en unik mulighet til å synliggjøre hvordan politikerne kan bidra i det boligsosiale arbeidet; knyttet opp mot lovverk og forskning, samt ved å gi informasjon om prosjekter, Husbankens boligsosiale program, erfaringer og mulighetene for læring fra nabokommunene.

Fylkesmannen i Hedmark har i samarbeid med Fylkesmennene i Oppland, Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag, Husbanken, 2 KoRus (kompetansesenteret rus Øst og Midt) og RIO (rusmisbrukernes interesseorganisasjon) avholdt den årlige boligsosiale Røros-konferansen for kommunene. Temaet var rus og boligsosialt arbeid, og det var i underkant av 200 deltakere. Formålet er å spre erfaringer og kunnskaper til alle kommuner. Evalueringene var god.

73.6 Barn og unge

Fylkesmannen administrerer prosjektmidlene kommunene kan søke til barnefattigdomsprojekter fra Arbeids- og velferdsdirektoratet. Fylkesmannen i Hedmark har i 2013 gitt midler til 4 barnefattigdoms-prosjekter, mens vi i 2012 hadde 3 prosjekter. 1 prosjekt ble avsluttet i 2012 og skulle videreføres i ordinær drift (Eidskog kommune, framtidssenteret ved ungdomsskolen). Prosjekt GRIP i Elverum er videreført (fokus på barnerike flyktningfamilier med lang botid i Norge, samt fattigdomsplan) og Kongsvingers prosjekt knyttet opp mot tiltak i utarbeidet fattigdomsplan er videreført. Nye prosjekter i 2013 er Fjellregionen med Alvdal kommune som vert (sommerjobb for ungdom, 6 kommuner, samarbeid med Nav Hedmark og Hedmark Fylkeskommune) og Løten kommune ("Bedre samordning og tiltak for barnefamilier med økonomiske og andre sosiale problemer"). Fylkesmannen deltar i styringsgruppe for tre av prosjektene, og har kontakt med Fjellregionen via rapporteringspunktene i tilskuddsforvaltningen. Det ble gitt avslag på en prosjektsøknad fordi det er begrensede prosjektmidler tilgjengelig. Ut fra tilbakemeldinger til Fylkesmannen i Hedmark, gir prosjektene ny og viktig læring til kommunene, som gjerne fører til samarbeid på tvers av etater.

Ved vurdering av søknader om prosjektmidler til barnefattigdom, er arbeidet koordinert innad i embetet. Det er blant annet vurdert opp mot midler over rus-området/samhandlingsmidler (Helsedirektoratet), de boligsosiale prosjektene, og mot Oppvekst og Utdanningsavdelingen. Fylkesmannen i Hedmark bestreber seg også på å se søknadene i sammenheng med storbymidlene fra BLD.

Fylkesmannen i Hedmark deltok i arbeidsgruppe til regional barnefattigdomskonferanse i regi av Arbeids- og velferdsdirektoratet og fylkesmennene, som ble arrangert 28.-29.08.13. Den omfattet Hedmark, Oppland, Akershus og Østfold. Barnefattigdomsprosjektene i Kongsvinger og Elverum ble presentert på konferansen. Det var 135 deltakere inkludert forelesere, hvorav 25 deltakere fra Hedmark.

Rundskriv 35/12 til lov om sosialt tjenester i Nav har presisert fokuset på barn og unges behov. Fylkesmannen har et spesielt fokus på dette i oppfølgingen av barnefattigdomsprosjektene, samt i kontakt med Nav-ledere og Nav-ansatte. Dette har blant annet vært tema på nettverkssamling for Nav-ansatte med fagansvar for sosiale tjenester i Nav.

Ny GIV, Sjumilssteget og Ungdom i Svevet/Nordlandsprosjektet følges i hovedsak opp av Oppvekst og Utdanningsavdelingen hos Fylkesmannen i Hedmark.

Ressursrapportering

Resultatområde	Kapittel 1510	Fagdep.
73.3 Kvalifiseringsprogrammet	kr 15 545,24	kr 693 598,03
73.9 Andre oppgaver – Sosialtjeneste (rest 73)	kr 652 309,27	kr 279 779,04
74 Tilsyn med sos. tj. i arbeids- og velferdsforv.	kr 455 514,73	kr 267 758,24
Andre oppgaver under AD	kr 150 793,74	kr 0,00
Sum:	kr 1 274 162,00	kr 1 241 135,00

Helse- og omsorgsdepartementet

Resultatområde 76 Samhandling, kvalitet og helseberedskap

76.1 Samarbeid mellom kommune- og spesialisthelsetjenesten

Vi har ikke gitt spesifikke opplæringstilbud til kommuner, fylkeskommune og foretak, men det er gjennomført en møteserie med politisk, administrativ og faglig ledelse i kommunene der et av hovedtemaene er samhandlingsreformen. Øvrige temaer er fastlegeordningen/ allmennlegetjeneste, psykisk helsetjeneste og omsorgsplan 2015. Vi har hatt møte med 3 kommuner i 2013, 7 kommuner i 2012 og 12 kommuner i 2011.

Vi deltar i samarbeidsforum sammen med KS, Sykehuset Innlandet HF, NAV og fylkeskommunen der tema er alle sider ved samhandlingsreformen. Dessuten møter vi dem på andre arenaer i løpet av året og får på den måten en god oversikt over utviklingen og gjennomføringen av reformen.

Aktuelle samarbeidsprosjekter:

- PsykiØsterdal: Samarbeidsprosjekt mellom kommuner og spesialisthelsetjeneste innen psykisk helse i Østerdalen
- Hjerneskaderehabilitering - fokus på kognitive/ usynlige vansker. Mellom sykehuset og Ringsaker kommune.
- Oppfølging og konkretisering av målsetningene i Samhandlingsreformen mellom SI Tynset og Tynset Kommune med spesielt fokus på pasientforløp. Mellom sykehuset og Tynset kommune
- Prosjekt ROS. Rus - Oppsøkende arbeid - Samhandling. Mellom DPS Kongsvinger og Glåmdalskommunene
- SamAks. SAMhandlingsprosjekt mellom Alderpsykiatrisk avdeling, Sykehuset Innlandet og Kommunale Sykehjem. Formål:
  - Bedre undersøkelse og behandling av pasienter i sykehjem.
  - Utvikle og evaluere en modell for samhandling mellom spesialisthelsetjenesten og sykehjem med fokus på kartlegging og oppfølging av pasienter i sykehjem.

76.3 Kvalitetsforbedring i helse og omsorgstjenesten

Fylkesmannen har i inneværende år ikke gjennomført noen spesielle tiltak i forhold til forvaltningskompetanse.

Kommuner og helseforetak er veiledet om forbedringsarbeid i forbindelse med planlagt tilsyn og oppfølging av disse.

I forhold til etisk kompetanse har vi etablert et samarbeid med KS regionalt og sentralt og er medansvarlig for å gjennomføre erfaringskonferanser, en i 2013. Vi støtter også arbeidet med å få alle kommuner til å delta i det sentrale etikkprosjektet.

Vi gjennomførte en dagskonferanse for sykehjemslegene. Dagen var todelt. Vi ønsket å diskutere behov for regionale nettverksgrupper, samt formidle nytt fra faget sykehjemsmedisin. Det var ca 40 deltagere fra 15 av 22 kommuner.

76.5 Felles digitalt nødnett

Resultatkrav er oppfylt.

Det er ikke gjennomført noen utadrettete tiltak i 2013. Det ble ikke mottatt en konkret bestilling når det gjaldt hvilke tiltak som skulle gjennomføres overfor berørte kommuner/helseforetak. Vi mottok heller ikke henvendelser om bistand fra kommuner eller helseforetak.

76.6 Helseberedskap og smittevern

Sosial- og helseavdelingen v/fylkeslegen deltar i lokal redningssentral (LRS), fylkesberedskapsrådet, atomberedskapsutvalget og ved øvelser. Internt samarbeid er godt.

Den største aktiviteten knyttet seg til arbeidet med Regional plan for samfunnsikkerhet og beredskap i regi av Fylkesmannen og fylkeskommunen. Sosial- og helseavdelingen har hatt ansvaret for arbeidsgruppe epidemier hos mennesker, dyr og planter, i tillegg deltok Mattilsynet, Sykehuset Innlandet og Elverum kommune. Den regionale planen ble vedtatt av fylkestinget i september. Handlingsprogrammet utarbeides i 2014.

Vi har vært involvert i en grenseredningsøvelse i Eidskog, Øvelse Østlandet og i planlegging av Mattilsynets øvelse Stella Polaris. Erfaringene følges opp med møter i ulike fora.

Vi har deltatt på den nasjonale helseberedspaskonferansen.

Smittevernkonferanse holdes annenhvert år i Hedmark - neste gang i 2014.

Fylkesmannen benytter krisestøtteverktøyet CIM for varsling, oversikter og rapportering, og gjennomfører løpende opplæring. Det finnes oppdaterte lister for kommunene, men fortsatt gjenstår tilsvarende for fastlegene.

Atomberedskapsplanverket var under revidering og ferdigstilles i januar 2014.

76.7 Personell og kompetanse

Turnustjeneste

Vi har godkjent et turnussted i samtlige 22 hedmarkskommuner i samråd med SAK, og tilrettelagt og gjennomført trekning av turnussted for turnusleger vår og høst 2013.

2013 var et overgangsår hvor regler fra både den gamle og nye turnusordning for leger gjaldt. Ved valgene høsten 2013 for kommuneplass våren 2014 var det for eksempel 17 kandidater med garanti fra den gamle ordningen og 5 fra den nye søknadsportalen.

Vi har godkjent steder og fordelt turnusfysioterapeuter til spesialisthelsetjenesten og kommuner i Hedmark i samarbeid med Fylkesmannen i Oslo og Akershus. Antallet er stabilt på ca. 12 kandidater pr. halvår. I spesialisthelsetjenesten ble det gitt et pålegg om å ta imot en ekstra kandidat i 2013.

Det er gjennomført turnusseminar vår og høst 2013 i offentlig helsearbeid for turnusleger, -fysioterapeuter og -kiropraktorer i kommunehelsetjenesten i Hedmark og Oppland. Fylkesmannen i Oppland hadde hovedansvaret.

Det er gjennomført kurs i legevaktsmedisin (akuttmedisin) for turnusleger i regi av Sykehuset Innlandet HF, Elverum vår og høst 2013. Kandidatene er meget godt fornøyd med tilbudet og føler seg tryggere ved legevakt.

Våre to erfarne gruppeveiledere av turnusleger i kommunehelsetjenesten har hver gjennomført 3 dagssamlinger pr. halvår i 2013. Evalueringen er god.

Vi har deltatt på møter i regi Helsedirektoratet sammen med SAK og øvrige fylkesmenn om framtidig turnusordning for leger. Vi deltok også ved den årlige samlingen for gruppeveiledere av turnusleger og Helsedirektoratet, SAK og representanter for fylkesmennene i Tromsø.

Vi har deltatt på flere møter med Sykehuset Innlandet (SI) om søknadprosessen ved den nye turnusordningen. Vi er sammen med representant fra legeföreningen observatører/rådgivere i ansettelsesutvalget som består av to fra SI, tre fra Hedmarkskommuner og tre fra Opplandskommuner. Turnusleger ansatt ved en enhet innen SI har en "garanti" for en kommuneplass i Hedmark eller Oppland. Antallet turnusleger ved SI, og totalt i kommunene i Hedmark og Oppland er omtrent likt (ca 45).

Kurs for stedlige veiledere av turnusleger og turnusfysioterapeuter i Hedmark og Oppland holdes annethvert år hvis interessen er stor nok. Det ble ikke arrangert noen slike kurs i 2013.

Vi har inntrykk av at praktisk tjeneste for turnusleger i sykehjem er i ferd med å bli formalisert i tråd med ny forskrift.

Etter Fylkesmannens oppfatning fungerer turnusordningen både for leger og fysioterapeuter godt i Hedmark både med hensyn til kapasitet og kvalitet. Enkelte distriktskommuner får ikke turnuslege hvert halvår på grunn av

frafall, men dette ser ut til å ha bedret seg de siste årene.

De gjennomførte kurs og samlinger blir godt mottatt av turnuskandidatene, og er etter fylkesmannens oppfatning et fint supplement til den stedlige opplæring og veiledning i kommunene.

Kompetanseløftet 2015

Det vises til egen rapportering om Kompetanseløftet 2015 med frist 1. mars 2014. Kompetansemidler er fordelt i samsvar med retningslinjene fra direktoratet. Samarbeid med KS, kommunene, fylkeskommunen, yrkesorganisasjonene og høgsolen er godt.

76.8 Rettsikkerhetsarbeid

Helse- og omsorgstjenesteloven kapittel 9

Fylkesmannen har overprøvd 101 kommunale vedtak om bruk av tvang/makt overfor 101 personer med psykisk utviklingshemning. Alle vedtak ble godkjent. 7 vedtak er avsluttet/ikke videreført. Tidsfrister overholdes og gjennomsnittlig saksbehandlingstid for ordinære saker er ca. tre uker.

Det ble søkt om dispensasjon fra utdanningskravet i 99 saker. Dette omfatter 1425 tjenesteytere.

Det er innkommet 571 meldinger om skadeavvergende tiltak overfor i alt 39 tjenestemottakere, jf. helse- og omsorgstjenestelovens § 9-5 tredje ledd, bokstav a, i løpet av året.

Det er foretatt 14 stedlige tilsynsbesøk knyttet til vedtak etter helse- og omsorgstjenestelovens kap. 9.

Det har vært avholdt månedlige samarbeidsmøter med Habiliteringstjenesten i Hedmark, i tillegg råd og veiledningsvirksomhet inkludert møter med enkeltkommuner.

Vi har deltatt i referansegruppe i forbindelse med revisjon av gjeldende rundskriv til kap. 9.

Virkeområdet (tvangsdefinisjonen) i kapittel 9 er svært vid. En rask gjennomgang av våre tvangsvedtak viser at omlag halvparten av vedtakene gjelder tvangstiltak som tjenestemottakeren ikke motsetter seg. Dette gjelder ikke minst ulike varslingsiltak og ulike former for begrensning av tilgang til personlige eiendeler. Da reglene på dette området ble gjort gjeldende fra 1999, var det lite søkelys på at også slike tiltak omfattes av bestemmelsene. Dette er etter vår vurdering en viktig faktor når økende antall tvangsvedtak skal forklares. Som kjent er det betydelige fylkesvise forskjeller når det gjelder antall tvangsvedtak. Hedmark er det fylket som har flest tvangsvedtak i 2013 i forhold til befolkningen. Det må understrekes at tvangsbruken ikke øker, men at etterlevelsen av regelverket stadig bedres.

Unntaksvis er det tilfeller med omfattende tvangsbruk der tjenestemottakeren motsetter seg tvangstiltaket og rammene for slike tiltak er marginale/på grensen til det forsvarlige. Slike tilfeller er utfordrende for oss.

Langt de fleste etablerer robuste faglige løsninger, mens et fåtall sliter for å sikre lovpålagte krav.

Pasient- og brukerrettighetsloven kap 4A

Vi har i 2013 behandlet 148 saker. 112 saker har vi tatt til etterretning, 24 saker er opphevet, 10 av vedtakene var irrelevante og 2 saker er under behandling. Av 148 saker har Sykehuset Innlandet fattet 13 vedtak, tannhelsetjenesten 27 vedtak og resten kommer fra kommunehelsetjenesten. Det er stor variasjon i hvor mange vedtak den enkelte kommune sender inn. 33 % av vedtakene gjelder tilbakeholdelse i institusjon og 22 % gjelder andre forhold i sykehjem - det vil i hovedsak si personlig stell og pleie. De fleste vedtakene kommer fra sykehjemmene. Vi har behandlet to kompliserte klagesaker på tvangsbruk, men ingen av klagerne fikk medhold.

Når det gjelder opplæring brukte vi i 2013 erfaringer fra systemrevisjoner ved sykehjemmene, som ble gjennomført i 2011 og 2012, til opplæring overfor de resterende kommunene.

Fylkesmannen har også forelest om kapittel 4A ved videreutdanninger ved Høgskolen i Hedmark.

Vurdering

Saksbehandlingen bedres sakte, men sikkert. Flere kommuner skriver nå utfyllende vedtak, med gode vurderinger. Tannhelsetjenesten er stort sett veldig flinke. Vi har også fått flere saker fra Sykehuset Innlandet det siste året – blant annet gyn pol, øre/nese/hals poliklinikk, øyeavdelingen og medisinsk avdeling. Det er få eller nesten ingen saker fra hjemmesykepleien. Vi er usikre på om dette skyldes mangel på kompetanse, at det utøves ulovlig tvang eller om pasientene ikke får nødvendig helsehjelp.

Fylkesmennene i region øst har hatt erfaringsmøter knyttet til spørsmål rundt kapittel 4A. Det er nyttige samlinger. Det er imidlertid noe betenkelig at vi har tildels veldig forskjellig praksis når det gjelder oppfølging av enkeltsaker. Vi håper dette kommer fram i evalueringene av regelverket og at sentrale myndigheter tar ansvar for å sikre felles god og riktig praksis i disse sakene.

Behandling av klagesaker etter helse- og omsorgstjenesteloven og pasient- og brukerrettighetsloven rapporteres under resultatområde 82.

Resultatområde 77 Andre oppdrag

77.2 Fritak for forvaltningsmessig taushetsplikt

Generelt har Fylkesmannen merket seg en stor økning i begjæringer om fritak for taushetsplikt de siste par årene. Sakene krever ofte svært rask saksbehandling.

Fylkesmannen her behandlet 6 saker om fritak for taushetsplikt etter helselovgivningen. I tillegg har Fylkesmannen behandlet én sak hvor det ble etterspurt mer informasjon. Saken ble senere trukket og avsluttet hos Fylkesmannen.

Fritak for forvaltningsmessig taushetsplikt

Embeter	Antall saker	Gjennomsnittlig saksbehandlingstid
FMHE	6	0
Sum	6	

77.3 Særfradrag

Vi har oppfylt resultatkravet.

6 saker i 2013, dvs. en betydelig nedgang fra 2012. Antallet klagesaker i 2013 var 4, som også representerer en stor nedgang fra 2012.

Særfradrag for utgifter til behandling utenfor den offentlige helsetjenesten. Antall saker og gjennomsnittlig saksbehandlingstid.

Embeter	Antall saker	Gjennomsnittlig saksbehandlingstid
FMHE	6	2
Sum	6	

77.4 Førerkortsaker

Resultatkravet oppfylt.

I 2013 behandlet vi 1343 saker som er en reduksjon på 20 % fra 2012. Det høye sakstallet i 2012 skyldtes delvis et etterslep av gamle saker som ble tatt unna i løpet av dette året.

Saksbehandlingstiden er ved årsskiftet på ca. 3 uker.

Førerkort. Antall saker og gjennomsnittlig saksbehandlingstid

Embeter	Antall saker	Gjennomsnittlig saksbehandlingstid
---------	--------------	------------------------------------

FMHE	1343	3
Sum	1343	

77.5 Pasientjournaler

Ingen saker behandlet og således ingen pasientjournaler til oppbevaring. Besvart div. forespørsler på telefon.

Pasientjournaler. Antall saker.

Embeter	Antall
FMHE	0
Sum	0

Resultatområde 83 Folkehelsearbeid

83.1 Folkehelsearbeid

Forståelsen for folkehelse som et sektorovergripende, langsiktig og systematisk arbeid har blitt større. Kommunene er stort sett meget bevisst folkehelseprofilen fra FHI og benytter denne som grunnlagsmateriale i planleggingen. Samtidig ser vi at analysen av hva oversiktsbildet faktisk betyr for befolkningen mangler. Fylkeskommunen har gjennomført flere workshop på kunnskapsgrunnlaget, så dette arbeidet forventer vi blir bedre fremover. Hovedutfordringene i kommunens og fylkeskommunens oppfølging av folkehelseloven handler mye om små stillingsressurser. Det er kun to kommuner i Hedmark som har 100 % stilling som folkehelsekoordinator (Ringsaker og Tolga). Samtidig ser vi at flere ser sitt ansvar, som barnehageansatte, skoler, planleggere.

Vi har hatt jevnlig dialog og informasjonsutveksling med fylkeskommunen. Det har blitt gjennomført 4 nettverkssamlinger i folkehelse (Hedmark og Oppland) i samarbeid med KS og fylkeskommunen med tema planlegging og folkehelse. Det deltok 7 kommuner.

Vi har hatt innlegg på Plan og bygningslovkonferansen, nettverksmøter for frisklivssentraler og miljørettet helsevern. Temaet har også blitt tatt opp på besøk hos frisklivssentralene.

Vi markedsfører fylkeskommunens statistikkpakker på relevante arenaer.

Vi har vurdert folkehelsehensyn i alle planuttalelser.

Tildeling av tilskudd til "Handlingsplan for forebygging av uønsket svangerskap og abort - strategier for bedre seksuell helse" gikk til:

- Amatea veiledningstjeneste for gravide: kr 35 000 til gratis prevensjon til minoritetskvinner, drift av dialoggrupper/aktiviteter ved mottakene
- Studentsamskipnaden: kr 300 000 til studenthelsetjeneste på Campus for prevensjonsveiledning og testing av seksuelt overførbare sykdommer
- Stor-Elvdal kommune: kr 65 000 til en tilgjengelig helsestasjon for ungdom med lege, tettere oppfølging til elever med spesielle behov, flyktninger

Vi har ikke prioritert å gjennomføre tiltak for å øke deltagelsen i FRI-programmet.

Miljørettet helsevern

På dialogmøte med kommuneoverlegene er det orientert om TNS sin kartlegging av skolenes godkjenningsstatus.

Vi deltar i Forum for miljørettet helsevern i Hedmark og Oppland (Mjøskameratene) hvor "grasrota" gjennomgår aktuelle temaer og felles policy for miljørettet helsevern. Det ble avholdt to møter i 2013 hvor hygieniske forhold ved badebasseng hovedtema på det ene.

Vi har behandlet tre klagesaker på kommunale vedtak.

Vi har bistått andre avdelinger i embetet og myndigheter med miljøhygienisk kompetanse.

I samarbeid med Helsedirektoratet og Folkehelsa arrangerer vi dagskonferanse om smittevern og miljørettet helsevern annenhvert år. Vi planlegger kompetansetiltak knyttet til skolemiljøer i 2. halvår 2014.

Vi har løpende veiledning om alkoholloven til kommunale saksbehandlere på telefon eller e-post. For denne gruppen har vi også arrangert en to dagers samling med opplæring i regelverket og fokus på nettverksbygging. Samlingen ble arrangert i samarbeid med KoRus Øst. Vi har også deltatt på helsedirektoratets samling om alkoholloven for fylkesmannsembetene.

Resultatområde 84 Kommunale helse- og omsorgstenester

84.1 Allmennlegetjenesten inkludert fastlegeordningen

Det er gjennomført en møteserie med politisk, administrativ og faglig ledelse i kommunene der et av hovedtemaene er allmennlegetjenester. Øvrige temaer er samhandlingsreformen, psykisk helsetjeneste og omsorgsplan 2015. Vi har hatt møte med 3 kommuner i 2013, 7 kommuner i 2012 og 12 kommuner i 2011.

Vi har ikke gitt spesifikk opplæring til kommunene om fastlegeforskrift, helse- og omsorgstjenesteloven eller andre lovendringer, men informert om dette i andre sammenhenger der vi møter kommunene.

Vi har en løpende vurdering av kapasitet i fastlegeordningen. En hovedutfordring er manglende listekapasitet i sentrumskommuner, selv om antallet listeplasser er høyere enn innbyggertallet i kommunen. Dette skyldes at de har personer fra nabokommunene på listene. Saken er drøftet med de aktuelle kommuner.

Ingen kommuner har midlertidig dispensasjon fra ordningen.

Vi arrangerte dialogmøte med kommuneoverlegene.

84.4 Helsetjenesten til innsatte i fengsel

Ingen særskilte tiltak. Kontakt med fengselshelsetjeneste om bruk av veilederen om helse- og omsorgstjenester til innsatte i fengsel.

84.6 Helse- og omsorgstjenester i et flerkulturelt samfunn

Vi har undersøkt kommunenes bruk av tolk i forbindelse med planlagt tilsyn og har inntrykk av at tolkebruken er for lav.

84.8 Forebyggende helsetjenester

Frisklivsentraler

Vi deltok på nettverkssamling for frisklivssentralene og holdt innlegg om folkehelseloven/friskliv/fylkesmannens rolle. Vi har oppfordret sentralene til å etablere nettverk og har hatt løpende veiledning. Vi arrangerte kompetansehevende kurs for frisklivssentralene i samarbeid med Oslo/Akershus, Oppland, Østfold og Helsedirektoratet, 4 kommuner fra Hedmark deltok. I 2013 startet vi med å besøke frisklivssentralene i Elverum og Stange kommuner, de resterende blir besøkt i 2014.

Status: Delvis måloppnåelse når det gjelder resultatkravet.

Vi har fulgt opp at kommunene ivaretar og styrker den forebyggende helsetjenesten, herunder helsestasjonene og skolehelsetjenesten i tråd med lover, forskrifter og anbefalt program for tjenestene. Oppfølgingen har skjedd i dialog med tjenestene i kommunene i tilknytning til tilsyn.

Vi har ikke gjennomført opplæring om internkontroll og avvikshåndtering.

84.11 Tannhelse

Ingen særskilte tiltak i 2013.

84.12 Habilitering og rehabilitering, individuell plan og koordinator

Det er etablert koordinerende enhet for habilitering og rehabilitering i de aller fleste kommunene og helseforetak (Sykehuset Innlandet HF) som beskrevet i Forskrift om habilitering og rehabilitering, individuell plan og koordinator.

Vi har bidratt bl. a. gjennom tilsyn til økt fokus på kvalitet og kapasitet innen habilitering og rehabilitering. Det har vært særlig fokus på rehabilitering i sykehjem og tilbud til personer med psykisk lidelse og samtidig langvarig rusmiddelmissbruk.

84.13 Omsorgsplan 2015

Det generelle trekket er at befolkningens gjennomsnittsalder er økende. I 2013 var 5,9 % av befolkningen i Hedmark over 80 år - dette er høyest i landet. Tjenestetilbudet i kommunene må dimensjoneres i forhold til denne aldrende befolkningen. Samtidig er andelen mottakere av hjemmetjenester i alderen 0-66 år høyere enn for landsgjennomsnittet.

Mange kommuner har i tillegg en nedgang i folketallet. Flere kommuner opplever en relativ stor tilflytting av personer med omfattende behov for helse- og omsorgstjenester, samt tjenester fra Nav.

Kommunene bruker i gjennomsnitt 36,4 % av netto driftsutgifter til pleie- og omsorgstjenester, mens landsgjennomsnittet utenom Oslo er 31,5%.

Økningen i utgifter til pleie- og omsorgstjenester de senere årene skyldes i hovedsak økningen i utgifter til tjenester til hjemmeboende under 66 år. Dette tyder på at eldreomsorgen ikke har kommet styrket ut av den kommunale satsingen på helse- og omsorgstjenestene de siste årene.

Kommunene i Hedmark bruker videre i gjennomsnitt noe mer på tjenestetilbud i hjemmet, enn på drift av institusjoner. Utgiftene til institusjon er tilnærmet lik landsgjennomsnittet.

Kommunene i Hedmark skiller seg også ut når det gjelder andel korttidsplasser, andel rehabiliteringsplasser og legetimer pr uke pr beboer på sykehjem der Hedmark ligger lavere enn landsgjennomsnittet. Dette kan tilsi at kommunene må vurdere å øke andelen korttidsplasser og rehabiliteringsplasser. Lav dekning av legetimer på sykehjem er bekymringsfullt da vi ser et økt behov for medisinske tjenester som en følge av samhandlingsreformen.

Kommunene i Hedmark har lavere andel ansatte med høgskole- /universitetsutdanning enn landsgjennomsnittet.

Målsettinger i Omsorgsplan 2015 og kommunale planer

Fylkesmannen har i flere år hatt fokus på kommunalt planarbeid. De fleste kommunene har utarbeidet delplaner for helse- og omsorgstjenestene. Forankringen i kommuneplanens samfunnsdel og økonomiplan har vært noe varierende. De fleste kommunene har beskrevet utfordringsbildet i planstrategien, og omtalt pleie- og omsorgstjenesten i kommuneplan eller utarbeidet egen delplan. Vi mener likevel at det er et stort forbedringspotensiale når det gjelder kommunale planer, både i forhold til strategisk tenkning og at planene blir et nyttig verktøy for ansatte og ledere av tjenesten.

Forskning/fagutvikling og innovasjon inkludert samarbeid med utviklingssentrene

Det er enighet om at det er stort behov for fagutvikling og nytenkning i pleie- og omsorgssektoren. Vi gjennomførte en dagskonferanse for ledere i kommunene med tema Meld. St. 29 (2012-2013), prosjekt «Menn i helse» og Innovasjon og ledelse. Utviklingssentrene og Senter for Omsorgsforskning øst utfordret også kommunene til samarbeid og medvirkning.

Fylkesmannen har ikke hatt fokus på velferdsteknologi i 2013. I januar 2014 er det imidlertid avholdt en oppstartkonferanse hvor tema var «Hvordan kan kommunene organisere fremtidens helse- og omsorg? Innvasjon og velferdsteknologi». Fylkesmannen skal delta i det videre arbeidet.

Flere kommuner er involvert i forskning– eller fagutviklingsprosjekter. De fleste prosjektene er i regi av alderspsykiatrisk forskningssenter ved Sykehuset Innlandet, i tillegg et par prosjekter i regi av senter for Omsorgsforskning på Gjøvik og Utviklingssenter for sykehjem/ hjemmetjenester. En positiv trend er at flere kommuner ønsker å jobbe med forbedringsarbeid. Utfordringen er prioritering av tid og ressurser til å jobbe med fagutvikling.

Kompetanseutvikling er et sentralt satsningsområde i Omsorgsplan 2015, og fylkesmannen deltar i fag- og samarbeidsråd i Utviklingssentrene for sykehjem og hjemmetjenester. Utviklingssentrene jobber med flere prosjekter både innenfor fagutvikling og forskning. Ett tema som blir drøftet på de fleste møtene er utviklingssentrenes pådriverrolle i fylket. Det er nå ansatt en person i 70 % stilling som har ansvar for spredning, formidling og kontakt med de øvrige kommunene. Fylkesmannen har støttet arbeidet både faglig og økonomisk. Fylkesmannen er også medarrangør av nettverkskonferanser som utviklingssentrene arrangerer, og i 2013 var tema «Aktiv omsorg».

Demensplan 2015

Fylkesmannen i Oppland og Hedmark samarbeider med alderspsykiatrisk forskningssenter ved Sykehuset Innlandet om den årlige to-dagers Demenskonferansen Innlandet. Dette har blitt en møteplass for fagfolk, frivillige og eldrerådene hvor erfaringsoverføring, kunnskap og kjennskap til hverandre er viktige elementer. Det var ca 300 deltagere i 2013.

Fem kommuner har søkt om tilskudd til dagtilbud til personer med demens. Etter det vi kjenner til er det 19 av 22 kommuner som har etablert dagtilbud. Kompetansen om behandling, oppfølging, diagnostisering og behandling av demens inkludert miljøbehandling har økt betydelig de siste årene. Høgskolen i Hedmark har i flere år tilbudt 60 studiepoengs videreutdanning i eldreomsorg med vekt på psykisk helse, hvor demensomsorgen er en viktig del av pensum. Fra høsten 2013 har høgskolen startet en videreutdanning i demens med 30 studiepoeng. 19 av 22 kommuner har gjennomført demensomsorgens ABC og ønsker å videreføre dette for nye grupper. I tillegg foregår det en stor kunnskapsoverføring fra spesialisthelsetjenesten til kommunehelsetjenesten i SamAks prosjektet. Dette er et forsknings- og fagutviklingsprosjekt som Sykehuset Innlandet har etablert. Sykehuset tilbyr veiledning og oppfølging, mens kommunene gjennomfører kartlegging og oppfølging av sykehjemspasienter.

Investeringsstilskudd

Det har vært veldig liten aktivitet i hele perioden. I 2013 er det søkt om tilskudd for 40 boenheter hvorav 12 omsorgsboliger og 28 sykehjemsplasser. Det er sendt inn forespørsel på flere enheter, til sammen 82. Det er liten byggeaktivitet i kommunene med unntak av Hamar kommune.

Fylkesmannen informerer om mulighetene som ligger i investeringsstilskuddet i møter og andre fora hvor kommunene er representert. Vi deltar også i de to årlige møtene som Husbanken arrangerer for fylkesmennene i region øst.

Aktiv omsorg

Fylkesmannen har vært medarrangør i en nettverkskonferanse hvor aktiv omsorg var tema. Vi har også gitt støtte via Kompetanseløftet 2015 til videreutdanning i aktiv omsorg. Forebygging og underernæring har vært tema i tilsynssammenheng.

Kompetanseløftet 2015

Det er store behov for kompetansehevede tiltak i helse- og omsorgstjenestene i kommunene i Hedmark. Det generelle utdanningsnivået i tjenestene er lavere enn ellers i landet, og det er også behov for videre- og etterutdanning for de som er i tjenestene. I flere år har Fylkesmannen fordelt tilskuddsmidler etter søknad fra kommunene gjennom Kompetanseløftet 2015, som forvaltes fra Helsedirektoratet. Alle kommunene i Hedmark søkte om støtte til forskjellige tiltak i 2013. Samlet søknadssum var på kr 8 107 500, mens vi hadde omtrent 5,5 mill. til fordeling. I 2013 prioriterte Fylkesmannen tilskudd til videreutdanning for høgskolepersonell, voksenopplæring for helsefagarbeidere og bachelorutdanning. I tillegg ble det gitt tilskudd til videreutdanning i aktiv omsorg, lederutdanning og demensomsorgens/eldreomsorgens ABC. Det sendes egen rapport til Helsedirektoratet på dette området.

84.14 Psykisk helse og rus

Alle kommuner har deltatt i ulike nettverksarenaer, opplæringstiltak eller annen samhandling initiert av Fylkesmannen og/eller Korus-øst. Samarbeidet med kommunene om kompetanse- og kvalitetsutvikling er jevnt over godt. Vi er ikke fornøyd med søknadsmengden på utlyste kompetansemidler. Vi arbeider internt med å koordinere de ulike ordningene og hvordan vi kan markedsføre dem bedre.

Hedmark har lang tradisjon på nettverkløsninger og vi har jobbet mye gjennom effektiviseringsnettverk som K8 for midt fylket og K6 i sørfylket. Effektiviseringsnettverkene er avsluttet i opprinnelig form, men er videreført i ulike varianter. Utviklingsarbeidet og kompetanseheving er sentrale temaer og fokus ligger på samhandling mellom de ulike tjenestenivåene og brukermedvirkning. Utvikling av kvalitetssystem og internkontrollrutiner er tema i dette samarbeidet.

Fylkesmannen samhandler godt med fagmiljøene. I Hedmark har det vært utfordringer knyttet til store omorganiseringer i kommunene når det gjelder tjenestene til de med rus og/eller psykiske lidelser. De fleste kommunene i Hedmark har nå opprettet egne rus/psykisk helseenheter organisert under pleie- og omsorgstjenestene. Flere kommuner har mottatt veiledning av oss og KoRus-Øst når det gjelder arbeidet med å rullere ruspolitiske og boligsosiale handlingsplaner. Alle kommunene i Hedmark har rullert sine ruspolitiske handlingsplaner i opptrappingsplan-perioden.

Rusforum Innlandet arrangeres hver høst og hovedtema i 2013 var unge voksne og avhengighet. Mål var å informere kommunene og spesialisthelsetjenestene om utviklingstrekk innenfor nevnte målgruppe. Rusforum Innlandet er et samarbeid mellom fylkesmennene i Oppland og Hedmark, KoRus-Øst, Sykehuset Innlandet og brukerorganisasjonene.

Røroskonferansen er en årlig boligsosial konferanse som arrangeres i samarbeid mellom RIO, fylkesmennene i Trøndelagsfylkene, Oppland, Hedmark, KoRus-Øst og Husbanken. Målgruppe er kommunene.

Fylkesmannen har gjennomført 4 systemrevisjoner rettet mot kommunale helse- og omsorgstjenester til mennesker med langvarig rusmiddelmissbruk og psykiske lidelser i 2013. Dette i tillegg til 3 revisjoner med samme tema i 2012. Resultatene fra dette arbeidet er presentert til alle kommuner ved Rusforum Innlandet i 2013 som et ledd i kvalitetsforbedring i kommunene. I tillegg er det gjennomført dialogmøter med samme tema med to kommuner. Dette for å få kjennskap til de utfordringer som kommunene har innenfor dette fagfeltet og for å gi tilbakemelding på nasjonale føringer og anbefalinger.

Det er arrangert 3 ulike regionale eller kommunale rusforum i 2013 hvor 13 kommuner har vært med. Disse tiltakene har inkludert deltagelse fra brukerorganisasjonene, sykehusene, spesialisthelsetjenestene og kommunene.

Fylkesmannen har saksbehandlet tilskuddsordningene til kompetanseheving gjennom videre-/etterutdanningsmidlene og samhandlingsmidlene for rusfeltet. Kvalitetssikringen er gjennomført etter helsedirektoratets veiledende krav til rapportering og etter maler som er utarbeidet. Fylkesmannen har fokus på gode saksbehandlingsrutiner for tilskuddsforvaltning.

Fylkesmannen har koordinert innsamling av og kvalitetssikret IS-8 og IS-24 rapporteringen etter Rambølls anbefalinger.

Brugermedvirkning er hovedtema for rus og psykisk helsearbeidet hos Fylkesmannen i Hedmark. Vi samhandler godt med brukerorganisasjonene gjennom egne VIP møter og gjennom tett dialog med Sagatun Brukerstrykt senter på Hamar. Brukerorganisasjonene inviteres til alle våre tiltak. Utvikling av brukerstyrte sentre og brukerstyrte tiltak er klare mål.

Fylkesmannen i Hedmark har hatt et godt samarbeid med KoRus-øst i mange år. Dette samarbeidet er ytterligere utviklet og vi har skrevet felles kompetanseplan for regionen, denne er rullert i 2013. Vi samarbeider om drift og utvikling av de kommunale, interkommunale og regionale arenaene som vi samhandler på. Våre opplæringstiltak rettet mot tjenesteapparatet blir utviklet og gjennomført i samarbeid. Rusforaene og nettverksarenaene er samarbeidstiltak hvor vi fordeler ansvar etterhvert som vi avtaler dem. I tillegg har fylkesmannen etter hvert utviklet et godt samarbeid med NAPHA og Nasjonal kompetansetjeneste-ROP.

Det er formalisert et samarbeid mellom fylkesmannens sosial- og helseavdeling, oppvekst- og utdanningsavdelingen og Hedmark fylkeskommune vedrørende oppfølging av barn og unge gjennom Ny Giv satsningen. I tillegg til dette diskuteres det flere startgier knyttet til folkehelsesatsingen. Fylkesmannen har deltatt på de konferanser/nettverk som Ny Giv har arrangert og vi har hatt særlig fokus på drop out problematikk og stimulert en rekke tiltak ute i kommunene gjennom tilskuddsordningene. I tillegg til dette hadde Fylkesmannen fokus på utfordringene til ungdom som hovedtema for årets Rusforum Innlandet.

Flere kommuner i Hedmark har gjennomført ungdomsundersøkelser gjennom KoRus-Øst sitt tilbud om Ungdata. Resultatene fra disse undersøkelsene har resultert i flere ulike tiltak, bl.a. deltagelse i kompetansetilbudet "Barn i rusfamilier". Dette arbeidet fortsetter.

I 2013 er samarbeidsprosjektet for å bedre barn og unges oppvekstvilkår støttet med 2,5 mill. kr. Embetet har vært en aktiv pådriver for å styrke kommunenes tverrfaglig og tverretattlig innsats over for barn og unge. Det er tildelt skjønnsmidler til utvalgte kommuner som gjennomfører lokale utviklingsprosjekter rettet mot målgruppen. I felles fagmøter med deltakere fra kommunene har disse temaene vært tatt opp: Psykososialt arbeid med barn og unge, Barn i vanskelige livssituasjoner, Barnehagen som barnevernstiltak samt erfaringsformidling fra prosjekter som er i gang. Flere kommuner har gjennomført tiltak som *De utrolige årene*, *Barns psykiske helse*, *Styrk læringskjeden – barnehage/skole* og *systemforbedringer* av rutiner, internt og eksternt samarbeid med parter/profesjoner som møter barn, unge og deres foresatte

Resultatområde 85 Spesialhelsetjeneste

85.1 Abort- og steriliseringsnemndene

Søknader om sterilisering behandles fortløpende i steriliseringsnemnda. To innkomne saker i 2013 ble behandlet og innrapportert til Helsedirektoratet. Et medlem har gått ut av nemnda og et nytt er oppnevnt. Oppdatert liste over medlemmer i steriliseringsnemnda er sendt Helsedirektoratet. Vi har ikke fått spørsmål om godkjenning av private sykehus, kirurgiske poliklinikker eller annen ambulant spesialist utenfor sykehus for å utføre sterilisering.

Fylkesmannen holdt foredrag om steriliseringsloven og steriliseringsnemndas arbeid på konferansen "Utviklingshemmede i foreldrerollen", arrangert av Sykehuset Innlandet HF, Divisjon Habilitering og rehabilitering. Målgruppen for konferansen var bl.a. kommunens helse- og omsorgstjenester -særlig helsestasjoner og fastleger, andre deler av spesialisthelsetjenesten slik som BUP, DPS og habiliteringen, barneverntjenesten og PP-tjenesten.

Et medlem har gått ut av abortnemnda og det er oppnevnt et nytt medlem.

85.3 Lov om transplantasjon

Antall saker

Embeter	Antall
FMHE	0
Sum	0

85.4 Tillatelse til å rekvirere sentralstimulerende midler

Vi har ikke registrert denne saksbehandlingstiden, den er satt skjønsmessig til en arbeidsuke. Vi behandler sakene fortløpende, men noe tid brukes til mottak og fordeling av søknader og ekspedering av vedtak.

Tillatelser til å rekvirere sentralstimulerende legemidler. Antall saker og gjennomsnittlig saksbehandlingstid

Embeter	Antall saker	Gjennomsnittlig saksbehandlingstid
FMHE	581	5
Sum	581	

85.5 Kosmetisk plastikkirurgiske inngrep

Kosmetisk plastikkirurgiske inngrep. Antall saker og gjennomsnittlig saksbehandlingstid

Embeter	Antall saker	Gjennomsnittlig saksbehandlingstid
---------	--------------	------------------------------------

FMHE	0	
Sum	0	

85.8 Behandling av klager etter psykisk helsevernloven

Vi har behandlet 11 saker. Saksbehandlingstid 1 - 3 dager. Alle gjaldt behandling uten eget samtykke, ingen klage på tvungen legeundersøkelse.

85.9 Øvrige oppgaver knyttet til det psykiske helsevernet

Det er ingen pasienter i privat forpleining i Hedmark.

Vi har innstilt ungdomspsykiatrisk sengeavdeling i Sykehuset Innlandet til godkjenning for tvungent psykisk helsevern.

85.10 Kontrollkommisjonsoppgaver

Fylkesmannen i Hedmark har tre kontrollkommisjoner. Det er henholdsvis Kontrollkommisjonen for Sanderud sykehus, Kontrollkommisjonen for Vest-Hedmark og kontrollkommisjonen for Øst-Hedmark. Fylkesmannen har i 2013 hatt noen utskiftninger av medlemmer og har fortløpende oppnevnt nye medlemmer slik at kontrollkommisjonene til enhver tid er fulltallige.

85.11 Hjemsendelse, hjemhenting og gjennomføring av tvungen psykisk helsevern for pasienter som ikke har bosted i riket

Fylkesmannen har bistått i en sak vedrørende hjemhenting av alvorlig psykisk syke fra utlandet. Gjennomføringen og samarbeidet mellom de berørte etater både i Norge og i utlandet foregikk uproblematisk.

Ressursrapportering

Resultatområde	Kapittel 1510	Fagdep.
82 Tilsyn og klagesaksbeh. etter helsetj. loven	kr 5 262 777,93	kr 0,00
83 Folkehelsearbeid	kr 47 490,61	kr 0,00
83.1 Folkehelsearbeid generelt	kr 332 862,98	kr 0,00
83.2 Tilsyn etter folkehelseloven	kr 106 736,78	kr 0,00
84 Kommunale helse- og omsorgstjenester	kr 2 468 042,93	kr 218 488,11
85 Spesialhelsetjenesten	kr 583 123,75	kr 718 753,75
76 og 77 Kvalitet og samhandling og Andre oppdrag	kr 2 481 438,72	kr 3 765,30
Andre oppgaver under HOD	kr 42 189,24	kr 0,00
Sum:	kr 11 324 662,00	kr 941 007,00

Samferdselsdepartementet

Resultatområde 91 Oppdrag for Samferdselsdepartementet

91.1 Avkjørselssaker etter vegloven

Vi har ikke behandlet noen avkjørselssaker i 2013.

91.2 Konesjon til anlegg og drift av taubaner

Fylkesmannen har behandlet 6 konsesjonssøknader. Fylkesmannens database over gjeldende konsesjoner er ajourført vedrørende forsikringer, driftstillatelser og driftsansvarlige for ulike taubaner.

Utenriksdepartementet

Resultatområde 92 Oppdrag for Utenriksdepartementet

92.1 Apostiller

Det ble satt 617 apostiller hos Fylkesmannen mot 783 i 2012.

Nedgangen kan ha sammenheng med at det fra 1. juli ble innført et gebyr for notarialattest hos tingretten.

92.2 Forberedelse av saker om honorære konsuler

Det har vært en sak til behandling i 2013. Det gjaldt ny svensk konsul for Hedmark og Oppland.

Kulturdepartementet

Resultatområde 95 Tros- og livssynssamfunn

Det er registrert 23 trosamfunn, som er en mer enn i 2012.

Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet

Resultatområde 93 Konsultasjonsprosedyrer mellom statlige myndigheter og Sametinget

Fylkesmannen hadde konsultasjoner vedrørende forslaget til forvaltningsplan for Femundsmarka nasjonalpark. Konsultasjonen foregikk i perioden 3. desember 2012 - 31. januar 2013. Underskrevet protokoll forelå primo mars 2013.

Resultatområde 96 Gravferdsloven

Det er innvilget 58 søknader om askespredning, ingen avslag.

Resultatområde 97 Lov om helligdager og helligdagsfred

Det har vært en økning i antall saker på dette området. Flere av sakene har fått stor oppmerksomhet i mediene.

I 2013 er det ved forskrift vedtatt at Næroset i Ringsaker og hele Os kommune er å regne som "typisk turiststed".

Joker Brenneriroa fikk tillatelse etter lovens § 5, 7. ledd til å holde åpent søndagene i tilknytning til vinterferieuka, helligdagene i påsken og helligdagene i jula.

Joker Braskereidfoss fikk tillatelse til å holde åpent fem søndager i tilknytning til arrangementer på Vålerbana. Butikken fikk avslag når det gjaldt øvrige søndager i sommerhalvåret som ikke var knyttet til særskilte arrangementer.

Søknad fra Stange kommune om at Skavabakken er et "typisk turiststed" ble avslått. Forslaget ble ikke sendt på høring.

Resultatområde 98 Oppdrag på det administrative området

98.0 Helhetlig og strategisk ledelse

Se kap 1.

98.1 Rekruttere, videreutvikle og beholde medarbeidere

Tilsetting og rekruttering.

13 ansettelser ble sluttbehandlet i tilsettingsrådet. I tillegg ble det foretatt 6 administrative tilsettinger i engasjementer. Det ble ansatt 14 kvinner og 5 menn. To av engasjementene ble senere endret til faste stillinger. Alle er norske statsborgere. Kvalifiserte søkere som oppga innvandrerbakgrunn ble innkalt til intervju. Det har ikke søkt eller blitt ansatt personer med nedsatt funksjonsevne. Vi har pr 31.12. en person (mann 32 år med nedsatt funksjonsevne) på arbeidstrening / arbeidspraksis i ordinær virksomhet.

Stillinger lyses ut med at "Fylkesmannen i Hedmark er IA-virksomhet og har et personalpolitisk mål om å oppnå en balansert alders- og kjønnsammensetning, og å rekruttere personer med innvandrerbakgrunn. Arbeidsplassen vil om nødvendig bli tilrettelagt for personer med nedsatt funksjonsevne".

Det kom inn 286 søknader på stillingene som ble utlyst 2013. 188 søknader fra kvinner og 98 fra menn. 11 søkere oppga et annet nordisk land som nasjonalitet, 19 oppga land i Europa for øvrig og 1 USA. Noen har søkt flere stillinger, i 2013 var det 233 unike søkere.

6 fast ansatte sluttet i sine stillinger i 2013. Av disse gikk 2 av med alderspensjon, den ene ved fylte 70 år. De øvrige sluttet for å gå over i annen stilling. En gikk til annen statlig virksomhet, to til kommunal/fylkeskommunal virksomhet, og en til privat firma. I tillegg fullførte en lærling sitt fagbrev og avsluttet sitt arbeidsforhold hos Fylkesmannen.

Fylkesmannen har siden 2008 brukt webcruiter som rekrutteringsverktøy, men fra 1.1.2014 endret vi til Jobbnorge som er vedtatt brukt for alle fylkesmannsembetene.

Inkluderende arbeidsliv – IA

Fylkesmannen har vedtatt målsettinger for IA arbeidet, og arbeider med tiltakene:

Sykefraværsprosenten er fortsatt lav, og godt under det mål vi har satt på 5 %. Vi hadde et nærvær på 96,7 % når vi teller opp alle fraværsdager på grunn av sykdom, egenmeldinger inkludert.

Gjennomsnittlig pensjonsalder er nå 65,5 år.

Det vises til likestillingsrapporten for ytterligere informasjon.

AMU har IA på dagsorden på alle møtene, spesielt sykefravær. Det er gjennomført to fellesmøter mellom verneombudene, tillitsvalgte og ledelsen.

Fylkesmannen er representert i IA-rådet i Hedmark.

Tilsatte med innvandrerbakgrunn

Tilsatte med innvandrerbakgrunn

Embete	Antall 2012	% 2012	2013	% 2013
FMHE	1	0,85	1	0,85
Sum	1	0	1	0

98.2 Risikostyring

Se kap 1.

98.3 Medvirkning

Arbeidet med medbestemmelse er nedfelt i våre personalpolitiske og lønnspolitiske dokumenter, samt tilpasningsavtalen til Hovedavtalen. Det er etablert samarbeidsutvalg med fagforeningene (SU) og med verneombudene (AMU). SU har 4 – 6 møter i året og AMU 4- 5 møter pr. år. I tillegg kommer avdelingsvise møter med fagforeningene og arbeid med tilsetting og tilsettingsråd. Fagforeningene er alltid representert ved stillingsintervju.

Medbestemmelse utøves også gjennom partssammensatte utvalg, allmøter og en årlig embetsamling.

Hovedsakene i SU i 2013 var flytting og endringer av kontorer i Statens hus, gjennomgang og oppdatering av administrasjonsordningen, internkontrollrutiner, introduksjonsprogram for nytilsatte og varslingsrutiner.

Fylkesmannen leder og deltar aktivt i Nettverk Innlandet i prosjektet "Samarbeidskompetanse og medbestemmelse". Jf Hovedavtalen pkt 5.6.1. Nettverket arrangerte i 2013 del to av konferansen om tilsetting og regelverket rundt dette for alle statlige etater i Hedmark og Oppland. Det var god oppslutning med over 60 deltakere. Hele nettverket deltok på samling for alle de nasjonale nettverkene i 2013.

98.4 Likestilling og likeverd

Personalpolitikk for fylkesmannen i Hedmark

For å fremme likestilling mellom kjønnene vil fylkesmannen:

- legge forholdene til rette og påse at gjeldende regler om likestilling følges generelt og i tilsettingssaker / omplasseringssaker spesielt.
- aktivt arbeide for å få flere kvinner opp i lederstillinger og i øvre del av saksbehandler/spesialistgruppene.

Likestillingen ved embetet er for øvrig ivaretatt gjennom tilpasningsavtalen til Hovedavtalen.

Det ble ikke kunngjort ledige lederstillinger i 2013. I 2012 ble det tilsatt en kvinne i seksjonssjefstilling.

Tilpasningsavtalens § 21 Likestilling

Virksomheten skal tilstrebe og likestille kvinner og menn i alle forhold hvor dette er mulig

Dette er en overordnet målsetting for likestillingsarbeidet. Det er stor bevissthet rundt dette, ikke minst ved ansettelser og ved lønnsforhandlinger.

Virksomheten skal tilstrebe lik fordeling av kvinner og menn i styrer, råd, utvalg og delegasjoner mv. for å gi kvinner så vel som menn variert og kvalifiserende praksis fra forskjellige områder

I de faste råd og utvalg er det i dag en overrepresentasjon av kvinner. Det skyldes at det i 2013 som øvrige år har vært flere kvinnelige enn mannlige tillitsvalgte.

Det skal årlig utarbeides en rapport som redegjør for status i virksomhetens likestillingsarbeid. Rapporten skal bl.a. inneholde opplysninger om fordeling av kvinner og menn ved tilsettinger, avansementer og lønnsopprykk

Dette anses oppfylt med årsrapporteringen. Som grunnlagsmateriale for lokale forhandlinger utarbeides det

rapporter som viser lønnsutviklingen ved embetet, herunder også kjønnsmessige forskjeller.

SU har et ansvar for å følge med og vurdere om likestillingstiltak ved virksomheten blir fulgt opp

SU har i 2013 ikke hatt likestilling på dagsorden som eget tema. Dette tas vanligvis opp i tilknytning til lokale forhandlinger og ved tilsetting.

Kriterier for personvurderinger skal virke kjønnsnøytrale

Dette er en del av vurderingene i lokal lønnspolitikk og lokale forhandlinger.

Likestillingsaktiviteter og planlagte tiltak, IA-avtalen

Følgende mål er vedtatt i IA-avtalen:

"Fylkesmannen skal legge til rette for at medarbeidere kan være i arbeid til ordinær pensjonsalder. Det er en målsetting å øke den reelle pensjonsalderen med 6 mnd"

Fylkesmannen har i samråd med de tillitsvalgte ført en aktiv seniorpolitikk for at medarbeidere skal stå lenger i arbeid. Det er bl a inngått avtale om at ansatte over 62 år får ta ut 6 seniordager i året, i tillegg til de 8 som er forhandlet frem sentralt. Det er ingen likestillingsmessige ulikheter da dette er regelstyrt. Pensjonsalderen hos Fylkesmannen er 65,5 år. Tallet er gjennomsnitt for perioden 2010 – 2013, der alle som har gått av med 100 % pensjon er tatt med. Fra forrige 4-årsperiode 2007-2011 er pensjonsalderen økt med 1,5 år. Av 118 ansatte har vi i dag 13 i alderen 65 – 70 år.

I forbindelse med nytilsettinger har det vært svært få søkere med innvandrerbakgrunn og yrkes-/funksjonshemming. Det skal begrunnes særskilt i tilsetningsprosessen dersom kvalifiserte søkere med innvandringsbakgrunn eller funksjonshemming ikke innkalles til intervju. Det annonseres med at fylkesmannsembetet ønsker at arbeidsstyrken skal gjenspeile samfunnet for øvrig.

Likestilling vurderes ved tilsetting. Offentlig administrasjon er en stor kvinnearbeidsplass, og det er tilfelle også hos oss. Det er flere kvinner enn menn i embetet, 55 %. Tema er imidlertid ikke meldt inn som et særskilt fokusområde fra ansatte eller de ansattes organisasjoner.

Når det gjelder *IA-avtalens målområde 2, redusert funksjonsevne*, er det enighet om at Fylkesmannen så langt det er mulig skal legge til rette for at medarbeidere som får redusert sin funksjonsevne forststatt skal kunne være i arbeid. Vi er åpne for personer i regi av NAV som har behov for å prøve seg i jobb. Vi hadde i løpet av 2013 3 personer på arbeidstrening/arbeidspraksis. Sammen med NAV legger vi til rette for hospitering for aktuelle arbeidstakere med funksjonshemming.

Embetet har 10 personer som har redusert arbeidstid pga delvis uførhet pr. 31.12, og 4 personer som er langtidssykmeldt og har eller kan få behov for tilrettelegging.

Etnisitet, religion, og seksuell orientering er ikke tatt opp som tema.

Som offentlig myndighet

Statens hus er tilrettelagt for funksjonshemmede i henhold til de krav som var da bygget sto ferdig i 1999.

Lønn

		Kjønnsbalanse			Lønn	
		m%	k%	Totalt(N)	m (kr/%)	k (kr/%)
Embetsledelse/direktør	2013	75,0	25,0	100	100	97,5
	2012	63,0	37,0	100	100	110,0
Seksjonssjef/ass. direktør	2013	75,0	25,0	100	100	86,3
	2012	75,0	25,0	100	100	86,3
Saksbehandler I	2013	43,0	57,0	100	100	97,5
	2012	47,0	53,0	100	100	98,0
Saksbehandler II	2013	52,0	48,0	100	100	95,8
	2012	45,0	55,0	100	100	96,6
Kontorstillinger	2013	14,0	86,0	100	100	94,4
	2012	7,0	93,0	100	100	90,8
Fagarbeiderstillinger	2013	0,0	0,0	0	100	0,0
	2012	0,0	0,0	0	100	0,0
Unge arb.takere inkl lærlinger	2013	0,0	100,0	100	100	0,0
	2012	67,0	33,0	100	100	100,0
Totalt i embetet	2013	43,2	56,8	600	100	67,1
	2012	50,7	49,3	600	100	96,2

Deltid

		Deltid		Midlertidig		Foreldreperm.		Legemeldt fravær	
		M%	K%	M%	K%	M%	K%	M%	K%
Totalt i virksomheten	2013	20,0	80,0	35,7	64,3	23,0	77,0	28,6	71,4
	2012	24,1	75,9	22,2	77,8	22,0	78,0	28,6	71,4

Ansatte

	Ledere med personalansvar			Totalt	Medarbeidere			Lønn	
	2013	M%	K%		M%	K%	Totalt	M%	K/M i %
FMHE	70,0	30,0	100	43,0	57,0	100	100	87,3	

98.5 Føringer på IKT-området

Embetet har en informasjonssikkerhetspolicy som beskriver praktiske forhold rundt informasjonssikkerhet. Vi har hatt fokus på informasjonssikkerhet i 2013. Informasjonssikkerhetsrutina er oppdatert og vi har gjennomført leksjonene i informasjonssikkerhet fra Norsis. Videre har Nasjonal sikkerhetsmyndighet holdt foredrag om informasjonssikkerhet på et allmøte. Vi har gjennomført en intern kontroll for å finne ut hvordan prosedyrer og rutiner blir fulgt og for å få et inntrykk av sikkerhetskulturen i embetet. Det ble avdekket at vi må jobbe mer målbevisst for å øke kunnskapen om informasjonssikkerhet blant de ansatte. Avvik blir fulgt opp i de enkelte avdelinger.

Generelt er det en økt bruk av data fra Geovekst / Norge digitalt hos Fylkesmannen. Dette skyldes enklere tilgjengelighet på digitale kartdata gjennom de nettbaserte innsynsløsningene forvaltningen har tilgang på. Disse tilbyr stadig forbedret og forenklet funksjonalitet i et kjent grensesnitt. Pr dato har ikke Fylkesmannen noe system for kvantifisering av bruken. I tillegg til de avdelingene (Landbruk og Miljøvern) som tradisjonelt har vært kartbrukere, har Beredskapsavdelingen blitt mer bevisst på kartbruk og da spesielt gjennom arbeidet med regional plan for samfunnssikkerhet og beredskap.

Rapporter er sendt FAD iht krav.

98.6 FRI (Fylkesmennes regionale informasjonsnett)

Fylkesmannen i Hedmark har driftsansvaret for FRI og benytter tre årsverk til oppgaven. FRI har vært i full drift hele 2013.

Det har ikke vært større endringer i infrastrukturen på Hamar siste år, med unntak av at pågående prosjekter har medført drift og vedlikehold av et større antall serverinstallasjoner. Dette er installasjoner tilknyttet prosjektene "Elektroniske møter", "Felles geodatabase" og "Elektroniske publikumstjenester". Det er hovedsaklig prosjekt "Elektroniske møter" som har forårsaket serverinstallasjoner av mer ressurskrevende karakter.

Det er tegnet serviceavtaler for UPS og kjølesystemer, slik at vi har bedret sikkerhet og tilgjengelighet på servicepersonell. Nødstrøm er montert på et serverrom. Det er etablert redundans på kritiske tjenester og internett hos Hedmark fylkeskommune.

Alle fylker er migrert inn i felles AD. Felles AD omfatter ved årsskifte ca 2660 brukere, >4000 maskiner, >4000 mailbokser og en rekke smarttelefoner og nettbrett.

Tolv fylker og ca 1940 brukere er migrert over til IP-telefoni.

Driftsnettverket er etablert for felles driftstjenester og systemer.

- Drift av AD (katalogtjeneste), drift av interne navnetjenester og gruppepolicy'er.
- Drift av intern e-postløsning for embetene, herunder Microsoft Exchange med eventuelle 3.parts tilleggsprodukter,
- Drifte samhandlingsløsninger basert på Microsoft Lync plattformen. Som en følge av at løsningen nyttes som telefoni plattform inngår også drift av sentralbordløsningen Trio Enterprise (intern) og synkroniseringsløsninger mot Statens Servicesenter i Engerdal-SSiE (ekstern).

FRI har ansvar for avtaleforvaltning ifm med SSiE. Formidler avtaleskjemaer samt samordner tidspunkter ifm porteringer av hovednumre sammen med TDC/Telenor/Intelecom.

FRI drifter nå ca 120 ulike nett hos embetene og tjenesteleverandørene.

Felles lisenspool (kart)

Lisensserveren med GIS programvare har i vært i drift fra 2007. I 2013 ble programvaren på serveren oppdatert til å støtte nye desktopversjoner leverandøren lanserte. Endringer og informasjon gis på FM-nett portalen. De som abonnerer på nyheter får også dette på e-post.

Det er avviklet 2 halvårsmøter med FAD og Geodata as. Det ene som telefonmøte. Antall lisenser for ulike produkter og avtaler er vurdert. Med bakgrunn i at reindriftsforvaltningen skal inn under Fylkesmannen, er antall desktoplisenser økt. Trenden med økt bruk av innsynsløsninger og behov for mer avansert funksjonalitet blant de som bruker fullverdig GIS-programvare har fortsatt. Dette ble det tatt hensyn til ved implementeringen av reindriftsforvaltningen.

Etter endringene består poolen av 40 Basic, 8 Standard og 2 Advanced lisenser. Tillegget «Norske tilpasninger» (NT) er også tilgjengeliggjort i samme antall som ArcGIS for Desktop Basic lisenser. Produktet fungerer som et tillegg i desktop programvaren med tilgang på matrikkelen.

ESRI gjorde i 2013 endring i sin lisensiering. Dette medførte at poolen gir tilgang på like mange «ArcGIS online» brukere som antall desktop lisenser – 50 stk.

Investeringer i kjøp av programvare, vedlikehold og maskinvare føres og rapporteres i henhold til oppdrag for 2013.

Virtual Private Network (VPN)

FRI VPN er en kryptert bæretjeneste for samtlige embeter mot embetenes eksterne tjenesteleverandører som har krav om kryptering. Dette omfatter i dag tjenesteleverandørene Utdanningsdirektoratet, Helsetilsynet, Direktoratet for økonomistyring, Statens landbruksforvaltning, Evry, Statens sivilrettsforvaltning og Fylkesmannen i Sogn og Fjordane (Trippelnett).

Domenerregistrering og Domain Name Service (DNS)drifting

Fylkesmannen i Hedmark ble i oktober 2004 godkjent Norid Registrar (REG699-NORID).

Seks dns servere er i drift, på 5 fysiske lokasjoner og i fem forskjellige ip-nett. Tjenesten er i så måte RFC kompatibel. FRI driftsorganisasjon hoster dns for alle landets Fylkesmenn (fmxx.no domene).

Mailvask

18 fylker er brukere av mailvask systemet. Systemet fungerer som en relay, og videresender vasket e-post til fylkenes lokale e-postmottak. Systemet kan konfigureres med egne policyer pr. fylke. Hvert enkelt fylke kan dermed sette opp sin egen policy, hva gjelder spam/virus sjekking. All administrasjon foregår via web grensesnitt.

Fjernaksess

Vi har valgt en SSL VPN løsning fra Juniper Networks, basert på en Secure Access appliance type SA4000. SA4000 støtter inntil 255 virtuelle systemer og 1000 samtidige brukere. Denne er foreløpig lisensiert for 250 samtidige brukere, foreløpig fordeling 10 samtidige brukere pr embete (20 hos FMOA).

Det største behovet er sikker tilgang til e-post og intranett/ekstranett, i noe mer begrenset omfang eksisterer det et behov for tilgang til andre typer tjenester, så som filtjenester og ulike applikasjonstjenester. Nettadressen til FRI er:

<http://www.fri-nett.no>

Resultatområde 99 Partistøtteordningen

Fylkesmannen godkjenner innkomne elektroniske søknader fra kommuneparti, fylkesparti og ungdomsparti om statstilskudd til politiske parti. Papirsøknader må registreres elektronisk og godkjennes før økonomisk støtte kan utbetales. Partistøtte utbetales fra Fylkesmannen i Sogn og Fjordane.

Andre

Ressursrapportering

Resultatområde	Kapittel 1510	Fagdep.
91 Andre faglige oppg. på oppd. for statlige virk.	kr 33 020,17	kr 0,00
92 Andre faglige oppgaver for ikke-statlige virk.	kr 0,00	kr 0,00
95 Ressursbruk knyttet til adm/felles oppg./drift	kr 30 971 200,26	kr 0,00
Sum:	kr 31 004 220,00	kr 0,00